

Oikeusvaltioperiaatteen ja marxismi-leninismin yhteensopivuudesta

Tekijä: Binga Tupamäki
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Oikeushistoria
Ohjaaja: Jukka Kekkonen

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisterin tutkielma	
Tekijä – Författare – Author Binga Tupamäki			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oikeusvaltioperiaatteen ja marxismi-leninismien yhteensopivuudesta			
Oppiaine – Läroämne – Subject Oikeushistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and Year Syyskuu 2021	Sivumäärä – Sidoantal – Number of Pages xix–78	
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tarkastella oikeusvaltioperiaatteen ja marxisti-leninismien yhteensopivuutta aatteellisella tasolla ja selvittää, onko näiden kahden välillä sovittamattomia ristiriitoja. Marxismi-leninismien peilaaminen oikeusvaltioperiaatteeseen tuo esille kommunistisen ideologian fundamentaaliset erot liberaalin demokratian kanssa ja on siten mielenkiintoinen ja tuore näkökulma aihealueeseen. Tavoitteena on tehdä testi siitä, kuinka paljon oikeusvaltiossa toteutuvilla periaatteilla on sijaa tai onko sitä ollenkaan marxisti-leninistisessä järjestelmässä. Normatiivista tuomiota mihinkään suuntaan pyritään välttämään. Motiivina on ottaa selvää, miksi marxisti-leninistiset valtiot ovat tähän asti aina päätyneet oikeusvaltion vastaiseen tilaan: onko sille selitys marxismi-leninismien käytännön epäonnistumisissa vai jopa ideologisella yhteensopimattomuudella? Keskustelu kommunismista on monesti keskittynyt enemmän sen taloudelliseen ulottuvuuteen, onhan kommunismi pääasiassa kapitalistisen talousjärjestelmän kritiikkiä. Kuitenkin kyseessä on laaja yhteiskuntafilosofinen maailmankatsomus, joka ylettyy kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan jokaiselle saralle. Siksi oikeustieteellinen tutkimus kommunismista on tärkeää yhtä lailla taloustieteellisen tutkimuksen ohella, vaikka se onkin tällä hetkellä merkittävästi vähäisempää. Oikeustieteellä tai edes oikeushistorialla ei ole oikeastaan yleispätevää metodologiaa, mutta tässä tutkielmassa on yhdistetty oikeuden rakenteellista selittämistä sekä oikeusteoreettista ja aatehistoriallista tarkastelua. Tärkeänä tavoitteena tässä tutkielmassa on säilyttää tasapaino kontekstualisoinnin ja aatehistoriallisten selitysten välillä. Mikään idea ei ole syntynyt tyhjyydessä, mutta toisaalta vallankumouksellisten ajatusten voimaa ei kannata aliarvioida. Marxisti-leninistisen aatteen perimmäinen luonne ja juuret on kaivettava esiin kontekstualisoinnin mahdollistamiseksi. Tässä tutkielmassa on johdannon jälkeen neljä aihetta käsittelevää päälukua ja lopuksi johtopäätökset. Tutkimuskysymykseen vastataan vaiheittain. Ensiksi marxismi-leninismi asetetaan poliittiselle kartalle ja se määritellään tarkasti, jotta voidaan edetä aiheen varsinaiseen käsittelyyn mahdollisimman selkeistä lähtökohdista. Seuraavat kolme lukua ovat oikeusvaltion eri osa-alueista: vallanjako-opista, legaliteettiperiaatteesta ja perus- ja ihmisoikeuksista. Jotakin haastetta luo se, etteivät oikeusvaltion periaatteet ole täysin lokeroitavissa omille sektoreilleen, koska ne liittyvät toisiinsa erottamattomasti. Niiden käsittely toisistaan irrallaan on mahdotonta, joten ne päätyvät viittaamaan toistensa välillä paikoittain. Näin ollen tutkielmassa käsitellään kerrostuksellisesti oikeusvaltioperiaatteiden osa-alueita tautologian välttämiseksi. Johtopäätösten osalta tutkielmassa päädytään siihen, että on ilmeistä, ettei marxismi-leninismi ole toteutettavissa yhdessä oikeusvaltioperiaatteen kanssa. Marxismi-leninismi jättää oikeusvaltioperiaatteen huomiotta sen kaikilla osa-alueilla. Yhteensopimattomuutta ei voi laskea sattumaksi, vaan marxismi-leninismissä on taustalla sellaisia ajatuksia, jotka eivät ole periaatteellislakaan tasolla sovitettavissa yhteen oikeusvaltioperiaatteen kanssa. Marxisti-leninistinen maailmankuva on oikeusvaltioperiaatteen kanssa niin vastakkainen, ettei näiden kahden samanaikainen toteuttaminen ole mahdollista. Yhteensopivien epäonnistumisen syyksi tutkielmassa esitellään marxisti-leninistisen aatteen jatkuva vallankumouksen periaate, vallan keskittyminen yhdelle puolueelle ja siten poliittiselle eliitille sekä marxismi-leninismien taustalla olevan tieteellisen sosialismin dogmaattisuus.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords oikeusvaltio, oikeusvaltioperiaate, marxismi-leninismi, marxismi, kommunismi, vallanjako-oppi, legaliteettiperiaate, perus- ja ihmisoikeudet			
Ohjaaja –Handledare – Supervisor Jukka Kekkonen			

Sisällysluettelo

Lähteet	iv
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aihealueeseen	1
1.2 Oikeusvaltion määrittely ja tarkastelu tutkielmassa	4
1.3 Tutkimuskysymys, metodit ja lähdeaineisto.....	6
2 Marxismi-leninismien määrittely.....	13
2.1 Marxismi-leninismi poliittisella kentällä	13
2.2 Marxistileninistinen teoria.....	17
3 Valtiovallan jakaminen	25
3.1 Vallanjako-opin periaate	25
3.2 Marxistileninistinen vastaus demokratiaan	28
3.3 Marxistileninistinen tuomiovalta.....	33
3.4 Median tarkoitus kommunistisessa valtiossa	36
4 Legaliteettiperiaatteen toteutuminen.....	40
4.1 Julkisen vallan lainsäädännölliset rajat	40
4.2 Marxistileninistinen oikeusjärjestelmä	41
4.3 Marxistileninistinen perustuslaki.....	43
4.4 Legaliteettiperiaate käytännössä	45
5 Perus- ja ihmisoikeudet.....	50
5.1 Perus- ja ihmisoikeuksista	50
5.2 Marxismi-leninismien vastaus	52
5.3 Marxismi-leninismi käytännössä	58
6 Johtopäätökset	67
6.1 Oikeusvaltioperiaate ja marxismi-leninismi	67
6.2 Yhteensovittamisen epäonnistumisen syyt	72

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio 1997

Aulis Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim): Minun metodini. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy, 1997, s. 35–56.

Albert – Hahnel 1981

Albert, Michael – Hahnel, Robin: Socialism Today and Tomorrow. Boston, Massachusetts: South End Press, 1981.

Aly 2008

Aly, Götz: Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State. New York: Holt, 2008.

Andreas 2009

Andreas, Joel: Rise of the Red Engineers: The Cultural Revolution and the Origins of China's New Class. Stanford University Press, 2009.

Balampanidēs 2019

Balampanidēs, Giannēs: Eurocommunism: from the Communist to the Radical European Left. Translated by Dimitris Hall. London: Routledge, 2019.

Barton 2013

Barton, Gregory A.: The History of Magna Carta. Britain & the World. Edinburgh: Edinburgh University Press 2013. Vol. 6 :1, s. 1–4.

Baylis – Smith 2005

Baylis, John – Smith, Steve: The Globalization of World Politics. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Beirne – Hunt 1988

Beirne, Piers – Hunt, Alan: Law and the Constitution of Soviet Society: The Case of Comrade Lenin. Law & Society Review Vol. 22, No. 3 1988, s. 575–614.

Berman 2006

Berman, Sheri: The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century. Cambridge: Cambridge University Press, 2006

Bian – Shu – Logan 2001

Bian, Yanjie – Shu, Xiaoling – Logan, John: Communist Party Membership and Regime Dynamics in China. *Social Forces* 79, no. 3, 2001, s. 805–841.

Bingham 2010

Bingham, Tom: *The Rule of Law*. London: Penguin Books, 2010.

Bland 1995

Bland, W. B.: The Restoration of Capitalism in the Soviet Union (2nd ed.). *Revolutionary Democracy Journal*, 1995.

Bohman – Lutz-Bachmann 1997

Bohman, James – Lutz-Bachmann, Matthias: *Perpetual Peace: Essays on Kant's Cosmopolitan Ideal*. Cambridge, MA: MIT, 1997.

Bodenheimer 1990

Bodenheimer, Edgar: Reviewed Work(s): *Selected Writings on Soviet Law and Marxism* by P. I. Stuchka. *The American Journal of Comparative Law*, vol. 38, no. 1, 1990, s. 196–199.

Brompton – Kaplan 1969

Brompton, Henry – Kaplan, Karel: *Anatomy of a Show Trial*. *Studies in Comparative Communism*, vol. 2, no. 2, 1969, s. 95–117.

Bukharin 2003

Bukharin, Nikolai – Tarbuck, Kenneth J. (toim.): *The Politics and Economics of the Transition Period*. Routledge, 2003.

Bullock – Trombley 1999

Bullock, Allan – Trombley, Stephen (toim.): *The New Fontana Dictionary of Modern Thought* (3rd ed.). New York: HarperCollins, 1999.

Buonamano 2008

Buonamano, Robert: *Rights and Subjectivity: A Pre-History of Human Rights*. Cambridge: Cambridge Scholar Publishing 2008.

Burchill 2013

Burchill, Scott: *Liberalism*. Teoksessa Burchill, Scott – Linklater, Andrew: *Theories of International Relations*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 2013, s. 57–87.

Busky 2000

Busky, Donald F.: *Democratic Socialism: A Global Survey*. Westport, Connecticut: Praeger Publishers, 2000.

Chang – Halliday 2006

Chang, Jung – Halliday, John: Mao – The Unknown Story. London: Vintage Books, 2006.

Carver 2008

Carver, Terrell: Liberalism, Reason(lessness) and the Politicization of Truth: Marx's Critique and the Ironies of Marxism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 11.2 2008, s. 115–129.

Charbonnat 2007

Charbonnat, Pascal: *Histoire des philosophies matérialistes*, Paris: Editions Syllepse, 2007.

Cho 1971

Cho, Sung Yoon: The Judicial System of North Korea. *Asian Survey*, vol. 11, no. 12, 1971, pp. 1167–1181.

Chow 2010

Chow, Gregory: *Interpreting China's Economy*. Singapore: World Scientific, 2010.

Collins 1984

Collins, Hugh: *Marxism and Law*. Oxford: Oxford University Press, 1984.

Conquest 1986

Conquest, Robert: *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine* London: Arrow Books, 1986.

Courtois 1999

Courtois, Stéphane: Introduction: The Crimes of Communism. Teoksessa Courtois, Stéphane (toim): *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*. 2nd ed. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1999, s. 1–32.

David – Jauffret-Spinosi 2002

David, René – Jauffret-Spinosi, Camille: *Les grands systèmes de droit contemporains*. 11ème édition. Éditions Dalloz, 2002.

Dennis – Duclos – Foster 2011

Dennis, Eugene – Duclos, Jacques – Foster, William Z.: *Marxism-Leninism vs. Revisionism*. Literary Licensing, LLC, 2011.

Deutscher 1984

Deutscher, Isaac: *The Stalinist Legacy*. London: Penguin Books, 1984.

Dilas 1982

Dilas, Milovan: *The New Class: An Analysis of the Communist System*. Boston: Mariner Books, 1982.

Dowell 2006

Dowell, William: *Thatcher: The Internet, Censorship, and China*. *Georgetown Journal of International Affairs*, vol. 7, no. 2, 2006, s. 111–119.

Draper 1987

Draper, Hal: *The 'Dictatorship of the Proletariat' from Marx to Lenin*. New York: Monthly Review Press, 1987.

Eberstadt 1981

Nick Eberstadt: *The Health Crisis in the USSR*. *The New York Review of Books*, February 19, 1981.

Elie 2013

Elie, Marc: *Khrushchev's Gulag: The Soviet Penitentiary System after Stalin's death, 1953-1964*. Teoksessa Kozlov, Denis; Gilburd, Eleonory (toim.). *The Thaw: Soviet Society and Culture during the 1950s and 1960s*. Toronto University Press, 2013, s. 109–142.

Elliott – Dowlah 1994

Elliott, John E, and A.F Dowlah: *Gorbachev, Perestroika and Democratizing Socialism: Origins, Institutions and Policies*. *International Journal of Social Economics* 21.10 1994, s. 73–115.

Ellman 2004

Ellman, Michael: *Soviet Industrialization: A Remarkable Success?* *Slavic Review*, vol. 63, no. 4, 2004, s. 841–849.

Feldman 2008

Feldman, Stephen: *Free Expression and Democracy in America – a History*. Chicago: The University of Chicago Press, 2008.

Figes 2007

Figes, Orlando: *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*. New York: Metropolitan Books, 2007.

Figes 2014

Figes, Orlando: *Revolutionary Russia, 1891–1991: A Pelican Introduction*. London: Penguin Group, 2014.

Fine 2002

Fine, Bob: *Democracy and the Rule of Law. Marx's Critique of the Legal Form*. Second edition. Caldwell: The Blackburn Press, 2002.

Finkel 2013

Finkel, Irving: *The Cyrus Cylinder: The Great Persian Edict from Babylon*. New York: I.B. Tauris, 2013.

Frände 2005

Frände, Dan: *Yleinen rikosoikeus*. Helsinki: Edita, 2005.

Fukuyama 2012

Fukuyama, Francis: *The Future of History: Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class?* *Foreign Affairs*, vol. 91, no. 1, 2012, s. 53–61.

Gallant 2009

Gallant, Kenneth S.: *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2009.

Ghodsee 2017

Ghodsee, Kristen: *Red Hangover: Legacies of Twentieth-Century Communism*. Durham: Duke University Press, 2017.

Grimm 2016

Grimm, Dieter: *Constitutionalism: Past, Present, and Future*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Goldman 2002

Goldman, Wendy: *Women at the Gates: Gender and Industry in Stalin's Russia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Gustavsson 2010

Gustavsson, Sverker: *Thick and Thin Constitutionalism*. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 112 (1), 2010, s. 37–40.

Green – Karolides 2005

Green, Jonathon – Karolides, Nicholas. *The Encyclopedia of Censorship*. New York: Facts on File, 2005.

Guo – Feng 2012

Guo, Steve – Feng, Guangchao: *Understanding Support for Internet Censorship in China: An Elaboration of the Theory of Reasoned Action*. *Journal of Chinese Political Science* 17 (1) March 2012, s. 33–52.

Gönenç 2002

Gönenç, Levent: Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries. The Hague: Martinus Nijhoff, 2002. Print.

Hallberg 2004

Hallberg, Pekka: The Rule of Law. Helsinki: Edita, 2004

Harari 2018

Harari, Yuval Noah: 21 oppituntia maailman tilasta. Suomentanut Jaana Iso-Markku. Neljäs painos. Helsinki: Bazar Kustannus, 2018.

Harden 2012

Harden, Blaine: Shin Dong-hyuk: Leiri 14 – Pako Pohjois-Koreasta. Helsinki: Gummerrus, 2012.

Harding 1996

Harding, Neil: Leninism. Durham: Duke University Press, 1996.

Hartnett 2013

Hartnett, Stephen John: To ‘Dance with Lost Souls: Liu Xiaobo, Charter 08, And the Contested Rhetorics of Democracy and Human Rights in China. Rhetoric and Public Affairs, vol. 16, no. 2, 2013, s. 223–274.

Head 2004

Head, Michael: The Rise and Fall of a Soviet Jurist: Evgeny Pashukanis and Stalinism. Canadian Journal of Law and Jurisprudence. 17 (2) 2004, s. 269–294.

Held 2006

Held, David. Models of Democracy. Cambridge: Polity, 2006.

Herf 2006

Herf, Jeffrey: The Jewish Enemy: Nazi Propaganda During World War II and the Holocaust. Cambridge: Harvard University Press, 2006.

Hirvonen 2011

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, 2011.

Hoffman 1967

Hoffman, Robert: Marx and Proudhon: A Reappraisal of Their Relationship. The Historian. London: Taylor & Francis. 29 (3): s. 409–430, 1967.

Hulicka 1961

Hulicka, Karel: The Judicial System in the U.S.S.R. The Southwestern Social Science Quarterly, vol. 42, no. 2, 1961, s. 162–172.

Husa 2017

Husa, Jaakko: Oikeusvertailun metodit globalisoituvassa maailmassa. *Lakimies* 7–8/2017, s. 1088–1102.

Huskey 1991

Huskey, Eugene: A Framework for the Analysis of Soviet Law. *The Russian Review* 50.1 1991, s. 53–70.

Jackson 2012

Jackson, Vicki: *Judicial Independence: Structure, Context, Attitude*. Teoksessa Müller, Lydia – Seibert-Fohr, Anja: *Judicial Independence in Transition*. Berlin: Springer, 2012, s. 19–86.

Jensen 1982

Jensen, Marc: *A Show Trial Under Lenin: The Trial of the Socialist Revolutionaries, Moscow 1922*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1982.

Jyränki 2003

Jyränki, Antero: *Valta ja vapaus*. Helsinki: Talentum, 2003.

Kang 2015

Kang, Liu: Maoism: Revolutionary Globalism for the Third World Revisited. *Comparative Literature Studies*, vol. 52, no. 1, 2015, s. 12–28.

Kant 1971

Kant, Immanuel (1971). *Perpetual Peace*. Teoksessa Reiss, Hans (toim.): *Political Writings*. Cambridge, England: Cambridge University Press. s. 112–113.

Kastari 2001

Kastari, Pirkko-Liisa: Mao, missä sä oot? Kiinan kulttuurivallankumous Suomen 1960-luvun keskustelussa. Helsinki: SKS, 2001.

Kautsky 2012

Kautsky, Karl: *The Moscow Trial and the Bolsheviki*. Preface to *The Twelve Who Are to Die: The Trial of the Socialists-Revolutionists in Moscow*. Berlin: Delegation of the Party of Socialists-Revolutionists, 2012; s. 9-10.

Kavass – Christian 1979

Kavass, Igor I., – Christian, Gary: The 1977 Soviet Constitution: A Historical Comparison. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 12, no. 3, Summer 1979, s. 533-662.

Kekkonen 1997

Kekkonen, Jukka: Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta – minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha (toim): Minun metodini. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy, 1997, s. 129–150.

Kekkonen 2003

Kekkonen, Jukka: Muutos ja jatkuvuus. Näköaloja oikeushistoriaan. Jukka Kekkonen juhla- ja muistokirja. Helsinki: Talentum 2003.

Kekkonen 2013

Kekkonen, Jukka: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsinki: Forum Iuris, 2013.

Kekkonen 2016

Kekkonen, Jukka: Kun aseet puhuvat – Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa. Helsinki: Art House, 2016.

Kekkonen 2019

Kekkonen, Jukka: Kekkonen kynästä. Diagnoosi Suomesta. Edita 2019.

Kellas 1998

Kellas, James: Nationalism in the Former Communist States. In: The Politics of Nationalism and Ethnicity. Palgrave, London, 1998.

Kiernan 2008

Kiernan, Ben: The Pol Pot Regime 1975-79: Race, Power, and Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-79. New Haven: Yale University Press, 2008.

Kim – Jaffe 2010

Kim, Myung Oak – Jaffe, Sam: The New Korea: An Inside Look at South Korea's Economic Rise. 1st ed. Saranac Lake: American Management Association, 2010.

Kiralfy 1959

Kiralfy, Albert: The rule of law in Communist Europe. International and Comparative Law Quarterly, 8(3) 1959, s. 465-485.

Kiralfy 1990

Kiralfy, Albert: Selected Writings on Soviet Law and Marxism. International and Comparative Law Quarterly 1990, s. 501–502.

Kolakowski 1983

Kolakowski, Leszek. Marxism and Human Rights. Daedalus vol. 112, no. 4, 1983, s. 81–92.

Kontula 2002

Kontula, Anna: Kuollut muttei kuopattu: Taistolaisuus ja miten sitä muistetaan. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, 2002.

Koskelo 2016

Koskelo, Pauliine: Lakien laki, kaikkien laki. Raportti: Profeettavallasta perustuslakituomioistuimeen. Kenen pitäisi tulkita perustuslakia. Libera, lokakuu 2016, s. 15–32.

Kuo-chün 1959

Kuo-chün, Chao: Leadership in the Chinese Communist Party. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 321, 1959, s. 40–50.

Kuromiya 2007

Kuromiya, Hiroaki: Stalin and His Era. The Historical Journal, vol. 50, no. 3, 2007, s. 711–724.

Kuromiya 2017

Kuromiya, Hiroaki: Communism, Violence and Terror. Teoksessa Pons, Silvio – Smith, Stephen A. (toim.): The Cambridge History of Communism. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 279–303.

Lansford 2007

Lansford, Thomas: Communism. New York: Cavendish Square Publishing, 2007.

Leopold 2007

Leopold, David. The Young Karl Marx: German Philosophy, Modern Politics, and Human Flourishing. Vol. 81. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Li 2016

Li, Ling: The Chinese Communist Party and People's Courts: Judicial Dependence in China. The American Journal of Comparative Law 64(1) 2016, s. 37–74.

Lih 2017

Lih, Lars T.: Bolshevik Roots of International Communism, Teoksessa Pons, Silvio – Smith, Stephen A. (toim.): The Cambridge History of Communism. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 142–165.

Linden 2018

Linden, Carl: Marxism-Leninism in the Soviet Union and the PRC: Utopia in Crisis. Teoksessa Michael, Franz (toim.): China and the Crisis of Marxism Leninism. London: Routledge 2018, s. 6–23.

Loeber 1986

Loeber, Dietrich André: Ruling Communist Parties and Their Status Under Law. Law in Eastern Europe 31. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.

Louw 1991

Louw, Stephen; Marxism-Leninism, Radical Democracy and Socialism. Theoria: A Journal of Social and Political Theory, no. 78, 1991, s. 139–158.

Luban 1987

Luban, David: The Legacies of Nuremberg. Social Research, vol. 54, no. 4, 1987, s. 779–829.

Macfarlane 1982

Macfarlane, L. J.: Marxist Theory and Human Rights. Government and Opposition, vol. 17, no. 4, 1982, s. 414–428.

Manninen 2016

Manninen, Mari: Yhden lapsen kansa – Kiinan salavauva, pikkukeisarit ja hylätyt tyttäret. Neljäs painos. Jyväskylä: Atena, 2018.

Manninen 2018

Manninen, Mari: Kiinalainen juttu – 33 Kiina-myyttiä, jotka vaativat kumoamista. Toinen painos. Jyväskylä: Atena, 2018.

Marek – Fischer 1970

Marek, Franz – Fischer, Ernst. Suomentanut Erkki Murto. Mitä Lenin todella sanoi. Porvoo: WSOY, 1970.

Martínez-Fernández 2014

Martínez-Fernández, Luis: Now We Are Going to Build Socialism. In Revolutionary Cuba. University Press of Florida, 2014.

Marx 1957 (1867)

Marx, Karl: Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Ensimmäinen osa. Suomentanut O.V. Louhivuori. Petroskoi: Karjalan ASNT:n valtion kustannusliike, 1957 (alkuteos 1867).

Mayer 2000

Mayer, Arno J. The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions. Princeton: Princeton University Press, 2000.

McGregor 2010

McGregor, Richard: Puolue – Kiinan hallitsijoiden salainen maailma. Suomentanut Matti Kinnunen. Toinen painos. Helsinki: Otava, 2010.

Merezhko 2018

Merezhko, Oleksandr: The 1917 October Russian Revolution and International Law. *Jus Gentium: Journal of International Legal History*, Vol. 3, Issue 2, July 2018, s. 451-484.

Merrill – Fischer 1980

Merrill, John – Fisher, Harold: *The World's Great Dailies: Profiles of Fifty Newspapers*. New York: Hastings House, 1980.

Meyer 2020

Meyer, Max. *Liberal Democracy Prosperity through Freedom*. Cham: Springer International Publishing, 2020.

Middleton 2015

Middleton, John: *World Monarchies and Dynasties*. London: Routledge, 2015.

Motyl 2001

Motyl, Alexander: *Encyclopedia of Nationalism: Vol. 2, Fundamental Themes*. Cambridge: Academic Press, 2001.

Moyn 2015

Moyn, Samuel: *Christian Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015.

Nimtz 2015

Nimtz, August: Marxism Versus Anarchism: The First Encounter. *Science & Society* 79.2 2015, s. 153–175.

Paltemaa – Vuori 2012

Paltemaa, Lauri – Vuori, Juha A.: *Kiinan kansantasavallan historia*. Helsinki: Gaudemus, 2012.

Park 2002

Park, Han S.: *North Korea: The Politics of Unconventional Wisdom*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002.

Parker 2009

Parker, Philip M. (toim.): *Marxism–Leninism – Webster's Timeline History 1924–2006*. Webster's Online Dictionary. San Diego: ICON Group International, 2009.

Perović 2007

Perović, Jeronim: The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence. *Journal of Cold War Studies*, vol. 9, no. 2, 2007, s. 32–63.

Pihlajamäki 1999

Pihlajamäki, Heikki: Ius politiae - havaintoja politiaoikeuden pirstaloitumisesta ja rikosoikeuden kehityksestä 1800-luvulla. Lakimies 1999/4 s. 1–19.

Pilon 1993

Pilon, Roger: On the First Principles of Constitutionalism: Liberty, Then Democracy. American University International Law Review 8 no. 2/3 1993, s. 531-549.

Pipes 1993

Pipes, Richard: Russia Under the Bolshevik Regime. New York: Alfred A. Knopf, 1993.

Pisch 2016

Pisch, Anita: The Phenomenon of the Personality Cult — a Historical Perspective." In The Personality Cult of Stalin in Soviet Posters, 1929–1953: Archetypes, Inventions and Fabrications, s. 49-86. Australia: ANU Press, 2016.

Pittman 2017

Pittman, John: Thoughts on the "Cult of Personality" in Communist History. The Russian Revolution One Century Later. Science & Society Volume 81 (4) 2017, s. 533–547.

Raento 2011

Raento, Pauliina: Kuuba – maa, kansa, yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 2011.

Raitio 2002

Raitio, Juha: Euroopan unioni ja oikeusvaltio. Teoksessa Aarnio, Aulis – Uusitupa, Timo (toim.): Oikeusvaltio. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 2002, s. 131-155

Raitio 2003

Raitio, Juha: The Principle of Legal Certainty of EC Law. Kluwer Academic Publishers, 2003.

Raitio 2017

Raitio, Juha: Oikeusvaltion ääriiivat. Alma Talent, 2017.

Read 2006

Read, Christopher: Lenin: A Revolutionary Life. Digital Printing Edition. Oxon, England, UK; New York, New York, USA: Routledge, 2006.

Renkama 2007

Renkama, Jukka: Valtiokäsitys osana Hrushtshevin kauden uudistustavoitteita. Idäntutkimus, 14 (3), 2007, s. 20–33.

Rhodes 1976

Rhodes, Anthony: *Propaganda: The Art of Persuasion: World War II*, 1976, New York: Chelsea House Publishers, 1976.

Rice 1990

Rice, Christopher: *Lenin: Portrait of a Professional Revolutionary*. London: Cassell, 1990.

Richardson 2001

Richardson, James L.: *Contending Liberalisms in World Politics: Ideology and Power*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2001.

Rigby 1976

Rigby, T. H.: Soviet Communist Party Membership under Brezhnev. *Soviet Studies*, vol. 28, no. 3, 1976, s. 317–337.

Rogers 1973

Rogers, A. Robert: Censorship and Libraries in the Soviet Union. *Journal of Library History, Philosophy, and Comparative Librarianship*, 8(1) 1973, s. 22–29.

Schapiro 1967

Schapiro, Leonard: Putting the Lid on Leninism: Opposition and Dissent in the Communist One-Party States. *Government and Opposition*, vol. 2, no. 2, 1967, s. 181–203.

Scheuerman 2019

Scheuerman, William E.: Time and the Separation of Powers. Teoksessa Goetz, Klaus H. *The Oxford Handbook of Time and Politics*. New York: Oxford University Press, 2019.

Seppänen 2016

Seppänen, Samuli: *Ideological Conflict and the Rule of Law in Contemporary China: Useful Paradoxes*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Shambaugh 2007

Shambaugh, David: China's Propaganda System: Institutions, Processes and Efficacy. *The China Journal*, no. 57, 2007, s. 25–58.

Shirer 1990

Shirer, William: *The Rise and Fall of the Third Reich* Touchstone Edition. New York: Simon & Schuster, 1990

Siemers 2018

Siemers, David J.: *The Myth of Coequal Branches: Restoring the Constitution's Separation of Functions*. Columbia, Mo: University of Missouri, 2018.

Sison 2021

Sison, Jose Maria: *On the Philosophy of Marxism-Leninism-Maoism*. Netherlands: International Network for Philippine Studies (INPS), 2021.

Skocpol 2015

Skocpol, Theda: *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Skousen 2007

Skousen, Mark. *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx, and John Maynard Keynes*. New York: M.E. Sharpe, 2007.

Stalin 1939

Stalin, Josif (toim.): *History of the Communist Party of the Soviet Union, Bolsheviks: Short Course*. New York: International Publishers, 1939.

Starosolsky 1950

Starosolsky, George V.: *Basic Principles of Soviet Criminal Law*. *North Carolina Law Review* 28 (4) 1950, s. 359–374.

Stearns 2012

Stearns, Peter N. *Human Rights in World History*. London: Routledge, 2012.

Steger 1997

Steger, Manfred: *The Quest for Evolutionary Socialism: Eduard Bernstein And Social Democracy*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1997.

Sypnowich 1990

Sypnowich, Christine: *The Concept of Socialist Law*. Oxford: Clarendon Press, 1990.

Thesleff – Sihvola 1994

Thesleff, Holger – Sihvola, Juha: *Antiikin filosofia ja aatemaailma*. Porvoo: WSOY, 1994.

Tomba 2017

Tomba, Massimiliano: *Politics Beyond the State: The 1918 Soviet Constitution*. Oxford, England: *Constellations* 24.4, 2017, s. 503–515.

Towe 1967

Towe, Thomas: Fundamental Rights in the Soviet Union: A Comparative Approach. *University of Pennsylvania Law Review*, vol. 115, no. 8, 1967, s. 1251–1274.

Tucker 1979

Tucker, Robert: The Rise of Stalin's Personality Cult. *The American Historical Review*. Vol. 84, No. 2 April 1979, s. 347–366.

Tuori 1998

Tuori, Kaarlo: Oikeuden Kahdet Kasvot. *Tieteessä tapahtuu*, vsk. 16, nro 6, syyskuuta 1998.

Tuori 2002

Tuori, Kaarlo: Oikeusvaltiokäsitys – vielä kerran. Teoksessa Tuori, Kaarlo: Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. WSOY 2002.

Uitto – Kamppinen 2020

Uitto, Antero – Kamppinen, Ossi: Stalinin lavastukset: Näytösoikeudenkäynnit 1936–1938. Jyväskylä: Docendo, 2020.

Unger 1981

Unger, Aryeh: Constitutional Development in the USSR: A Guide to the Soviet Constitutions. North Yorkshire: Methuen, 1981.

Quigley 1989

Quigley, John: "Socialist Law and the Civil Law Tradition". *The American Journal of Comparative Law* 37 (4) 1989, s. 781–808.

Valentino 2005

Valentino, Benjamin (2005). *Final Solutions: Mass Killing and Genocide in the 20th Century*. Ithaca: Cornell University Press, 2005.

Vincent 2012

Vincent, Nicholas: *Magna Carta: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press 2012.

Voslensky 1984

Voslensky, Michael: *Nomenklatura: The Soviet Ruling Class*. New York: Doubleday, 1984.

Werth 1999

Werth, Nicolas: A State against Its People: Violence, Repression, and Terror in the Soviet Union. Teoksessa Courtois, Stéphane (toim): The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression. 2nd ed. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1999, s. 33–268.

Whitman 2004

Whitman, James: Bring Back the Glory. Rechtsgeschichte: Rg: Zeitschrift des Max-Planck-Instituts für Europäische Rechtsgeschichte 4, 2004, s. 74–81.

Wolikow 2017

Wolikow, Serge: The Comintern as a World Network. In S. Pons & S. Smith (Eds.), The Cambridge History of Communism (The Cambridge History of Communism, s. 232–255). Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Sähköiset lähteet

Fox News 2020

Town Hall with Bernie Sanders Part 2. Interview. YouTube 10.3.2020. Viitattu 27.7.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=3yykVYR43TQ&t=270> Transcript: <https://grabien.com/story.php?id=277983>

Overholser 1987

Overholser, Geneva: The Editorial Notebook; Dear Pravda. New York Times 12.5.1987. Viitattu 16.8.2021. <https://www.nytimes.com/1987/05/12/opinion/the-editorial-notebook-dear-pravda.html?pagewanted=1>

Rytsä 2006

Rytsä, Paavo: Koivisto valitaan presidentiksi: Koiviston vaalitentti 1982. Yle Elävä arkisto. 8.9.2006, päivitetty 10.07.2018. Yle. Viitattu 21.7.2021. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/mauno-koivisto-valitaan-presidentiksi#media=10087> Kohta 11:50.

1 Johdanto

1.1 Johdatus aihealueeseen

Historiaa viime vuosina menestyksekkäästi popularisoinut historioitsija Yuval Noah Harari (s. 1976) on osuvasti kertonut, että historian ilmiöitä on helpompi ymmärtää tarinoina kuin tosiseikkoina, numeroina ja yhtälöinä. Jokaisella yhteisöllä on omat tarinansa, joita he toistavat. Nämä tarinat maailman tilasta ja tulevaisuudesta ovat osa kulttuuria, sitä yhdistävää ja yhdessä pitävää ainesta. Tarinat jakautuvat ja yhdistyvät, osa niistä murenee tai katoaa kokonaan.¹ 1900-luvulla maailmaan muodostui kaksi kilpailevaa tarinaa: kommunistinen tarina ja liberaali tarina. Näiden kahden erilaisten maailmankatsomusten taistelu määritteli koko 1900-lukua, kunnes kommunistisen tarinan perustat alkoivat hajota, minkä seurauksena Berliinin muuri murtui vuonna 1989 ja pian sen jälkeen Neuvostoliitto hajosi vuonna 1991. Näin näytti siltä, että liberaali tarina, jossa julmien diktatuurien tilalle tulee taisteluiden jälkeen demokraattiset hallintojärjestelmät, voitti jälleen uuden autoritäärisyyden muodon.²

Tosiasiat ovat kuitenkin paljon monimutkaisempia. Ensinnäkin elämme edelleen samassa maailmassa, jossa kommunistiset liikkeet hallitsivat yhtä kolmasosaa koko maailman väestöstä. Kommunismin aiheuttama muutos maailmalle on peruuttamaton ja se jatkaa yhteiskuntien muovaamista vielä. Esimerkiksi Kiinasta on kasvanut suurvalta, jonka kommunistisia juuria ja rakenteita ei ole syytä ylenkatsoa pelkästään kapitalistisen valtiotalousjärjestelmän takia. Kiina toteuttaa parhaillaan miljardeihin vaikuttavia poliittisia ohjelmiaan marxisti-leninistiseen retoriikkaan vedoten.³ Toiseksi, todellisuudessa ei ole olemassa jyrkkää jakoa liberaaliin ja kommunistisen maailman välillä, vaan molemmat aatteet ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Olisi huolimattomuutta leimata kommunismin olevan pelkästään ihmiskunnan harha-askelel takaisin diktatuuriin, koska sen nimenomaan piti olla vastaus liberalismissa tapahtuvaan vääryyteen ja tarjota seuraava kehitysaskel. Liberalismi ja kommunismi tulisi nähdä enemmänkin yhden jatkumon erilaisina haaroina kuin kylmän sodan lailla vastakkaisina voimina.

¹ Tarinoiden luomisen merkityksestä myös oikeushistoriallisesta näkökulmasta ks. Whitman 2004, s. 78–81.

² Harari 2018, s. 19.

³ Joidenkin tutkijoiden mielestä Kiinalla ei ole enää mitään tekemistä kommunismin kanssa paitsi puolueen nimen muodossa. Kiina on heidän mukaansa ”kapitalistisempi kuin Suomi”. Kiinaa johtaa yksipuoluejärjestelmä, joka ei näiden väitteiden mukaan yhdistettävissä kommunismiin. Ks. Manninen 2018, s. 107. Tämä näkemys on kritiikille altis, koska yksipuoluejärjestelmä ja kiinalainen talous ovat suoraan jäljitettävissä marxisti-leninistiseen ideologiaan proletariaatin diktatuurista ja sosialismista yhdessä maassa. Näihin palataan myöhemmin tässä tutkielmassa.

Koska kommunismin vaikutukset ovat tulleet jäädäkseen, kommunismia on tutkittava syvällisemmin kuin vain kertaamalla kommunististen valtioiden rikoksia ja epäonnistumisia.⁴ Ensinnäkin on analysoitava, millainen kommunistinen filosofia on. Millainen on se tarina, jota se kertoo kuulijoilleen? On palattava kommunismin ytimeen, jotta sen perimmäinen olemus voidaan hahmottaa. Ilman syvällistä ymmärrystä sen tavoitteista ja toimintatavoista, ei voi syntyä keskustelua itse aatteen vahvuuksista ja heikkouksista. Aatteellisiin kysymyksiin vastaaminen auttaa selventämään, miksi kommunistinen maailma ei pystynyt toteuttamaan lupauksiaan, vaikka se oli 1900-luvun mahtavimpia aatesuuntauksia, valmiina haastamaan ja hävittämään porvarilliseksi mielletyn liberalismiin.

On totta, että liberalismia on alun alkaen pidetty kommunismin vastakohtana.⁵ Sitä se saattaa yksinkertaistetusta näkökulmasta olla, mutta teoreettisella tasolla puhuessa on hyödyllisempää hylätä vanhanaikainen ja mustavalkoinen vastakkainasettelu ja sen sijaan katsoa, mitä annettavaa niillä on toisilleen. Esimerkiksi liberalismiin suurimpina saavutuksina voidaan pitää oikeusvaltioperiaatetta ja sen kehittymistä.⁶ Aluksi tämä tarkoitti minimaalista yövar-tijavaltiota, jossa valtion tehtävänä on huolehtia vain kansalaisten sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta.⁷ Vähitellen kuitenkin liberalismi laajensi näköalaansa ja sisällytti vapauden piiriin kuuluvan myös kommunismin tyylisten hyvinvointiohjelmien tärkeyden yhteiskunnalle. Perus- ja ihmisoikeudet ovat turvanneet kaikille yhdenvertaisuuden heidän sosiaalisesta asemastaan riippumatta, ja on laajasti myönnetty, että näiden oikeuksien takaamiseksi on annettava jonkinlainen yhteiskunnan turvaverkko. Sitä ei tietenkään voida kutsua täysin kommunismin inspiroimaksi, mutta hyvinvointivaltio on ollut klassiselle liberalismille opittu siitä, mitä kommunistisella tarinalla oli tavalliselle ihmiselle annettavana.⁸

Sama pätee myös toisin päin. Kommunistisella teorialla olisi paljon opittavaa liberalismista. Erona on kuitenkin se, että siinä missä liberalismi myönsi kehitystä vaativat kohtansa,

⁴ Joidenkin lähteiden mukaan kommunististen valtioiden uhrien määrä on lähes 100 miljoonaa kuollutta. Tähän lasketaan muun muassa poliittisten vainojen uhrit, nälänhätään kuolleet, työleireillä kuolleet sekä poliittisiin ohjelmiin kuolleet. Tarkkoja lukuja on kuitenkin vaikea arvioida ja kuolleiden lukumäärä vaihtelee suuresti laskutavan mukaan. On silti selvää, että suppeimmilla mahdollisilla määritelmilläkin suoria kuolonuhreja on vähintään 10–20 miljoonaa. Ks. Valentino 2005, s. 75 ja 91.

⁵ Karl Marx (1818–1883) näki liberalismiin yhteiskunnallisten ongelmien aiheuttajana ja kapitalismin mahdollistajana. Ks. Carver 2008, s. 123.

⁶ Liberalismi syntyi ajatuksesta turvata yksilölle oikeuksia suhteessa valtioon 1700-luvun absolutismin takia, mikä loi edellytykset yksilönvapauksille, demokratialle ja oikeusvaltiolle. Ks. Held 2006, s. 56–57 ja Burchill 2013, s. 57.

⁷ Kekkonen 2013, s. 129.

⁸ Harari 2018, s. 27.

kommunismi ei ole tähän asti pystynyt käsittelemään niitä realiteetteja, jotka ovat osoittaneet kommunismin tuottavan käytännössä huomattavan määrän kaaosta ja väkivaltaa. Kommunistit eivät ole vastanneet riittävästi siihen, miten liberalismissa resonoivat arvot, kuten vapaus ja yksilön suoja julkista kohtaan, ovat toteuttavissa kommunistisessa yhteiskunnassa. Näitä arvoja ei ole, kuten historia on todistanut, mahdollista sivuuttaa harmonisen yhteiskunnan suunnittelussa. Tämän ymmärtämisen epäonnistuminen on ollut yksi niistä syistä, minkä takia kommunismista tuli 1900-luvun häviö. Erityiseen tarkasteluun tässäkin voidaan ottaa liberalismiin tarjoama oikeusvaltio.⁹ Oikeusvaltio sinänsä ei nimittäin ole riippuvainen liberalismista, vaikka se voidaan nähdä liberalismiin tuotteena. Pohjimmiltaan oikeusvaltio tarkoittaa kokoelmaa niistä periaatteista, joita ilman kansalaisen vapaus tai yhdenvertaisuus vaarantuvat, oli valtio sitten liberaali tai kommunistinen.

Keskustelu kommunismista on monesti keskittynyt täysin sen taloudelliseen ulottuvuuteen, onhan kommunismi pääasiallisesti kapitalistisen talousjärjestelmän kritiikkiä. Taloustieteilijät ovat ottaneet kantaa sekä puolesta että vastaan, onko kommunistinen järjestelmä ylipääntänsä mahdollista toteuttaa.¹⁰ Kommunistinen järjestelmä on kuitenkin niin kokonaisvaltaisen, ettei sitä voi onnistuneesti tutkia vain taloustieteen avulla. Lisäksi kommunismia on analysoitu paljon sen diktaattoreiden kautta, varsinkin koska tarinat ”häikäilemättömistä sosiopaateista” on houkuttelevaa esittää suurelle yleisölle järkyttävinä ja sensaatiomaisina. Diktaattoreiden oikkujen seuraamisella ei kuitenkaan pystytä selittämään kommunistisen järjestelmän rakenteellisia ongelmakohtia, jotka ovat sallineet kyseisen toiminnan. Siksi katse on suunnattava kommunismin tutkimuksessa myös oikeuden yleistieteiden keinoihin, erityisesti oikeushistorian. Oikeusjärjestelmää tutkimalla paljastetaan millaiset periaatteelliset pilarit pitävät maata kuin maata pystyssä. Tämä on oleellista kommunistisen valtion rakenteiden ja toiminnan ymmärtämisessä.

Edellä mainittujen seikkojen taustoittamana tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan oikeusvaltioperiaatteen mahdollisuutta marxisti-leninistisessä aatteessa. Tarkasteluun

⁹ Oikeusvaltio yhdistetään liberalismiin myös, koska Ranskan vallankumouksen jälkeistä aikaa voidaan kutsua oikeusvaltion aikakaudeksi. Oikeusvaltiosta on tullut hallitseva valtiomuoto lähes kaikkialla teollistuneessa lännessä, joka nousi yhdessä liberalismiin kanssa vastustamaan kansalaisten mielivaltaista kohtelua. Nykyään oikeus- ja hyvinvointivaltio tarkoittaa laajempaa asiaa kuin vain liberaalia oikeusvaltiota, joka keskittyi ainoastaan negatiivisiin vapauksiin. Ks. Kekkonen 2013, s. 124.

¹⁰ Kommunistinen kritiikki kapitalismia kohtaan nojautuu marxilaiseen työn lisäarvon teoriaan. Tämä teoria on herättänyt keskustelua vielä satoja vuosia sen jälkeen, kun Marx julkaisi sen teoksessaan *Pääoma*. Jotkut pitävät sitä alkuna oikeudenmukaisemmalle taloudelle, kun taas toiset ovat kritisoineet teorian olevan täysin epävalidi. Ks. Skousen 2007, s. 191–193 ja 217.

valikoitui oikeusvaltioperiaate, koska sen peilaaminen marxismi-leninismiin auttaa tuomaan esille aatteen ainutlaatuisuutta ja fundamentaalisia eroja liberaalin demokratian kanssa. Lyhyesti kuvailtuna tutkielman tarkoitus on tehdä marxisti-leninistiselle aatteelle testi siitä, miten hyvin oikeusvaltioperiaatteella on sijaa marxisti-leninistisessä järjestelmässä. Tavoitteena ei ole antaa normatiivista tuomiota mihinkään suuntaan, vaan ottaa selvää, miksi marxisti-leninistiset valtiot ovat tähän asti aina päätyneet oikeusvaltion vastaiseen tilaan ja onko sille selitys marxismi-leninismin käytännön epäonnistumisissa vai jopa ideologisella tasolla.

1.2 Oikeusvaltion määrittely ja tarkastelu tutkielmassa

Aluksi on tärkeää esitellä, millaisista lähtökohdista oikeusvaltiota tässä tutkielmassa lähestytään. Oikeusvaltio on tunnusomaisesti 1800-1900-luvun saksalaisen oikeudellisen ja poliittisen kulttuurin tuote.¹¹ Oikeusvaltion ajatuksena on ollut vastata mielivaltaiseen ja enustamattomaan hallintoon ja lainkäyttöön. Ennen 1800-luvulla hallitsijalla oli lähes absoluuttinen valta ohjata kansalaistensa elämää. Oikeusvaltioperiaate tuli asettamaan tälle rajat.¹² Oikeusvaltion käsite on erityisesti valtiosääntöoikeudellisessa tutkimuksessa keskeinen. Suomalaisessa kontekstissa jo Suomen tasavallan ensimmäinen presidentti ja arvostettu oikeustieteilijä K. J. Ståhlberg (1865–1952) näki oikeusvaltion ja demokratian kietoutuvan yhteen.¹³ Oikeusvaltion tarkoituksena onkin turvata demokraattiseen lakiin perustuva yhteiskunnallinen kehitys.¹⁴

Oikeusvaltion aatteellisia juuria voidaan tosin löytää aiemmista historiallisista kehityskuluista kuten sydänkeskiajan oikeudellisesta vallankumouksesta, Englannin 1600-luvun poliittisesta historiasta ja Ranskan vallankumouskaudelta. Silti voidaan sanoa, että nykymuotoinen oikeusvaltio on pääosin 1800-1900-luvulta. Tämä johtuu siitä, että ensin 1800-luvulla oikeusvaltio alkoi tarkoittaa tarkemmin sellaista hallintojärjestelmää, jossa kaikkien kansalaisten negatiiviset vapaudet turvattaisiin, ja vasta 1900-luvulla oikeusvaltioon on kytketty

¹¹ Tuori 2002, s. 49–65.

¹² Oikeushistorian akatemiaprofessori Heikki Pihlajamäki (s. 1961) on kirjoittanut absolutismin kauden aikana vallinneesta politiaoikeudesta, jolla tarkoitetaan absolutistisen valtioideologian oikeutta. Politialla annettiin ruhtinasvallalle valtaa hallita alamaisiaan, mutta samalla määriteltiin vallankäytön rajat. Toisin kuin oikeusvaltio, joka on kanslaikeskeinen, politiaoikeus oli ruhtinaskeinen. Ks. Pihlajamäki 1999, s. 18–19.

¹³ K. J. Ståhlberg on mainittu tunnetusti suomalaisen oikeusvaltiokäsitteen isäksi monessa yhteydessä. Hänellä on ollutkin keskeinen vaikutus suomalaisen valtiosäännön kehitykseen ja hän toimi mm. puheenjohtajana komiteassa, jonka tehtävänä oli laatia vuoden 1919 hallitusmuoto. Suomen hallitusmuodon säännökset painottivat hallinnon lainalaisuutta ja tuomioistuinten riippumatonta asemaa. Ks. Raitio 2017, s. 3–4 ja Tuori 2002, s. 56.

¹⁴ Ks. Hallberg 2004, s. 15. Tämä tulkinta on sidoksissa Hallbergin omaan oikeusvaltio-käsitteen tulkintaan, jota luonnehtii se, että oikeus ja demokratia nähdään dynaamisesti yhteen kietoutuneina käsitteinä.

demokratia ja perus- ja ihmisoikeudet.¹⁵ On myös huomioitava, että oikeusvaltiota ei voi täysin sekoittaa angloamerikkalaisen sukulaisen rule of law'n kanssa, vaikka kyseessä ovat hyvin samanlaisista lähtökohdista syntyneet termit.¹⁶

Oikeusvaltio ei käsitteenä ole muuttumaton. Sen sisältö on vähitellen vaihdellut yhteiskunnan mukana, ja esimerkiksi nykyisin oikeusvaltioperiaate ei ole rajattavissa pelkästään kansallisvaltioiden sisäisiin oikeusjärjestelmiin. Se tulee nähdä kantavana periaatteena myös kansainvälisessä oikeudessa.¹⁷ Oikeusvaltiota on siten syytä tulkita aina konteksuaalisesti, koska historian tarkastelussa ei ole mahdollista sanoa, että ihmiset aina kehittävät oikeusvaltion periaatteita välttämättä oikeudenmukaisempaan suuntaan.¹⁸ Esimerkiksi oikeusvaltioperiaate on ollut uhattuna Euroopassa 1930-luvulla ennen toista maailmansotaa ja autoritäärisyyden nousua.¹⁹ Lisäksi on huomattava, että oikeusvaltiokäsitteen tulkintaan vaikuttaa tarkastelijan oikeusfilosofiset lähtökohdat. Oikeusvaltioperiaatetta voi tulkita vapaammin tai tiukemmin riippuen tarkastelijan asennoitumisesta.²⁰

Oikeusvaltioperiaatteen sisällöstä on esitetty lukuisia tulkintoja. Esimerkiksi valtiosääntöoikeuden asiantuntija Antero Jyrängin (1933–2020) tunnetun määritelmän mukaan oikeusvaltio voidaan jäsentää kuuteen erilliseen osaan. Hän lähestyi aihetta valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta ja siksi luetteli yksityiskohtaisesti oikeusvaltiossa huomioitavat seikat.²¹ Oikeushistorian professori Jukka Kekkonen (s. 1953) on puolestaan tiivistänyt oikeusvaltion tunnusmerkit neljään periaatteeseen.²² Kyse ei ole niinkään erimielisestä koulukuntaerosta, vaan oikeusvaltion elementit ovat hahmotettavissa kontekstista riippuen joko seikkaperäisesti tai laajemmin. Molempien tavassa jaotella löytyy sama sisältö, mutta eri painotuksella.

¹⁵ Oikeusvaltioaateen tiivis historia, vaikkakin rule of law'n näkökulmasta ks. Bingham 2010, s. 10–33.

¹⁶ Oikeusvaltio on *Rechtstaat*in suora käännös. Pohjois-Euroopan saksalais-pohjoismaisille oikeuskulttuurille oikeusvaltion käsite on tuttu, mutta angloamerikkalaisessa piirissä käsite on jäänyt rule of law'n varjoon, mikä heijastuu ongelmana kääntää oikeusvaltio suoraan englanniksi. Lakikielen sanakirjassa ehdotukseksi on annettu *state subject to the rule of law*, mutta sitä ei käytetä kuin harvoin. Rule of law on myös vaikeaa suomentaa, mutta se tarkoittaa jollain tasolla yhdessä laillisuusperiaatetta (*legality*) ja oikeudenmukaisuutta (*equity*). Teoriassa siis oikeusvaltio terminä sisältää laajemmin asioita, mutta käytännössä oikeusvaltiota ja rule of law'ta käytetään keskenään vaihtokelpoisesti. Ks. Raitio 2002, s. 131–132.

¹⁷ Raitio 2017, s. 76–80.

¹⁸ Kekkonen 2019, s. 101.

¹⁹ Toisin kuin useat Euroopan maat, Suomi säilytti oikeusvaltioon pyrkivän valtiosääntönsä maailmansotien välisenä aikana. Kekkonen 2016, s. 174.

²⁰ Tässä vaiheessa on hyvä erottaa näkökulmaeroina ns. *thin rule of law* ja *thick rule of law*. Esimerkiksi Kiina väittää noudattavansa rule of law'ta, koska valtio noudattaa muodollisesti legitiimiä lainsäädäntöään. Oikeusvaltioperiaatetta tulkitaan kuitenkin länsimaissa laajemmin, eikä sitä pelkkä muodollinen *thin rule of law* täytä. Ks. Rule of law'ta ja Kiinan sosialismista juontuvista ideologisista ristiriidoista laajentaa sitä Seppänen 2016.

²¹ Jyränki 2003, s. 249.

²² Kekkonen 2013, s. 124.

Koska tutkielman on tarkoitus käsitellä aihepiiriänsä oikeushistoriallisesta näkökulmasta, käytetään tässä Kekkosen luomaa tiiviimpää jakoa valtiosääntöoikeudellisen erittelyn sijaan.

Kekkosen esittämällä tavalla yhtenä oikeusvaltion tunnusmerkkinä on pidettävä valtiovallan jakamista, jossa tyypillisesti erotetaan lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta. Vallanjako voidaan toteuttaa eri tavoin, mutta kaikki mallit pyrkivät estämään vallan keskittämisen absoluuttisesti yhdelle taholle. Toisena oikeusvaltioperiaatteena voidaan mainita lakisidonnaisuus eli legaliteettiperiaate: julkisen vallan käytön on perustuttava lakiin. Oikeusvaltioon kuuluu kolmanneksi yhdenvertaisuuden periaate, jonka mukaan kansalaiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Historiallisesti yhdenvertaisuuden periaate on syntynyt sääty-yhteiskunnan kritiikistä. Neljäntenä oikeusvaltiossa on turvattu kansalaisille joukko perus- tai kansalaisoikeuksia. Yhtenä historiallisena ilmauksena tällaisista oikeuksista voidaan pitää Ranskan vallankumouksen jälkeistä ihmisoikeuksien julistusta.²³

Tässä tutkielmassa on tarkoitus pohtia, kuinka marxisti-leninistinen aate täyttää nämä neljä Kekkosen hahmottelemaa kumulatiivista kriteeriä. Oikeusvaltion tunnusmerkit käydään yksitellen läpi omissa luvuissaan, järjestelmällisesti edellä nähdyssä esittämisjärjestyksessä. Poikkeuksena kuitenkin on se, että yhdenvertaisuuden periaate on liitetty perus- ja ihmisoikeuksiin, koska ne sisältyvät toisiinsa niin vahvasti, että niiden käsittely erikseen olisi liiallista tautologiaa. Näin ollen käsittelyluvuiksi jää kolme periaatetta: *vallanjako-oppi*, *legaliteettiperiaate* sekä *perus- ja ihmisoikeudet*. Tavoitteena näissä luvuissa on ensin selventää, mitä käsiteltävällä oikeusvaltion tunnusmerkillä yleisesti halutaan tarkoittaa ja sitten yrittää sovittaa tätä marxismi-leninismin periaatteiden kanssa yhteen, mikäli mahdollista.

1.3 Tutkimuskysymys, metodit ja lähdeaineisto

Ennen tutkimuskysymyksen esittelyä on vielä korostettava, että tässä tutkielmassa ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä marxismi-leninismin toteuttamaa politiikkaa yksityiskohtaisesti, vaan esitellä marxismi-leninistisen valtion ideologian pääasialliset seikat ja miten ne peilautuvat oikeusvaltioperiaatteeseen. Käytännön esimerkkejä on koetettu tuoda laajasti esille auttamaan teorian hahmottamisessa sekä siinä, miten marxisti-leninistinen teoria toteutuu todellisuudessa. Nämä ovat kuitenkin vain apuna teorian ymmärtämisessä. Tarkaste-

²³ Kekkonen 2013, s. 124–128.

lun kohteena on nimenomaan marxismi-leninismi aatteena, jota kommunistisissa valtioissa omistautuneesti noudatetaan ja jolla kommunististen valtioiden politiikkaa perustellaan.

Tutkielman tutkimuskysymys voidaan yllä olevan pitkän pohdinnan taustoittamana tiivistää seuraavaan tapaan: *onko oikeusvaltioperiaate sovitettavissa yhteen marxismi-leninisminkin kanssa?* Vaikka tämä kysymys näyttäytyy napakalta, on oikeusvaltion laaja-alaisuuden takia aihepiiri laava. Tämän vuoksi on entistä oleellisempaa, että tutkielma keskittyy marxismi-leninismillä piileviin oikeudellisiin rakenteisiin, eikä käy läpi kaikkea, mitä marxismi-leninismi pitää sisällään. Lisäksi voidaan kysyä, *miksi oikeusvaltioperiaate on tai ei ole sovitettavissa yhteen marxismi-leninisminkin kanssa.* On tärkeää, että kokonaisvaltaisempaa arvioita oikeuden toteutumisesta marxismi-leninismissä tehdään, koska yksityiskohtaisten analyysien pohjalta tehtyä yhteenvetoa tästä aihepiiristä ei vielä ole. Oikeusvaltioperiaatteen tuominen keskusteluun marxismi-leninismillä oikeusjärjestelmästä luo uuden näkökulman, joka auttaisi marxismi-leninismillä ideologian yhä paremmassa ymmärryksessä jatkossa.

Laaja aihepiiri herättää aina kysymyksen metodeista. Oikeustieteessä metodien valinta ja niistä keskustelu ei ole niin yksiselitteistä ja siksi oikeuskirjallisuudessa on paljon puhuttu oikeustieteen metodien ongelmallisuudesta. Oikeuden yleistieteiden professori emeritus Kaarlo Tuori (s. 1948) on osuvasti kuvaillut, että oikeustiede kuuluu niihin tieteenaloihin, joita näyttää vaivaavan jatkuva huono omatunto. Ikään kuin oikeustieteilijän pitää erikseen todistella tieteellisyytensä, koska se eroaa muista yhteiskunnallisista tieteenaloista metodiansa puolesta.²⁴ Tämä tarkoittaa, ettei oikeustieteellä ole omaa vakiintunutta metodologiaa, vaan se omaksuu metodinsa muista tieteenaloista. Voidaan puhua siten metodisesta pluralismista.²⁵ Oikeushistoria käyttää historian tutkimuksesta tuttuja metodeita sekä oikeusteoria ja -filosofia käyttävät tarkastelussaan filosofian eri haarojen tapoja käsitteellisten analyysien ja teorioiden valossa. Tämä on täysin erotettava oikeustieteen lainopillisista töistä, jotka ovat hermeneuttisena tekstintulkintana lähinnä normatiivista tutkimusalaa.²⁶

Oikeustieteen identiteettiä epäselkeiden metodien takia on jouduttu problematisoimaan. Toisin kuin luonnontieteissä tai monissa yhteiskuntatieteissä, oikeustieteellä ei ole tarjota mi-

²⁴ Tuori on puhunut tästä esitelmässään Suomalaisen Tiedeakatemian istunnossa 11.5.1998 sekä kirjoittanut oikeuden kaksista kasvoista myöhemmin lehteen esitelmänsä perusteella. Ks. Tuori 1998.

²⁵ Hirvonen 2011, s. 9.

²⁶ Husa 2017, s. 1089.

tään selkeää sapluunaa tutkimusten toteuttamiselle. Toisaalta vaikka tästä ongelmakohdasta on puhuttu usein negatiiviseen sävyyn, kyseessä voi olla oikeustieteen ainutlaatuinen positiivinen piirre, koska se ei tieteenalana ole sidottu mihinkään tiettyyn toimintatapaan. Standardoidut tutkimussäännökset luovat paljon rajoja sille, mitä on ylipäätänsä edes mahdollista tutkia. Oikeustiede tarjoaa määrittelemättömyydellään joustavat instrumentit pureutua moniulotteisiin yhteiskunnan rakenteisiin kokonaisvaltaisesti oikeusjärjestelmän kautta.²⁷

Tässä tutkielmassa ei ole yleispätevää, standardoitua tutkimussäännöstä, josta voisi johtaa yhden tietyn metodin. Tutkimuskysymys oikeusvaltiosta ja marxismi-leninismistä on väistämättä poikkitieteellinen ja monimetodinen. Ensinnäkin sillä on vahva side oikeusteoriaan ja -filosofiaan²⁸, koska tutkielmassa vaaditaan näiden suuren käsityksen huolellista määrittelyä ja analysointia. Lisäksi oikeusvaltion ja marxismi-leninismin suhteen ymmärtämiseksi ne on hahmotettava oikeushistorian avulla laajoiksi aikansa ilmiöiksi, joita ovat ohjanneet historialliset realiteetit. Lopulta tutkielmaan tulee pakolla hieman oikeusvertailevaa vivahdetta, koska oikeusvaltio on syntynyt länsimaisessa oikeusjärjestelmässä, kun taas marxismi-leninismi on nähty kuuluvan sosialistiseen – myös idän ja kolmannen maailman – oikeusjärjestelmiin.

Tämän tutkielman kannalta ensisijainen metodi on oikeuden rakenteellinen selittäminen, joka tunnetaan myös rakenneselityksenä tai kontekstualisointina.²⁹ Oikeushistorian tutkimus on oikeudellisen muutoksen analyysiä. Tarkasteluun otetaan esimerkiksi yhden aikakauden oikeudelliset instituutiot ja miten ne ovat muuttuneet suhteessa ympäristöönsä. Tärkein idea tällä metodilla on, ettei mitään ilmiötä käsitellä tyhjiössä, vaan sitä tulkitaan kontekstin kanssa. Rakenteellinen selittäminen vastaa kysymykseen ”miksi” ja ”miten” – miksi muutos on tapahtunut ja miten se on ilmennyt oikeuden instituutioissa. Tätä on hyödynnettävä erityisesti siinä tutkielman osuudessa, jossa pohditaan kommunistisen vallankumouksen syitä ja seurauksia sekä oikeusvaltioperiaatteen vaiheittaista kehittymistä yövartijavaltiosta hyvinvointivaltioon.

²⁷ Aarnio 1997, s. 35–37.

²⁸ Oikeusteoria ja -filosofia menevät käsitteellisesti helposti sekaisin ja niitä käytetään toistensa synonyymeina. Silti niissä on tärkeä vivahde-ero: oikeusfilosofiaa pidetään osana oikeusteoriaa eikä sillä ole sinänsä itsenäistä asemaa ainakaan suomalaisessa oikeustieteessä. Oikeusfilosofia on kuitenkin oikeusteoriasta erotettava oikeustiede, oikeustieteen ja filosofian risteymän luoma itsenäinen osa-alue. Ks. Hirvonen 2011, s. 28.

²⁹ Ks. Kekkonen 1997, s. 129–146.

Pelkkä muutoksen selittäminen ei ole tarpeeksi tutkielmalle, joka sisältää paljon oikeusteoreettista pohdintaa. Toinen oikeushistorian koulukunta, oikeuden aatehistorioitsijat ovat kiinnostuneita enemmän kysymyksestä ”mitä X todella sanoi” tai ”mitä X todella tarkoitti”.³⁰ Tavoitteena on siten historiallinen rekonstruointi sellaisena, kun se omana aikanaan formulointiin. Vaikka aatehistorioitsijat ja kontekstualisoijat tavanomaisesti asetetaan vaihtoehtoisiksi koulukunniksi, näiden lähestymistapojen on tarkoitus täydentää toisiaan tässä tutkielmassa, jossa koetetaan sekä hahmottaa marxismi-leninistisen teoreettinen pohja että sen seuraukset kommunistisen valtioiden oikeusjärjestelmiin. Marxisti-leninistisen aatteen perimmäinen luonne ja juuret on kaivettava esiin kontekstualisoinnin mahdollistamiseksi.³¹

On selvää, että kommunismi on vahvasti politisoitunut aihe, joka herättää paljon ennakkoletuksia puolesta tai vastaan. Kommunismia ympäröivästä keskustelusta ei voi poistaa koskaan sen poliittista luonnetta, koska kommunismi on laaja-alainen yhteiskuntafilosofia, joka pyrkii radikaalilla tavalla muuttamaan yhteiskuntamme järjestelmää. Tässä tutkielmassa yritetään parhaimman mukaan seuloa poliittinen asennoituminen sivuun ja tarkastella kommunistisia valtioita ja niiden marxisti-leninististä ideologiaa mahdollisimman objektiivisesti. Tämä on yksi syy tutkielman teoreettisemmalle painotukselle, koska vain toiminnan takana olevan ideologian kautta voidaan selittää ilmiöt mahdollisimman tosiasiallisesti. Kuitenkin on huomioitava, että mikään teksti ei synny tyhjiössä ja siksi tämänkin tutkielman perusarvot päätyvät lopulta analysoimaan kommunismia liberaalin demokratian linssin läpi.³²

Lähdeaineistoon on täytynyt suhtautua normaalia varautuneemmin, koska suuri osa kommunismia käsittelevistä teksteistä ovat poliittisesti johonkin suuntaan latautuneita. Tutkielmassa on vältetty käyttämästä liikaa popularisoituja kirjoja historiasta ja niiden sijaan suosittu aatteellista ulottuvuutta selittäviä teoksia sekä oikeustieteellisissä julkaisuissa julkaistuja artikkeleita. Poikkeuksia kuitenkin on tehtävä, koska filosofiset ja oikeustieteelliset julkaisut pystyvät antamaan vain osan tarvittavasta tiedosta. Esimerkiksi Orlando Figesin (s. 1959) menestyskirja vuodelta 2014 *Vallankumouksen Venäjä, 1891–1991* sekä Stéphanne Courtoisin (s. 1973) vuonna 1999 toimittama, paljon huomiota saanut *Kommunismen musta*

³⁰ Kekkonen 1997, s. 143–144.

³¹ Merkityksestä ja ymmärryksestä aatteiden historiassa ks. johtava aatehistorioitsija Skinner 2002, s. 57–67.

³² Historiatieteitä on kutsuttu varsin politisoituneeksi tieteenalaksi. Historiantutkimus onkin menneisyyden peilaamista nykyisyyteen, eikä tulkintaeroilta voi välttyä. Ks. Kekkonen 2016, s. 370.

*kirja*³³ ovat olleet tälle tutkielmalle korvaamaton apu, vaikkakin pelkästään kielen perusteella voidaan päätellä näiden molempien historioitsijoiden olevan vakaumukseltaan ainakin hieman antikommunistisia. Tutkielmassa on koetettu nähdä joidenkin kärkkäiden sanavalintojen läpi, koska niistä huolimatta molemmat teokset ovat kuvanneet kommunistisen aikakauden tapahtumia tarkasti ja paikkansapitävästi.

Lähdemateriaalin käytössä korostuu Neuvostoliitto, koska marxismi-leninismi on sen syntypaikka. Lisäksi Neuvostoliiton ansioista marxismi-leninismi levisi maailmalle kommunistisen internationalismin myötä. Neuvostoliiton tapahtumat sekä siellä käydyt keskustelut marxismi-leninismin aatteellisesta sisällöstä ovat olleet merkittäviä marxismi-leninismin määräytymisessä. Se, miten aate muokkautuu ajan myötä, tulee heijastumaan myös siihen, miten aate näkyy käytännössä. Kaikki marxismi-leninismin alalajit ovat johdannaisia sen Neuvostoliitossa syntyneeseen alkulähteeseen.³⁴ Neuvostoliiton lisäksi esimerkkejä haetaan Kiinasta, koska se on valtava maa, jonka tapahtumista joka yhteiskunnan saralla on helposti saatavilla lähteitä. Kiinan kommunistinen vallankumous on myös suoraa jatkumoa Neuvostoliiton marxismi-leninismille, ja voidaan sanoa, että sinne perustettiin maailman ensimmäinen puhtaasti marxisti-leninistiselle ideologialle perustuva valtio.³⁵ Valitettavasti tutkielman tarkastelu jää hyvin Neuvostoliitto- ja Kiina-keskeiseksi tilan ja resurssien rajallisuuden takia, eikä marxismi-leninismin kaikkia muotoja pystytäkään käymään läpi. Joitakin nostoja Kaakois-Aasiasta ja Etelä-Amerikasta on pyritty tekemään marxismi-leninismin horisontin laajentamiseksi, mutta pääpaino on tutkielman teoreettisen näkökulman takia marxismi-leninismin juurissa Neuvostoliitossa ja Kiinassa.³⁶

Lähdemateriaalin etsintävaiheen aikana esille tuli mielenkiintoinen, mainitsemisen arvoinen yksityiskohta. Teoreettisempi keskustelu marxisti-leninistisestä tai sosialistisesta oikeusjär-

³³ Kommunismin mustasta kirjasta on esitetty kritiikkiä. Courtoisin arviot kommunismin 100 miljoonasta kuolonuhrista ovat herättäneet arvostelua, koska kirjassa on laskettu hyvin laveasti kaikki mahdolliset tapahtumat. Toisaalta lukumäärä on toissijainen, kun millä tahansa laskutekniikalla tulokseksi tulee useita kymmeniä miljoonia. Lukujen suurentelu oli silti omiaan viemään jotakin uskottavuutta. Ks. Tropey 2001, s. 139. Lisäksi kolme kirjan tärkeimmistä kirjoittajista (Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin ja Nicolas Werth) irtisanoutuivat julkisesti Courtoisin johdannossa esittämistään väitteistä, joissa Courtois oli heidän mielestään oikonut mutkia suoraksi saadakseen kirjan teesiksi 100 miljoonaa kuollutta. Ks. Ghodseen 2017, s. 140.

³⁴ Ks. Lih 2017, s. 161.

³⁵ Mao oli marxisti-leninisti ja stalinisti, joka kehitti oman marxisti-leninistisen haaransa, Mao Zedongin (1893–1976) ajattelun tai maolaisuuden. Lisää tästä luvussa 2.

³⁶ Marxismi-leninismin laajan haarautumisen hahmottamiseksi aikajana ks. Parker 2009.

jestelmästä painottuu erityisesti 1970–1980-luvulle.³⁷ Aihepiiri on ollut tuolloin selkeästi kuuma peruna oikeustieteellisessä keskustelussa.³⁸ Marxismi-leninismistä julkaistiin enimmäkseen englanninkielisiä artikkeleita, joissa keskusteltiin läntisen ja idän oikeuskäsitysten eroista sekä kylmän sodan aiheuttamasta maailman polarisoitumisesta. Artikkelien kirjoittajat eivät aavistaneetkaan, että Neuvostoliitolla ei ollut jäljellä enää kymmentä vuottakaan. Sosialistista oikeutta ja sen tulevaisuutta käsiteltiin analyyttisesti ja objektiivisesti, kuin se olisi tullut jäädäkseen. Tätä voidaan pitää etuna tutkielmalleni, koska Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen keskustelu kiinnittyi järjestelmän epäonnistumiseen, eikä seikkaperäistä juridista analyysiä ollut saatavilla enää kuin harvoin. Katse on käännettävä kiinalaista oikeusjärjestelmää käsitteleviin lähteisiin, jotka selittävät miten sosialismi on muokkautunut uuden sukupolven aikana. Toisaalta ylipäättänsä marxismi-leninismiä on käsitelty yllättävän vähän oikeuden näkökulmasta. Yleensä se on lakaistu sivuun pikaisesti sen jälkeen, kun todetaan järjestelmän olevan vain perustavanlaatuisesti mielivaltainen tai epäoikeudenmukainen.

Kielimuurin takia tutkielmassa on hyödynnetty englanniksi käännettyjä alkuperäislähteitä ja englanninkielistä kirjallisuutta. Esimerkiksi venäläinen ja kiinalainen oikeustieteellinen tutkimus on harmillisesti näin rajautunut kokonaan pois, mikä voi aiheuttaa epätasapaino-ongelman. Sattumalta juuri angloamerikkalainen maailma oli kylmän sodan aikaan lujasti antikommunistinen. Erityisesti marxisti-leninismiä kommentoivien artikkeleiden ja kirjojen kanssa tutkielmassa on huomioitu, että kirjoittajalla saattaa olla vinouma liberalismiin suuntaan. Kuitenkin teoreettista esittelyä ja pohdintaa on vaikea manipuloida, erityisesti kun Neuvostoliiton oikeusteoreetikkojen omat teokset ovat helposti saatavilla. Joka tapauksessa marxismi-leninistisestä oikeusjärjestelmästä ja sen oikeusteoreettisista lähtökohdista on rajallsemmin lähteitä kuin osaisi odottaa.

Sen sijaan oikeusvaltiota koskevia lähteitä on paljon ja ne ovat lähes poikkeuksetta kaikki tarkkoja ja analyyttisiä. Näitä lähteitä on niin runsaasti, että tutkielmaan on valittu vain osuvimmat ja tuoreimmat lähteet. Tutkielmassa on turvauduttu ensisijaisesti suomalaiseseen kirjallisuuteen oikeusvaltion osalta, koska suomalainen käsitys oikeusvaltiosta eroaa hieman

³⁷ Tälle tutkielmalle tärkeitä julkaisuja ovat muun muassa Hugh Collinsin *Marxism and Law* (1982) sekä Christine Sypnowichin *The Concept of Socialist Law* (1990) sekä Leszek Kolakowskin artikkeli *Marxism and Human Rights* (1983).

³⁸ Suomalaisessa oikeustieteen keskustelussa marxismi oli pinnalla myös näihin aikoihin, esimerkiksi Lars D. Erikssonin väitöskirja *Marxistisk teori och rättsvetenskap* (1980) ja Martin Scheinin artikkeli *Marxilainen oikeuden kuoleutumiskeskustelu – erityisesti J.B. Pashukaniksen teoria* (1988).

anglosaksisesta rule of law'sta, kuten edellä käsiteltiin. Vaikka oikeustieteellisen keskustelun globalisoituessa oikeusvaltio ja rule of law ovat lähentyneet tarkoittamaan lähes identtisiä asioita, oikeusvaltion yksityiskohtaisemmassa ja vaihteellisessa tarkastelussa on hyvä tukeutua vain yhteen selkeään käsitteeseen. On siksi hyvä huomioida, että tutkielman premissit perustuvat erityisesti pohjoiseurooppalaiseen tai saksalais-pohjoismaiseen käsitykseen oikeusvaltiosta, vaikka oikeusvaltioperiaatetta voidaan pitää jossain määrin universaalina.

Näiden tutkimuskysymysten, metodien ja ajatusten avulla tässä tutkielmassa lähdetään vastaamaan vaihteellain, kuinka oikeusvaltioperiaate on yhdistettävissä marxisti-leninistiseen aatteeseen. Aluksi, tätä johdantoa seuraavassa luvussa, asetetaan marxismi-leninismi poliittiselle kartalle ja määritellään se tarkemmin, jotta voidaan edetä aiheen varsinaiseen käsitteeseen mahdollisimman selkeistä lähtökohdista. Sitten tutkielmassa on kolme lukua kolmesta aikaisemmin esitellystä oikeusvaltion osa-alueesta, jotka kaikki omalta osaltaan vastaavat tutkimuskysymykseen. Jotakin haastetta luo se, etteivät oikeusvaltion periaatteet ole täysin lokeroitavissa omille sektoreilleen, koska ne liittyvät toisiinsa erottamattomasti. Niiden käsittely täysin irrallaan on mahdotonta, joten ne päätyvät viittaamaan toistensa välillä paikoitain. Hyvänä puolena on kuitenkin se, että ensiksi vallanjako-opin päälle on helppo rakentaa legaliteettiperiaatetta, ja taas näiden kahden jälkeen perus- ja ihmisoikeuksista syvällisemmin keskusteleminen on mahdollista. Tässä järjestyksessä tutkielmassa tullaan luonnollisesti etenemään, kunnes viimeinen luku tuo kaiken yhteen ja antaa loppupäätelmät tutkimuskysymystä varten.

2 Marxismi-leninismin määrittely

2.1 Marxismi-leninismi poliittisella kentällä

Tutkielman tarkkarajaisuuden takia poliittisen käsitteistön tarkentaminen on ensisijaisen tärkeää. Yhteiskunnallisessa keskustelussa sosialismi, kommunismi ja marxismi-leninismi jäävät useasti määrittelemättä, mikä johtaa esitettyjen väitteiden virheellisiin tulkintoihin.³⁹ Ongelmaa syventää vielä se, että sosialismista johdannaisia sanoja käytetään kuvaamaan täysin sosialismista eroavia poliittisia järjestelmiä. Näin ollen on aluksi, ennen oikeusvaltion periaatteiden läpikäymistä, selvennettävä missä marxismi-leninismi sijaitsee poliittisella kentällä, ja tämän jälkeen vielä tarkemmin perehdyttävä marxismi-leninistiseen teoriaan.

Ensimmäisenä on syytä osoittaa erot sosiaaliliberalismin, sosiaalidemokratian ja marxismin välillä. Sosiaaliliberalismi tarkoittaa 1800-luvun lopulla kehittynyttä aatetta, joka yhdistää klassisen liberalismin ja hyvinvointivaltion aatteen. Liberalistisen perinteen mukaisesti valtion tulee valvoa ja kontrolloida kansalaisiaan mahdollisimman vähän, kunhan sosiaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu mahdollisuuksien tasa-arvona. On tärkeää huomioida, että niimestään huolimatta sosiaaliliberalismilla ei ole sukua varsinaiselle sosialismille. Sen sijaan sosiaalidemokratia kehittyi 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun vaihteessa uudeksi sosialismin suuntaukseksi, jolla on vahvat juuret marxismissa. Toisin kuin klassinen marxismi, sosiaalidemokratia torjuu ajatuksen nopeasta vallankumouksen kautta tapahtuvasta yhteiskunnan muutoksesta sosialismiin. Yhteiskunnan tulee aatteen mukaan demokraattisesti vähitellen muuttaa järjestelmää sosialistisemmaksi. Sekä sosiaaliliberaalit että sosiaalidemokraatit hyväksyvät kapitalistisen talousjärjestelmän, kunhan se on jollain tavoin rajoitettua.⁴⁰

Sosiaalidemokratia on erotettava demokraattisesta sosialismista, joka korostaa kansanvaltaan perustuvaa valtiojärjestystä täysin sosialistisen talouspolitiikan rinnalla.⁴¹ Ideologia tuli

³⁹ Jo vuonna 1848 *Kommunistisen manifestin* esipuheessakin on todettu, että kommunismin tarkan määritelmän puute on aiheuttanut yhteiskunnallisessa keskustelussa tyhjiön kommunismin vapaalle tulkinnalle. Manifesti julkaistiin osittain juuri tämän syyn takia, tarkoituksena avata tarkkarajaisempaa yhteiskunnallista keskustelua kommunismista.

⁴⁰ Richardson 2001, s. 36–37 ja Berman 2006, s. 21–28.

⁴¹ Esimerkiksi Yhdysvaltain demokraattisen puolueen senaattori Bernie Sanders virheellisesti kutsui 2.3.2020 Fox Newsin pitämässä televisiohaastattelussa *Town Hall with Bernie Sanders* Suomen ja Tanskan järjestelmää demokraattiseksi sosialismiksi. Pohjoismaat ovat sosiaaliliberaaleja ja sosiaalidemokraattisia valtioita, mutta ne eivät voi olla sosialistisia kapitalistisen talousjärjestelmänsä takia. Sanders on koko uransa aikana pitkäjänteisesti puolustanut nimenomaan demokraattista sosialismia ja on siksi kertovaa, että myös hän on tietämätön sosiaalidemokratian ja demokraattisen sosialismin perustavanlaatuisista eroista. Ks. Fox News 2020.

tunnetuksi autoritäärisen sosialismin vastavoimaksi Neuvostoliitossa ja muualla 1900-luvulla. Demokraattisesta sosialismista ei ole tarkkaa määritelmää, mutta yleisesti kuvailtuna se pyrkii luomaan sosialistisen valtion ilman vallankumousta. Se torjuu kokonaan marxismi-leninististen aatteen väkivaltaisuuden ja radikalismia, mutta vastustaa kuitenkin kapitalistista talousjärjestelmää. Neuvostoliiton loppuajan valtiomallia on luonnehdittu demokraattisen sosialismin esimerkiksi, varsinkin kun Mihail Gorbatšov (s. 1931) sanoi alulle paneemaansa perestroikaa tavaksi rakentaa ”humaani ja demokraattinen sosialismi”.⁴² Suurin osa itseään sosialisteiksi kutsuvista tarkoittavat nimenomaan demokraattista sosialismia puhuessaan sosialismista yleensä.⁴³

Edellä mainituilla kolmella aatesuuntauksilla on keskenään enemmän eroja kuin yhtäläisyyksiä.⁴⁴ Vaikka sosialismi on nähtävä laajana kattoterminä, on sillä yksi oleellinen määritelmä: sosialismin tavoitteena on luoda tuotantovälineiden yhteishallintoon perustuva yhteiskunta yksityisten omistajien sijaan. Siten demokraattinen sosialismi on edellä mainituista poliittisista järjestelmistä ainoa, joka säilyttää sosialismin aatteellisen ytimen. Sosialismi ja kapitalismi ovat aatteellisesti sen verran erillään toisistaan, että vahvasti kapitalistisia periaatteita noudattavan valtion on mahdoton olla sosialistinen, vaikka siellä toteutettaisiin laajamittaisesti vasemmistolaista sosiaalipolitiikkaa. Tämän vuoksi sosiaalidemokratia on nähtävä kapitalismin alalajina, vaikka se on juontanut itsensä marxismista.

Socialismin lukuisiin eriäviin aatesuuntauksiin on pureuduttava syvällisemmin, jotta tutkielman raja-alue marxismi-leninismistä on mahdollisimman selkeä. Ensinnäkin on määriteltävä sosialismin ja kommunismin suhde, joka on yhteiskuntatieteissä ollut jatkuvan keskustelun alla. Nyrkkisääntönä voidaan kuitenkin pitää sitä, että kaikki kommunismi on sosialismia, mutta sosialismi ei ole automaattisesti kommunismia. Kommunismi tähtää tuotantovälineiden täydelliseen yhteisomistukseen, kun taas sosialismille voi riittää pelkkä valtiojohtoinen tuotantovälineiden hallinta. Esimerkiksi demokraattinen sosialismi voidaan toteuttaa ilman kommunistista aatetta, vaikka ne monesti esitetään yhdessä. Sosialismi ja kommunismi ovat

⁴² Elliott – Dowlah 1994, s. 73.

⁴³ Busky 2000, s. 7–8.

⁴⁴ Kansallissosialismi voidaan nähdä myös yhtenä sosialismin muotona, mutta aiheen monimutkaisuuden ja kiistanalaisuuden vuoksi se jätetään tässä käsittelemättä. Saksan natsipuolue (saks. *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) toteutti työläisiin vetoavaa politiikkaa ja pyrki poistamaan yhteiskunnan elitistiset rakenteet kansallistamalla juutalaisten omaisuutta. Puolueen tavoitteena ei ollut ylikansallisen kommunistisen yhteiskunnan toteutus, vaan oman kansan kollektiivinen etu. Tarkemmin kysymyksestä ks. Aly 2008, s. 310–325.

periaatteellisesti sidoksissa toisiinsa, koska sosialismin alkuperäisenä tavoitteena on ollut luoda kommunistinen yhteiskunta ilman valtiota, rahaa ja yhteiskuntaluokkia.⁴⁵

Vielä on erotettava kommunismin kaksi täysin erilaista suuntausta: marxismi, joka on tunnettu myös valtiososialismina, ja anarkokommunismi. Siinä missä marxismi katsoo sosialismin ja sosialistista politiikka toteuttavan valtion olevan välttämätön välietappi kommunistiseen yhteiskuntaan pääsemiseen, anarkokommunistit haluavat siirtyä suoraan kapitalismista kommunismiin. Näiden kahden koulukunnan erot juontuvat jo kommunismin syntyajoilta, ja esimerkiksi anarkistien oppi-isä Mihail Bakunin (1814–1876) ja Marx ottivat yhteen jo kommunistien ensimmäisessä internationaalissa.⁴⁶ Nykyään marxismilla on huomattavasti suurempi seuranta kuin marginaaliseksi suuntaukseksi jääneellä anarkokommunismilla.

Lisäksi marxismi on jaettavissa klassisiin marxismin seuraajiin eli ortodokseihin sekä uudistusmielisiin marxisteihin eli revisionisteihin. Ortodoksinen marxismi on suoraa jatkumoa klassiselle marxismille. Se jatkaa marxismin kehittämistä Marxin kuoleman jälkeen, koska Marxin teoria jäi keskeneräiseksi. Ortodoksisen marxismin tavoitteena on myös yksinkertaistaa ja systematisoida marxismia selventämällä epäselvyyksiä ja sisäisiä ristiriitaisuuksia, mutta kuitenkin pysyä mahdollisimman uskollisena lähdemateriaalille. Marxismi-leninismi luetaan ortodoksiseen marxismiin, koska se on laajentanut ja tarkentanut keskeisiä aatteita muun muassa proletariaatin vallankumouksesta ja yksipuoluejärjestelmästä. Marxismi-leninismi on selkeästi tunnetuin ortodoksisen marxismin suuntaus.

Marxilainen revisionismi sen sijaan pyrkii muuttamaan dogmaattista klassista marxismia fundamentaalisella tasolla. Revisionistit torjuvat muun muassa marxilaiselle keskeisen ajatuksen työväen vallankumouksesta ja vaihtoehtoisesti esittävät, että sosialismi on saavutettavissa rauhallisesti demokraattisin keinoin. Sosiaalidemokratia voidaan laskea revisionistiseen marxismiin, mutta toisaalta se on muuttanut klassista marxismia niin paljon, ettei sitä voida enää laskea varsinaiseksi sosialistiseksi aatteeksi. Marxilaisten kesken revisionismille

⁴⁵ Paino on pidettävä vankasti sanalla käsitteessä ”yhteiskunta”, koska kommunistinen yhteiskunta ei tarkoita samaa kuin kommunistinen valtio. Kommunistinen valtio on kommunistisen puolueen johtama sosialistista politiikkaa toteuttava valtio. Kommunistiset puolueet kutsuvat itseään ideologisesti kommunistiseksi, mutta niiden ne määrittelevät oman politiikkansa sosialistiseksi. Näin ollen kommunistista yhteiskuntaa ja täysin kommunistista politiikka ei ole mahdollista toteuttaa valtiossa, sillä se on teoreettisesti jo itsessään ristiriitainen tilanne. Tämän takia on mahdollista väittää, ettei kommunismia ole laaja-alaisesti kokeiltu, koska sillä tarkoitetaan kommunistista yhteiskuntaa eikä valtiota.

⁴⁶ Nimtz 2015, s. 154.

on muodostunut negatiivinen konnotaatio, koska revisionismi on luopunut suuresta osasta marxismin ydinajatuksista.⁴⁷ Harva marxilainen kutsuu itseään revisionistiksi ja siksi revisionismin marxilaisista juurista huolimatta olisi harhaanjohtavaa kutsua revisionismia suoranaisesti marxismiksi.⁴⁸ Revisionismi kuitenkin jakaa marxilaisen perusaatteen historiallisesta materialismista ja yhteiskunnan kehityksestä kommunistista ideologiaa kohti.⁴⁹

Kun puhutaan yleisesti kommunismista, tarkoitetaan sillä yleensä marxismi-leninismiiä.⁵⁰ Se syntyi 1920-luvun lopulla Neuvostoliitossa Leninin kuoleman jälkeen ja nimensä mukaisesti pyrkii seuraamaan ja systematisoimaan Leninin tulkintaa marxismista. Neuvostoliiton johtaman kommunistisen internationaalien välityksellä se levisi kansainvälisesti huomattavan nopeasti 1900-luvulla ja erityisesti sen jälkipuoliskolla.⁵¹ Marxismi-leninismi on historiallisesti laajimmin toteutettu sosialismin muoto. Yhteensä 29 valtiota on ollut jossain vaiheessa avoimesti marxisti-leninistinen, ja näistä viidellä on vielä marxisti-leninistinen valtiodoktriini. Nykyiset marxisti-leninistiset maat ovat Kiina, Vietnam, Laos, Kuuba ja Pohjois-Korea⁵², joissa kaikissa vallassa on maan valtiosäännössä absoluuttisen vallan saanut yksi kommunistinen puolue.⁵³

⁴⁷ Revisionismin kasvoiksi on tullut saksalainen sosiaalidemokraatti Eduard Bernstein (1850–1932). Vuonna 1899 hän julkaisi teoksensa *Sosialismin edellytykset*, jossa hän esitteli ajatuksensa marxismin uudistamisesta. Lisää revisionismista ks. Dennis – Duclos – Foster 2011. Bernstein näkemyksillä on ollut merkittävä vaikutus suomalaiseen sosiaalidemokratiaan. Esimerkiksi presidentti Mauno Koivisto (1923–2017) on kuvannut itseään Yleisradion vuoden 1982 vaalipaneelissa bernsteinilaiseksi sosialistiksi, mutta kielsi olevansa marxilainen sosialisti. Ks. Rytö 2018.

⁴⁸ Vaikka Bernstein kutsui itseään revisionistiksi, on termi tullut myöhemmin latautuneeksi. Sitä käyttää enimmäkseen ne marxistit, jotka uskovat, että revisionismi vesittää tai kokonaan hylkää marxismin. Siksi revisionismia käytetään kuvaamaan yleensä muita eikä itseään ja se on ollut jopa haukkumasana vääräoppiselle. Revisionismia vastustava marxilainen liike on antirevisionismi, joka sai alkunsa marxismi-leninistisessä ympäristössä 1950-luvulla. Ks. Steger 1997, laajasti.

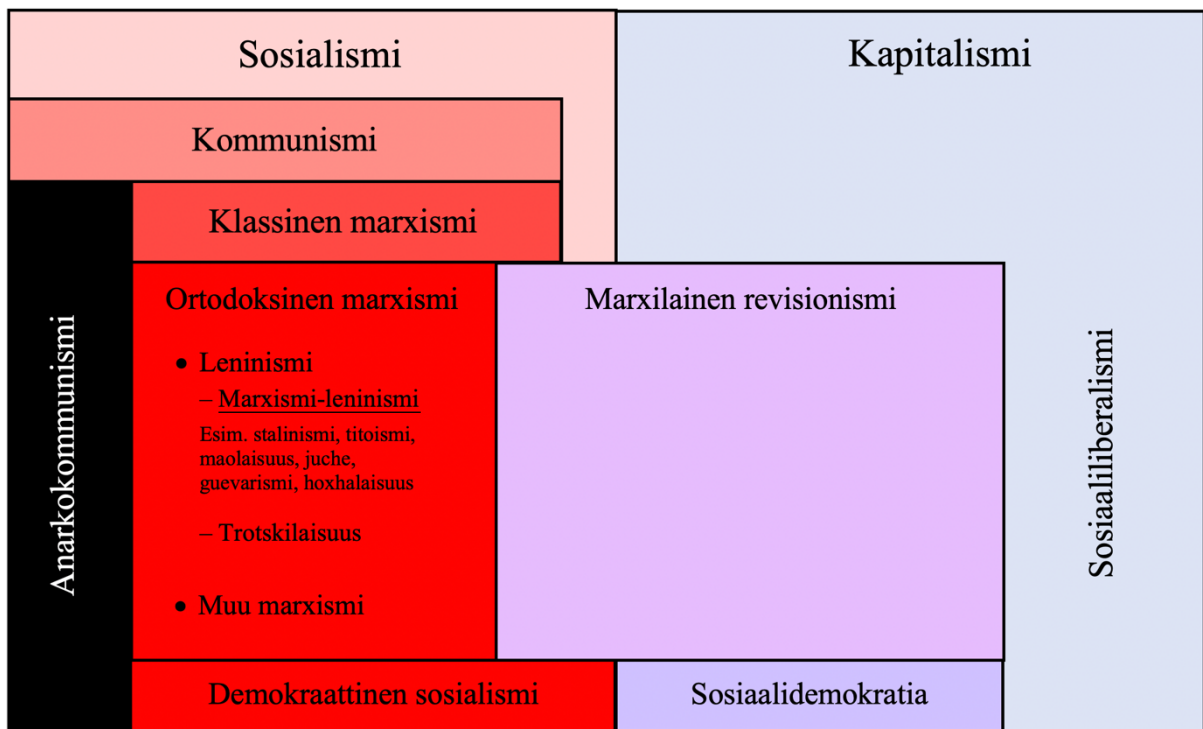
⁴⁹ Yhtenä revisionistisena ja antivallankumouksellisena suuntauksena voidaan pitää eurokommunismia, joka koittaa yhdistää kommunismia länsimaisen demokratian kanssa. Aate nousi pinnalle Euroopassa 1970-luvulla ja moni kommunistinen puolue siirtyi kannattamaan ideologista uudistumista. Eurokommunismin merkitys on kuitenkin vähäinen ja se jäi pääosin vain 1970–1980-luvun liikkeeksi. Ks. Balampanidēs 2019, laajasti.

⁵⁰ Busky 2000, s. 6–8.

⁵¹ Kommunistinen internationaali eli Komintern oli Venäjän kommunistisen puolueen perustama kansainvälinen yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena oli tukea proletariaatin vallankumousta ympäri maailmaa. Kyseessä oli kaikkien kommunististen puolueiden keskusorganisaatio, joka oli määräysvallassa kansallisten jäsenjärjestöjen asioista. Ks. Wolikow 2017, s. 233–238.

⁵² On väitettävissä, että Pohjois-Korea on irtisanoutunut marxismi-leninismistä ja korvannut sen juche-aatteella. Juche perustuu kuitenkin marxismi-leninismiin ja on säilyttänyt ajatuksen proletariaatin diktatuurista, joka on saatavissa vallankumouksen keinoin. Ominaista juchelle on yksinvaltaisen johtajan korostaminen ja teokratiamainen etos. Syy marxismi-leninismin poistamiseen vuonna 1972 oli poliittinen, koska kansalaisten haluttiin ottavan vaikutteita vain pohjoiskorealaisista johtajista. Juchen syntymästä ja filosofiasta ks. Park 2002, laajasti. Tässä tutkimuksessa juchea käsitellään osana marxismi-leninismiiä.

⁵³ Vuonna 1985 yksi kolmasosa maailman väestöstä eli marxismi-leninismin alaisuudessa tavalla tai toisella. Ks. Lansford 2007, s. 9–24 ja 36–44.

Kuvio 1. Sosialismin, kommunismin ja marxismin suhde havainnollistettuna kaavioon. Tätä kaaviota ei ole tarkoitettu kuvaamaan tyhjentävästi kaikkia sosialistisia suuntauksia, vaan hahmottamaan marxismi-leninismin ja sen varianttien sijainti poliittisella kentällä.

2.2 Marxist-leninistinen teoria

Marxismi-leninismi mahdollisimman ytimekkäästi kuvailtuna tarkoittaa kommunistisen vallankumouksen yhteiskuntatieteellistä teoriaa. Marxismi-leninismiin sisältyy paljon erilaisia teorioita vallankumouksesta ja kommunistisen yhteiskunnan luomisesta. Näiden kaikkien ajatusten ytimenä on käsitys tieteellisestä sosialismista.⁵⁴ Teoriakeskeisyyden johdosta marxismi-leninismiin on monesti viitattu jonkinlaisena tieteellisenä maailmankatsomuksena, koska sen tavoitteena on ymmärtää sosiaalisia, taloudellisia ja aineellisia ilmiöitä tutkimalla niiden historiallisia suuntauksia tieteellisen menetelmän avulla. Marxist-leninistinen aate on ollut prosessi, jota erilaiset teoreetikot ja vallankumoukselliset ovat rakentaneet yli 170 vuotta kritisoidakseen ja murentaakseen kapitalistisen järjestelmän.⁵⁵

⁵⁴ *Tieteellinen sosialismi* on jo vuonna 1840 ranskalaisen anarkisti Pierre-Joseph Proudhonin (1809–1865) käyttämä termi kirjassaan *Qu'est ce que la propriété*, jossa kuvataan yhteisöä, jota johtaa tieteelliseen tutkimukseen perustuva hallitus. Myöhemmin vuonna 1880 Friedrich Engels (1820–1895) käytti samaa termiä kuvatakseen Marxin teoriaa kirjassaan *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi*. Kiintoisaa kuitenkin on, ettei Proudhon yhtynyt Marxin ajatuksiin, mikä johti ensimmäiseen jakoon anarkistien ja marxistien välillä. Ks. Hoffman 1967, s. 409–430.

⁵⁵ Tarkemmin marxismi-leninismin teoreettisesta pohjasta ks. Otto Wille Kuusisen (1881–1964) vuonna 1959 Neuvostoliitossa ilmestynyt oppikirja *Marxismi-leninismin perusteet*. Teosta pidetään yhtenä dialektisen materialismin ja leninistisen kommunismin erinomaisena yleisesityksenä, vaikkakin se oli tilattu Neuvostoliiton

Marxismi-leninististä teoriaa on sujuvinta lähestyä kronologisesti vaiheittain, koska uuden sukupolven vallankumoukselliset tuovat aina omat lisäyksensä tieteelliseen sosialismiin, jotta se soveltuisi enemmän sen aikaiseen ympäristöön. Jokainen vaihe tulee nähdä edellisen vaiheen jatkumona, joka on ympäristön muuttuessa saanut murroksen. Tässä jatkumossa jotkut periaatteet edellisestä vaiheesta säilytetään edelleen kehitettäväksi, mutta osa julistetaan epäpäteviksi ja pudotetaan marxismi-leninismiin seuraavasta muodosta pois. Marxistileninistit säilyttävät yleensä vain jokaisen vaiheen universaalit periaatteet, joita voi hyödyntää seuraavan vaiheen kehittämisessä. Marxismi-leninismiin kerrostuksellisuuden ymmärtämiseksi on lähdeittävä täysin perusteista, marxismista.

Marxismi tarkoittaa Marxin ja Engelsin näkemyksiin pohjautuvaa socialistista oppijärjestelmää sekä siihen kuuluvaa vasemmistolaista aatesuuntausta.⁵⁶ Marx ja Engels analysoivat kapitalismin rakennetta ja sen sisäisiä ristiriitoja yhteiskuntatieteellisin metodein. Tämän kaksikon esittämistä ajatuksista kaikista tärkein on dialektinen materialismi, koska se muodostaa perustan kaikelle, mihin marxismi ja marxismi-leninismi ovat rakentuneet.⁵⁷ Dialektinen materialismi yhdisti G. W. F. Hegelin (1770–1831) teoreettisen dialektiikan materialistiseen maailmankuvaan. Sen yhteiskuntatieteelliseen kehykseen sovellettu versio on historiallinen materialismi, joka on teoria siitä, että yhteiskuntamme etenee sen jatkuvien jännitteiden ja jännitteiden purkautumisten seurauksena. Yhteiskunta siirtyy vaihe vaiheelta kriisien kautta seuraavaan historialliseen vaiheeseen, ja historiallisen materialismin mukaan kapitalistisen yhteiskunnan on muututtava jossain vaiheessa socialistiseksi yhteiskunnaksi, joka taas muuttuu puolestaan kommunistiseksi yhteiskunnaksi. Tämä Marxin silmissä tarkoitti, että proletariaatin vallankumous ja proletariaatin diktatuuri ovat välttämättömiä kehitysvaiheita tulevaisuudessa.⁵⁸

Syy, minkä takia Marx ja Engels esittivät kapitalismin siirtyvän nimenomaan sosialismiin ja kommunismiin, pohjautuu heidän taloustieteelliseen näkökulmaansa. Marx kirjoitti tunnustusti työn lisäarvoteoriasta, jonka on tarkoitus osoittaa, miten paljon omistava luokka jättää

keskuskomitean toimesta. Yhtenä motiivina teoksen julkaisulle on pidetty puolueen ideologian uudistamisen tai selkeyttämisen tarvetta Stalinin kuoleman jälkeen. Ks. Renkama 2007, s. 21–25.

⁵⁶ Marxin inspiraationa ovat hegeliläinen saksalainen filosofia, englantilainen liberaalin taloustieteen kritiikki ja pääosin ranskalaiset socialistiset teoriat. Ks. Leopold 2007, s. 17 ja 31.

⁵⁷ Sivuhuomiona on todettava, ettei Marx tai Engels kumpikaan käyttäneet termiä dialektinen materialismi, vaan sitä ensiksi käytti vuonna 1887 Joseph Dietzgen (1828–1888), Marxin kirjeenvaihtaja ja sosialistinen toveri. Ks. Charbonnat 2007, s. 477. Marx ja Engels kuvailivat teoriaa materialistiseksi käsitykseksi historiasta.

⁵⁸ Sison 2021, s. 34–41.

maksamatta työntekijöille heidän oman työnsä tuottamasta lisäarvosta.⁵⁹ Lisäarvon jättäminen työntekijöiden palkasta johtaa väistämättä työntekijöiden riistämiseen ja hyväksikäyttöön. Liiketoiminnassa pelkästään yrityksen omistajien ei tulisi saada voittoa riskin kattamiseksi, koska kaikki työntekijät ovat yhdessä panostaneet tuotantoon. Lisäksi Marx kirjoitti työntekijöiden vieraantumisen kapitalistisessa yhteiskunnassa. Tässä tilassa työntekijät eivät itse havaitse toimintaansa motivoivia tekijöitä ja toimintansa seurauksia suhteessa muihin. Proletariaatti vieraantuu kapitalismin riistävästä luonteesta, koska he eivät ymmärrä, että tavaran vaihtoarvon tulisi määräytyä sen valmistamiseen käytetyn ajan mukaan.⁶⁰ Ratkaisuksi esitetään tuotantovälineiden yhteisomistusta mahdollisimman oikeudenmukaisen yhteiskunnan takaamiseksi.⁶¹

Historian merkittävin marxisti Vladimir Lenin (1879–1924) yritti olla mahdollisimman uskollinen Marxin ja Engelsin ajatuksille, mutta joutui kuitenkin muotoilemaan uudelleen joitakin Marxin ajatuksia ja lisäämään omia huomioita proletariaatin vallankumouksen toteutumiseksi käytännössä. Syynä on osin se, että edelliset kommunistiset kirjoitukset ja kannanotot olivat luotu sopimaan 1800-luvun poliittiseen ilmapiiriin, erityisesti teollistuvaan Eurooppaan. Marxin ajatukset olivat myös leimallisesti teoreettisia ilman käytännön opastusta siitä, miten kommunistinen yhteiskunta saavutetaan vaihe vaiheelta. Siksi Lenin lisäsi marxilaisuuteen erityisesti teorioita siitä, miten vallankumouksen pitäisi organisoida itsensä. Esimerkiksi Lenin otti marxilaisen teorian proletariaatin diktatuurista, jonka mukaan yhteiskunnan tulee olla kokonaan työväenluokan hallitsema, ja kehitti sen ajatukseksi yksipuoluejärjestelmästä.⁶² Tähän liittyy myös Leninin teoria vallankumouksen taisteluesikunnasta (eng. vanguardism), joka herättelee proletariaattia nousemaan kapitalismia vastaan.⁶³ Venäjän vallankumouksessa taisteluesikuntana toimivat bolševikit, joita yhdisti heidän kommu-

⁵⁹ Adam Smith (1723–1790) oli aikaisemmin kirjoittanut taloustieteellisen esityksensä työnarvonteoriasta. Marx kritisoi tätä teoriaa ja laajensi sitä omalla näkemyksellään työn lisäarvonteoriasta. Ks. Skousen 2007, s. 84–87.

⁶⁰ Marx 1957 (1867), s. 100.

⁶¹ Skousen 2007, s. 88.

⁶² Harding 1999, s. 154–159. Lenin julkaisi vuonna 1902 *Mitä on tehtävä* -nimisen kirjan, joka käsitteli marxismin ongelmaa organisoida proletariaatti niin, että se pystyisi tekemään vallankumouksen. Kirja sai aikanaan ristiriitaisen vastaanoton marxistien keskuudessa.

⁶³ Taisteluesikunnan (eng. vanguard) kerääminen on Leninin teorian mukaan strategia, jonka mukaan proletariaatin kaikkein luokkatietoisimmat ja poliittisesti edistyneimmät joukot muodostavat järjestöjä saadakseen suuremman osan työluokkaa kohti vallankumouksellista politiikkaa ja toimimaan porvaristoa vastaan. Puolue on tällaisen järjestön kehittynein muoto. Ks. Harding 1996, s. 28–32.

nistinen puolueensa. Heidän järjestäytymisensä oli yksi osatekijä, minkä takia he saivat vallankumouksen aikaan ja pidettyä vallan itsellään sisällissodan aikana.⁶⁴

Lenin tuki myös marxilaista näkemystä historiallisesta materialismista kirjoittamalla teoksen siitä, kuinka imperialismi on kapitalismin korkein muoto. Siinä kuvataan, kuinka jatkuva voitontavoittelu pakottaa kapitalistiset valtiot laajentumaan esimerkiksi kolonialistisin keinoin. *Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena* julkaistiin huhtikuussa 2017, ja se selittää Leninin muutokset niistä talousteorioiden kehityksistä, jotka Karl Marx muotoili *Pääomassa*. Joidenkin näkemysten mukaan Lenin ennusti molemmat maailmansodat, koska hän oli huomauttanut imperialististen valtioiden joutuvan jossain vaiheessa sotaan keskenään resursseista.⁶⁵

Marxismi, leninismi ja marxismi-leninismi vaativat vielä tähän väliin käsitteellistä tarkennusta. Edelleen on selvennettävä, että pelkällä marxismilla viitataan vain Marxin ja Engelsin ajatuksiin. Kuka tahansa, joka päättää seurata näitä oppeja tai kehittää niitä, on marxisti. Kuitenkin Marx ja Engels itse henkilöinä tulee tunnistaa vain vallankumouksellisinä kommunisteina, eikä heitä voi kutsua marxisteiksi. Marxismi syntyi vasta Marxin kuoleman jälkeen kuvaamaan hänen teorioistaan syntynyttä yhteiskuntatieteellistä järjestelmää. Marxisin sisällä on monta toisistaan poikkeavaa suuntausta ja Lenin on nähtävä vain yhtenä marxistina muiden joukossa. Pelkällä leninismillä puolestaan halutaan ilmaista Leninin ajatuksiin pohjautuvaa marxilaista suuntausta sekä Leninin harjoittamaa politiikkaa omana aikanaan. Leninin seuraajia kutsutaan leninisteiksi – ja samalla tavalla kuin Marx ei voinut olla marxisti, Lenin ei voinut olla leninisti tai marxisti-leninisti. Nämä termit syntyivät myöhemmin kuvaamaan Leninin soveltamaa marxismia ja hänen seuraajiensa tulkintaa siitä.⁶⁶

Leninin jälkeen Neuvostoliitto oli vuodet 1927–1953 eli yhteensä 26 vuotta Stalinin vallalla. Marxismi-leninismi tuli Neuvostoliiton viralliseksi ideologiaksi hänen aktiivisen toimintansa seurauksena. Stalinin kilpailijat olivat rakentaneet omat teoriansa siitä, mitä tarkoitti olla leninisti. Esimerkiksi trotskilaisuus oli Lev Trotskin (1879–1940) versio leninis-

⁶⁴ Figes 2014, s. 122 ja 147–168.

⁶⁵ Baylis – Smith 2005, s. 231.

⁶⁶ Stalinin teos *Leninismien perusteista* julkaistiin vuonna 1924 pian Leninin kuoleman jälkeen, jolloin ensimmäistä kertaa edes puhuttiin kunnolla leninismistä.

mistä, joka kritisoi Stalinin hylkäävän politiikassaan kommunisteille tärkeitä periaatteita.⁶⁷ Trotski itse tunnustautui bolševikki-leninistiksi, jonka oli tarkoitus olla vastapainona marxismi-leninismille. Stalin kuitenkin voitti nämä kilpailijat muun muassa leimaamalla kaiken muun paitsi marxismi-leninisin revisionistiseksi marxismiksi tai vastavallankumoukselliseksi.⁶⁸ Yleisesti marxismi-leninismi korostaa sitä, että Lenin kehitti marxismia ja jatkoi sen perinteitä. Se on yhdistelmä marxilaista teoriaa ja leninististä vallankumouksen käytännönläheisempää strategiaa.⁶⁹

Stalin levitti Neuvostoliiton vaikutusvallan avulla marxismi-leninismiä ympäri maailmaa. Tämä on yksi syy, miksi juuri marxismi-leninismi on kommunismin tunnetuin muoto. Kun marxismi-leninismi levisi maailmalla, sille tuli omat suuntauksensa erilaisilla painotuseroilla. Vaikka Stalin oli maailman ensimmäinen marxisti-leninisti, tulee stalinismi ja marxismi-leninismi nähdä toisista erillään. Stalinismi tarkoittaa nimenomaan Stalinin oppien mukaista jyrkkää marxisti-leninististä suuntausta tai Stalinin toteuttamaa politiikkaa Neuvostoliitossa. Stalinistit ovat marxisti-leninistejä, jotka katsovat stalinismin olleen oikeaoppinen sovellus marxismi-leninismistä käytännössä.⁷⁰ Antistalinistisista mutta edelleen marxisti-leninistisistä liikkeistä tunnetuin esimerkki on titoismi. Jugoslavalainen Josip Broz Tito (1892–1980) kritisoi Stalinin imperialistisia yrityksiä liittää Jugoslavia ja muut sosialistiset lähinaapurit Neuvostoliittoon.⁷¹ Sen sijaan stalinismiakin on kehitetty eteenpäin, ja stalinistisista liikkeistä tunnetuin on maoismi.⁷² Tästä edelleen maolaisia liikkeitä ovat muun muassa hoxhalaisuus Albaniassa ja punaiset khmerit Kambodžassa.

Tästä kerrostuksellisuudesta huomataan, ettei marxismi-leninismin yhteydessä voida puhua täysin yhtenäisestä kokonaisuudesta. Marxismi-leninismi, kuten monet muutkin aatteet, on dynaaminen ja ajan kanssa moniulotteisemmaksi muuttuva. Aatteen kannattajat itsekin

⁶⁷ Trotski kritisoi esimerkiksi Stalinin ajatusta kommunismin valtiosidonnaisuudesta. Kommunismin yksi määrittävä tekijä oli, että se on kansainvälistä, kunnes vuonna 1924 vaikutti siltä, ettei vallankumous toteudu muualla kuin Venäjällä. Näin syntyi Stalinin teoria sosialismista yhdessä maassa, joka otettiin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen viralliseksi opiksi. Tämä on teoreettisesti vastoin marxilaista käsitystä kommunistisesta maailmanvallankumouksesta ja se oli omiaan tekemään marxismi-leninismistä yhä valtiokeskeisemmän. Ks. Deutscher 1984, s. 95.

⁶⁸ Stalinin ja Trotskin sekä muiden bolševikkien valtataistelusta ks. Figes 2014, s. 171–180.

⁶⁹ Linden 2018, s. 10–11.

⁷⁰ Hoffmann 2003, s. 12–36.

⁷¹ Perović 2007, s. 40.

⁷² Maoismi perustuu Mao Zedongin ajatuksiin siitä, kuinka marxismi-leninismiä tulee toteuttaa Kiinassa. Maoismi syntyi 1960-luvulla sen jälkeen, kun Kiina ei hyväksynyt Stalinin jälkeisen Neuvostoliiton sosialismia ja sen vahvaa destalinisaatiota. Ks. Kang 2015, s. 13–16.

puhuvat teorian luovasta soveltamisesta jokaiselle aikakaudelle ja sijainnille sopivalla tavalla. Lisäksi on huomattava, että marxisti-leninistisessä diskurssissa teoria ja käytännön politiikka sekoittuvat, eikä voida aina varmana erottaa kummasta on kyse. Marxisti-leninistisestä teoriasta on kuitenkin hyvä nostaa joitakin kaikille sen suuntauksille yhteisiä piirteitä.

Pohjimmiltaan marxisti-leninistiset valtiot jakavat samanlaisen valtiodoktriinin, jota vahvasti määrittelee yhden puolueen suvereeni valta poliittisissa päätöksissä. Kommunistiseen yhteiskuntaan siirryttäessä tarvitaan marxisti-leninistisen teorian mukaan vankkaa ohjausta kommunistiselta puolueelta. Yksipuoluejärjestelmä on suoraan johdettavissa marxilaisesta proletariaatin diktatuurista ja leninistisestä demokraattisesta sentralismista. Proletariaatin diktatuuri käyttää valtiota tavoitteidensa instrumenttina, koska valtiota instituutiona ei ole mahdollista vallankumouksen jälkeen heti poistaa. Valtio on ensin muutettava sellaiseksi organisaatioksi, joka murtaa porvarillisia jäänteitä, ettei yhteiskuntaluokkia syntyisi uudelleen.⁷³ Vasta tämän jälkeen voidaan suunnitella kommunistista ideaalia valtiottomasta yhteiskunnasta. Marxismi-leninismien mukaan kansa ei sosialismin alla enää jakaudu yhteiskuntaluokkiin, joiden intressit eroavat perustavanlaatuisesti toisistaan. Siksi on mahdollista ajaa koko kansan etua kollektiivisesti yhden puolueen toimesta.⁷⁴

Marxismi-leninismien kehittämässä demokraattisessa sentralismissa poliittiset päätökset sitovat kaikkia puolueen jäseniä. Puoluekokouksissa on tarkoitus antaa esityksiä ja keskustelun jälkeen äänestää. Kaikkien puolueen jäsenten odotetaan noudattavan puoluekokousten päätöksiä. He eivät saa jatkaa oman asiansa ajamista, mikäli he ovat hävinneet äänestyksen. Demokraattisessa sentralismissa on tärkeää, että puolue toimii yhtenäisenä rintamana.⁷⁵ Kun porvaristoa ei vallankumouksen jälkeen enää ole, eri yhteiskuntaluokkien etuja ajavia puolueita ei tarvita. Marxismi-leninismissä kommunistisen puolueen kanssa kilpailevia oppositioliikkeitä ei ole, joten päätökset muodostetaan kokonaan yhden puolueen sisällä.⁷⁶

⁷³ Albert – Hanhel 1981, s. 24–26.

⁷⁴ Draper 1987, luku 1.

⁷⁵ Vuonna 1917 kuudennessa puoluekokouksessaan bolševikit määrittelivät demokraattisen sentralismin tarkoittavan sitä, että ensiksi poliittisten elimien jäsenistö tulee päättää äänestämällä, toiseksi poliittisilla elimillä on velvollisuus raportoida toiminnastaan puolueelle säännöllisesti, kolmanneksi puoluekuri on ehdoton ja vielä lopuksi ylempien elimien päätökset sitovat täysin alimpiaan. Ks. Stalin 1939, s. 198.

⁷⁶ Lenin kielsi muut puolueet vuonna 1918, vaikka todellisuudessa bolševikit saivat vain neljäsosan annetuista äänistä. Kuitenkin bolševikkien kanssa liitossa oli 40 prosenttia äänistä saaneen Sosialistivallankumouksellisen puolueen (SR) vasemmistosiipi. Heidän avullaan bolševikit julistivat perustuslakikokouksessa hallituksensa olevan vastuussa vain neuvostoille, joissa kaikki valta oli käytännössä bolševikeilla ja vasemmisto-SR:llä. Kuitenkin SR ja bolševikit joutuivat väkivaltaisiin konflikteihin ja murhauttivat johtajia puolin ja toisin. Lopulta

Marxismi-leninismi kehittyi toisen maailmansodan aikoihin sisällyttämään myös vahvaa nationalistista aatetta. Stalin edisti Neuvostoliitossa sosialistista patriotismia, joka tarkoittaa rajatonta rakkautta kotimaatansa kohtaan ja sitoutumista oman yhteiskunnan kommunistiseen vallankumoukseen. Marxismi-leninistit korostavat, että sosialistinen patriotismi eroaa täysin porvarillisesta nationalismista, joka on heidän mukaansa kapitalismin aikana kehittynyt ajatus siitä, että ihmiset jaetaan kansallisuuden, etnisen alkuperän tai rodun mukaan, jotta työläiset eivät yhdistyisi aloittamaan ylikansallista luokkasotaa. Sosialistinen patriotismi sen sijaan palvelee sekä kansallista että kansainvälistä sosialistista etua.⁷⁷ Stalin toteutti sosialistista patriotismia tukahduttamalla kansallismieliset tunteet ja kansalliset identiteetit Neuvostoliiton viidessätoista jäsenmaassa. Vähemmistökansat assimiloitiin osaksi suurempaa kommunistista valtiota, jolla oli vahva venäläinen tausta. Assimilaatiota tuki myös yhteisen kommunistisen symboliikan korostaminen ja propagandan levittäminen.⁷⁸

Vielä viimeisenä keskeisenä asiana marxisti-leninistiselle valtiolle on nostettava ideologian henkilöityminen. Pelkästään termin nimestä lähtien marxismi-leninistinen aate on henkilöitynyt voimakkaasti johtohahmoihinsa. Vaikka marxismi oli vahvasti Marxiin ja Engelsiin kulminoitunut aate, ei kultinomainen henkilöiden palvonta tullut osaksi kommunistista ideologiaa kuin vasta Leninin kuoleman aikoina.⁷⁹ Tämä on ymmärrettävää siinä mielessä, että historiallisen materialismin mukaan johtajat eivät ole korvaamattomia yksilöitä, vaan he nousevat asemaansa vallankumouksellisen tilanteen ansiosta. Lenin ei johdossa ollessaan itse ajanut henkilöpalvontaa, mutta hänen viimeisinä vuosinaan puolue alkoi käyttää Leniniä vallankumouksellisuuden ja sosialistisen hyveellisyyden mallihahmona.⁸⁰ Leninin tärkeyttä Neuvostoliitolle korostettiin esimerkiksi balsamoimalla hänet mausoleumiin. Puolue teki Leninistä ainoan oikean Marxin tulkitsijan ja samalla Stalin nostettiin Leninin rinnalle hänen oikeutettuna seuraajanaan.⁸¹ Marxismi-leninistisissä valtioissa säännönomaisesti yksi johtaja oli ylin auktoriteetti, kuten Kiinassa Mao, Pohjois-Koreassa Kim-dynastia, Vietnamin Ho Tši Minh (1890–1969) ja Kuubassa Fidel Castro (1926–2016). Tämä ilmeni muun

bolševikit voittivat ja SR suljettiin pois kaikesta päätöksenteosta vuonna 1918, mahdollistaen bolševikkien yksipuoluejärjestelmän. Ks. Marek – Fischer 1970, s. 87–88 ja s. 91.

⁷⁷ Read 2006, s. 115.

⁷⁸ Motyl 2001, s. 501.

⁷⁹ Figes 2014, s. 181.

⁸⁰ Pittman 2017, s. 545–547.

⁸¹ Hyvä analyysi marxismi-leninismin henkilökultin synnystä ks. Tucker 1979. Henkilökultti ei sisältynyt marxismiin, vaan se tuli myöhemmin Stalinin marxisti-leninistisestä tulkinnasta. Johtajakeskeisyyden toivottiin antavan kommunistiselle puolueelle vahvaa kansansuosiota ja edistävän kommunistista aatetta.

muassa sillä, että kaupunkien nimiä muutettiin johtajien mukaisiksi sekä kuvia ja valtavia patsaita laitettiin keskeisille paikoille esille.⁸²

Näiden peruseriaatteiden lisäksi marxismi-leninismien seuraajat lisäsivät omia näkemyksiään siitä, kuinka marxisti-leninistisen valtion tulee soveltaa ideologiaansa arjen politiikkaan. Kaikilla marxismi-leninismien suuntauksilla on omat käsityksensä ja painotuksensa, ja niiden tehtävänä on olla osana tieteellisen sosialismin jatkumoa, jota marxismi-leninismi jo itsessään on.⁸³ Marxismi-leninistissä suuntauksissa käydään aktiivisesti keskustelua siitä, että mikä on aitoa marxismi-leninismia revisionismin sijaan. Valtionkapitalismia, johon Neuvostoliitto ja Kiina joutuivat poliittisen paineen alla myöntymään, pidetään joidenkin marxismi-leninistien näkökulmasta häpeällisenä revisionismina.⁸⁴ Yhteiskuntatieteellisesti voidaan puhua marxismi-leninismien pirstaloitumisesta lukemattomiin eri osiin ja ismeihin.

Marxismi-leninismi, kuten muutkin ideologiat, ei ole staattinen käsite, vaan se on muuttanut muotoaan ajan ja kontekstin myötä. Marxismi-leninismia on mahdollista kehittää eteenpäin, koska sen yleisluontoiset teoriat ovat helposti yhdistettävissä erilaisiin käytännön sovelluksiin. Marxismi-leninismia ei oikeaoppisesti tulisikaan nähdä dogmaattisena ideologiana, vaan alati kehittyvänä teoriana proletariaatin vallankumouksesta sekä kommunistisen yhteiskunnan luomisesta. Kuitenkin marxismi-leninismi sisältää universaaleja periaatteita, jotka kaikki marxisti-leninistit allekirjoittavat. Siksi se on käsiteltävissä erillisenä filosofiana ja sen aatteellinen analysointi erikseen sen alalajeista on antoisaa.

⁸² Henkilökultti ei ole vain marxismi-leninismille ominainen piirre, vaan diktaattorit ovat luoneet niitä tietoisesti nostaakseen suosiotaan antiikin ajoilta lähtien. Marxismi-leninismi yrittää hyödyntää näitä taktiikoita. Henkilökultti voidaan nähdä antimarxistisena, koska Marx ei hyväksynyt henkilöpalvontaa. Ks. Pisch 2016, s. 52.

⁸³ Maoismia on esimerkiksi kuvattu sellaisena versiona marxismi-leninismistä, joka on muuntanut leninismien ja stalinismien opetukset niin, että niitä voidaan soveltaa myös kolmannen maailman valtioiden vallankumousta varten. Ks. Bullock – Trombley 1999, s. 501.

⁸⁴ Bland 1995, s. 130.

3 Valtiovallan jakaminen

3.1 Vallanjako-opin periaate

Ensimmäisenä tämän tutkielman kolmesta oikeusvaltion periaatteista otetaan tarkastelun alle vallanjako-oppi. Vallanjako-opista on luonteva aloittaa, koska se luo perusrakenteet valtion hallinnolliselle järjestelmälle, jonka puitteissa julkista valtaa on mahdollista harjoittaa. Vallanjako-opin toteutuminen tai toteutumatta jättäminen marxisti-leninistisessä aatteessa on mielenkiintoinen aihealue, joka vastaa moneen oleelliseen kysymykseen marxismi-leninismien suhteesta oikeusvaltioon. Teemaa ympäröi laajempi kokonaisuus kuin vain vallan jakautuminen valtion instituutioissa, koska asiaan vaikuttaa myös erilaisten järjestelmien näkökulmat demokratiaan, oppositioon ja valtion ulkopuolisiin toimijoihin. Näihin suhtautuminen kertoo aika lailla asennoitumisesta vallanjako-oppiin, ovathan ne elintärkeitä piirteitä vallan jakamisessa.

Vallanjako-oppi tarkoittaa valtion hallituksen vallan jakamista erillisiin hallinnollisiin osiin, joilla on selkeästi omat vastualueensa ja ovat itsenäisiä muista hallinnollisista osista. Tyyppillistä on tehdä jako lainsäädännölliseen elimeen, toimeenpanevaan elimeen ja tuomioistuihin, mikä tunnetaan myös vallan kolmijako-oppina.⁸⁵ Tämä on valtiiovallan jakamisen täydellisin muoto, mutta ei välttämätön vallanjaon periaatteen kannalta. Esimerkiksi lainsäädännöllinen ja toimeenpaneva valta voivat yhdistyä parlamentaarisessa järjestelmässä, kun maan hallitus säättää lakeja ja toimeenpanevat niitä.⁸⁶ Kolmiosaisen jaon lisäksi on mahdollista puhua myös hallinnosta riippumattomista elimistä kuten tarkastusvirastoista ja oikeuskanslerista, jotka on luotu vahtimaan nimenomaan valtion mielivaltaisuutta.

Vallan jakamisen tavoitteena on ennaltaehkäistä vallan keskittymistä. Tasapaino syntyy siitä, että jokaisella hallinnollisella osalla on mahdollisuus rajoittaa toisen hallinnollisen osan vallankäyttöä omalla toimialallaan. Kunkin osan mahdollisuus estää toisen vallankäyttöä luo ikuisen konfliktitilanteen näiden välille, mikä estää kutakin muodostumasta korkeimmaksi vallankäyttäjäksi. Edelleen varsin relevantti saksalainen filosofi Immanuel Kant (1724–

⁸⁵ Vallan kolmijako-oppi on leimallisesti Montesquieu'n esille tuoma teoria vallanjaosta. Kun Montesquieu julkaisi *Lain hengen* 1740-luvun lopulla, lainsäädännöllinen vallan ja toimeenpanovallan jako oli jo yleisesti hyväksytty Locken ja Hobbesin vaikutteen alaisena, mutta Montesquieu lisäsi tähän vielä tuomiovallan erottamisen kahdesta edellisestä vallan muodosta. Ks. Siemens 2018, s. 36–39.

⁸⁶ Kiintoisasti Suomessa kolmijako-oppi otettiin käyttöön valtiosäännössä 1919, mutta alkuperäisestä mallista luovuttiin käytännön politiikan myötä, kun lainsäädäntövalta ja toimeenpanovalta kytkeytyivät toisiinsa.

1804) puolusti tätä käsitystä todetessaan vertauskuvallisesti, että valtion voi perustaa jopa paholaisten kanssa, kunhan heillä on asianmukainen perustuslaki, joka huolehtii eri hallinnollisten osien vahtivan toisiaan.⁸⁷ Ajatuksena vallankäytön tasapainottamisessa on, että pelkäänsä vallan jakaminen ja niiden riippumattomuuden takaaminen ei riitä, vaan jokaisella hallinnollisella osalla on oltava perustuslailliset keinot puolustaa oman vallan rajoja muiden loukkauksilta.⁸⁸

Vallanjako-oppi on laajasti nähty länsimaisen liberaalin demokratian kannalta välttämättömänä.⁸⁹ Vallanjako kirjataan valtiosääntöön ja sillä on läheinen yhteys konstitutionalismin kanssa. Siten vallanjako-oppi on hahmotettavissa parhaiten näiden periaatteiden kautta. Liberaalin demokratian perustana on monipuoluevaalit, joiden jälkeen poliittinen päätöksenteko tapahtuu itsenäisen lainsäätöelimen kautta.⁹⁰ Tietyissä mielessä liberaalia demokratiaa voidaan pitää yhteneväisenä oikeusvaltion kanssa, koska liberaalin demokratian tunnusmerkistö vaatii pitkälti oikeusvaltioperiaatteen toteutumista. Oikeusvaltio on kuitenkin abstraktimpi käsite, eikä se ole varsinaisesti sidottu demokraattiseen tai liberaaliin järjestelmään, vaikka sen toteutuminen on reaali maailmassa tarkoittanut tähän asti myös liberaalin demokratian toteutumista.

On myös hyvä korostaa, että demokratia ei itsessään tarkoita automaattisesti oikeusvaltioperiaatteen osittaista toteutumista. Demokratia tarkoittaa vain kansalaisten itsemääräämisoikeutta äänestysten ja vaalien kautta. Ensimmäistä kertaa demokratiaa toteutettiin jo antiikin Kreikassa ja Roomassa. Kuuluisasti antiikin filosofi Sokrates (470–399 eaa.) sai kuolemantuomion, koska hän ärsytti kansaa yleisesti viisauksillaan ja kyseenalaistamisellaan. Sokrates sai myös nuorison jäljittelemään toimintaansa, mikä aiheutti entistä enemmän paheksuntaa. Oikeudenkäynnin jälkeen kansa sai äänestää, ja koska Sokrateen puolustuspuhe oli lähinnä ivallinen ja loukkaava, äänestäjät kovensivat rangaistusta pelkästä varoituksesta kuolemantuomioon.⁹¹ Demokratia tässä mielessä oli tarkoittanut enemmistön tyranniaa, koska kansan mielipiteeseen ei vielä antiikin aikana ollut oikeusvaltioperiaatteen mukaisia rajoituskansakokkeja.

⁸⁷ Kant pohti vallanjakoa tekstissään *Ikuinen rauha: valtio-oikeudellinen tutkielma*. Kantin ajattelusta laajemmin ks. Bohman – Lutz-Bachmann 1997, s. 85–86 ja laajasti.

⁸⁸ Siemers 2018, s. 40–41.

⁸⁹ Scheuerman 2019.

⁹⁰ Meyer 2020, s. 64–66.

⁹¹ Thesleff – Sihvola 1994, s. 108.

Absoluuttista demokratiaa rajoittavat tekijät poliittisten realiteettien muovaamina vasta myöhemmin, kun 1700-1800-luvulla haluttiin taata jokaiselle kansalaisoikeudet ja -vapaukset. Aluksi näiden tarkoituksena oli rajata absolutismin valtaa, mutta ne kävivät myös yksilön suojaverkkona enemmistön päätöksiä vastaan. Kansan enemmistökään ei pystynyt enää mielivaltaisesti päättämään perusoikeuksien piiriin kuuluvista kysymyksistä. Lisää demokratian ongelmia nähtiin 1800-luvun lopulla, kun demokratiat olivat vielä lyhytikäisiä ja hauraita, minkä takia demokratian ohella alettiin korostaa muun muassa valtion laitosten riippumattomuutta ja legaliteettiperiaatetta. Hiljalleen käsitys liberaalista demokratiasta oikeusvaltion turvaajana alkoi saada muotoaan ja 1900-luvun demokratia-aaltojen myötä siitä on tullut se asia, mitä yleisesti tarkoitetaan, kun puhutaan demokratiasta. Toisin sanoen demokratiaa on rajattava oikeusvaltioperiaatteen mukaiseksi, jotta se on nykyisenmallinen liberaali demokratia.⁹²

Liberaalin demokratian takana olevaa filosofiaa on kritisoitu Marxin ja Leninin toimesta. Demokratia oli yleistymässä nopeasti 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa ja Marx analysoi sen olevan yksi kapitalismin keinoista ylläpitää porvarien valtaa.⁹³ Lenin näki Marxin oppien mukaisesti liberaalin demokratian proletariaatin diktatuurin vastakohtana ja siten poliittisena järjestelmänä, joka alistaa työväenluokkaa. Tällainen demokratia on Leninin mukaan vain illuusio, koska esimerkiksi Yhdysvalloissa edustuksellinen demokratia tarkoittaa kahden porvarillisen puolueen kamppailua merkityksettömistä asioista. Oikeasti se on porvariston diktatuuria työväenluokkaa kohtaan, koska omistava luokka hallitsee liberaalia demokratiaa.⁹⁴ Porvariston vetämässä demokratiassa vallitsee *status quo*, jota vallanjako-oppikin tukee, koska se hankaloittaa proletariaatin vallankumouksen mahdollisuuksia. Tilalle Lenin kehitti demokraattisen sentralismin, jonka on tarkoitus olla proletariaatin aitoa demokratiaa.

Lopuksi on vielä käsitettävä tavanomaiseen vallanjako-oppiin jäljemmin lisättyä tärkeää seikkaa eli vapaan median merkitystä vallan jakamiselle. Erityisesti lehdistö ja joukkotiedotusvälineet ovat toimineet vallan vahtikoirina tai neljäntenä valtiomahtina⁹⁵, mutta nykyään

⁹² *Freedom House* on yhdysvaltalainen järjestö, joka tutkii liberaalin demokratian ja kansalaisvapauksien toteutumista kansainvälisesti. Se julkaisee vuosittaisessa raportissaan arvion eri maiden tilanteista. Suomi, Norja ja Ruotsi ovat saaneet vuoden 2021 pisteytysjärjestelmässä 100/100, kun taas liberalismin etukärjeksi katsottu Yhdysvallat vain 83. Venäjä puolestaan sai 20 ja Kiina 9, mikä tekee molemmista maista ”ei-vapaan” (eng. *not free*) Ks. <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.

⁹³ Roper 2012, s. 196–216.

⁹⁴ Rice 1990, s. 121.

⁹⁵ Neljäs valtiomahti on laajasti käytetty käsite valtion ulkopuolisesta merkittävästä vallasta ja voi viitata konfliktista riippuen muuhunkin kuin mediaan. Se on tarkoittanut aikojen saatossa esimerkiksi korruptoitunutta

myös sosiaalinen media ja internet ovat ottaneet paikan perinteisen median rinnalla. Julkisen vallan käyttäjät altistuvat liberaalissa demokratiassa jatkuvasti median kritiikille, mikä voi muovata yleistä mielipidettä huomattavasti kenestä tahansa. Poliittisen vallan keskittyminen joillekin henkilöille tarkoittaa suurta tarvetta median riippumattomuuteen. Avoimuus ja rehellisyys siitä, mitä valtiovallan nimissä tehdään, toteutuu sensuroimattoman tiedon välityksellä. Lisäksi joskus kansalla on oikeus tietää, mitä heidän johtajansa tekevät myös julkisuudelta piilossa. Mediaa voidaan pitää vallan komijaon ulkopuolisena viimeisenä tarkastuspisteenä, jossa kontrolli on siirtynyt valtion käsistä takaisin kansalle, joka vahtii uutisten avulla vallankäyttäjää.⁹⁶

3.2 Marxist-leninistinen vastaus demokratiaan

Parhaiten demokratian, marxismin ja siten vallanjako-opin ristiriidoista on kirjoittanut arvostettu bolševikki ja Leninin sisäpiiriläinen Nikolai Buharin (1888–1938). Hän argumentoi teoksessaan *Proletariaatin diktatuurin teoria* vuonna 1919, että demokratia on porvariston elitistinen keksintö, joka perustuu ajatukseen kansan vapaasta tahdosta. Hänen mielestään porvaristo voi liberaalin demokratian käsitteellään huijata ihmisjoukkoja näkemään valtion päätökset koko kansan päätöksinä. Buharin korostaa, että liberaalissa ympäristössä väestö loppujen lopuksi jakaantuu yhteiskuntaluokkiin, joiden tavoitteet ovat periaatteellisesti yhteen sovittamattomia. Porvaristo on nähtävä määräävänä vähemmistönä ja siten aito demokratia toteutuu vain, jos työväki vapautetaan sellaisesta järjestelmästä, joka on luotu ylläpitämään porvarien valtaa.⁹⁷ Samanlaisen käsityksen jakoi myös Lenin sekä muut bolševikit ja siksi juuri tämä Buharinin teesi on irrottamaton osa marxisti-leninististä aatteetta.

Keskeistä on, että vallanjako-oppi asettaa marxismi-leninismille yhden suuren periaatteellisen ongelman. Tämä on vallanjaon ajatuksen alkuperä ja sen tarkoitus tehdä poliittisesta kentästä vakaampi. Marxist-leninistien mielestä vallanjaon periaate on osittain luotu kapita-

oikeusjärjestelmää, avioliiton myötä tullutta kuningatarta tai Yhdysvaltain puolustusministeriötä. Nykyään yleisesti hyväksytty määritelmä neljälle valtiomahdille on media.

⁹⁶ Tunnettu esimerkki on Yhdysvaltain presidentti Richard Nixonin (1913–1994) rikollisen toiminnan paljastuminen (nk. Watergate-skandaali), joka viime kädessä johti hänen eroamiseensa. Lisäksi medially oli korvaamaton rooli NSA:n vuosina 2001–2007 tekemän laittoman valvonnan julkistamisessa. Suomessa melko tuore esimerkki on ulkoministeri Ilkka Kanervan (s. 1948) eroaminen tehtävästään mediakohun takia, vaikka itse aihe liittyi hänen yksityiselämäänsä. Hänen toimintansa aiheutti kuitenkin luottamuspuolan. Nämä esimerkit osoittavat, miten suuri valta vapaalla medially on julkiseen vallan käyttäjiin nähden.

⁹⁷ Buharin 2003, s. 41–47.

listisen valtion vakauden ylläpitämiseksi.⁹⁸ Kapitalistisessa valtiossa porvarit kilpailevat eduistaan ja työväenluokan ääni kuuluu vain ajoittain puolueiden keskinäisessä poliittisessa kamppailussa. Erityisesti liberaalissa demokratiassa valtio pyrkii tekemään muutoksesta mahdollisimman hankalaa jakamalla vastuun siitä erilaisten hallinnollisten osien välillä. Nämä hallinnolliset osat ovat luotu taistelemaan jatkuvasti keskenään toimivallan ääri-voista ja ovat alun perin porvarillisia instituutiota, jotka suhtautuvat lähtökohtaisesti kriittisesti muutoksiin.

Marxisti-leninistien mukaan vallanjakoa ei kommunistisessa valtiossa tarvita. Heidän mallissaan valtio on vastuussa vain työväenluokalle, koska proletariaatin vallankumouksen seurauksena kaikki kansalaiset kuuluvat työväenluokkaan. Näin ollen suurin uhka kansan yhtenäisyydelle on eliminoitu poistamalla yhteiskuntaluokat ja yhdistämällä ne yhteen ainoaan jäljelle jäävään luokkaan. Intressien tulisi olla koko kansalle samat: edistää työväen hyvinvointia.⁹⁹ Toisaalta voidaan huomauttaa, että työväelläkin on mahdollisuus keskenään erilaisten intressien ristiriitoihin, kuten kapitalismissa oli yhteiskuntaluokkien välillä. Esimerkiksi maaseudun maanviljelijöillä ja teollisuuden työntekijöillä on huomattavan suuri ero lähtökohdissaan, joten olisi luonnollista, että heidän välilleen syntyisi erilaisia näkemyksiä siitä, mihin suuntaan politiikkaa pitäisi viedä.

On selvää, että marxisti-leninistiset valtiot ovat törmänneet työväenluokan sisäisiin konflikteihin, mutta ne ovat marxisti-leninistien mukaan selvitettävissä kommunistisen puolueen toimesta. Kommunistisen puolueen yksi tehtävistä on olla työväen eli koko kansan foorumi, jossa etsitään mahdollisimman tasapuolisia kompromisseja sisäisten intressiristiriitojen ratkaisuksi. Puolue on järjestäytynyt pyramidin malliseksi hierarkiaksi, jossa jokaisella tasolla valitaan seuraavan tason päättäjät ja toteutetaan politiikkaa, joka on koko puolueen linjan mukaista. Sisäiset konfliktit tulee selvittää tämän hierarkian mukaan ja joskus sen lisäksi perustetaan myös neuvostoja, jotka koostuvat tavallisista työläisistä.

Kommunistisen puolueen hierarkian alimmaksi perustanomaiseksi tasoksi voidaan kuvata kommunistisen puolueen jäsenet, jotka ovat vain erittäin pieni osa koko kansasta. Jäseneksi tuleminen vaatii erillisen hyväksymisprosessin ja mikä tahansa epämääräinen seikka taustal-

⁹⁸ Louw 1991, s. 143.

⁹⁹ Louw 1991, s. 145–147.

la voi estää jäsenyyden.¹⁰⁰ Pelkästään se, että yksipuoluejärjestelmässä puolue pystyy päättämään jäsenistöstään, luo vaarallisen kehän vallalle. Puoluetoverit voivat vahvistaa sellaista linjaa, joka valmiiksi sopii heidän politiikkaansa. Kriittisiä ääniä ei hyväksytä uudistamaan puoluetta, mikä johtaa vallassa olevan mielipiteen näennäisenä voimistumisena.¹⁰¹

Puolueen jäsenet valitsevat keskuudestaan edustajat kongressiin, jonne pääsee vain vaikutusvaltaisimmat puolueen jäsenet. Käytännössä se tarkoittaa huomattavasti alle promillea jäsenistöstä, esimerkiksi Kiinan kongressissa on noin 3000 edustajaa ja Neuvostoliiton venäläisessä kongressissa¹⁰² oli noin 1000. Kongressi toimii kommunistisen puolueen puoluekokouksena, joka kokoontuu joka viides vuosi. Vaikka kongressissa voidaan keskustella tärkeistä poliittisista aiheista, itse kongressilla ei ole varsinaisesti toimeenpanovaltaa. Kongressin tärkein tehtävä on valita kommunistisen puolueen keskuskomitea, joka on korkein päättävä elin kongressien istuntojen välissä. Keskuskomitea koostuu useimmiten muutamasta sadasta henkilöstä ja se valitsee keskuudestaan politbyroon, puolueen toimeenpanevan elimen. Politbyroon koko riippuu johdon sen hetkisestä mieltymyksestä, mutta yleensä sillä tarkoitetaan muutaman kymmenen henkilön toimielintä. Tällä ryhmittymällä on suurin toimivalta ja valmius toteuttaa puolueen politiikkaa erilaisin keinoin. Politbyroota johtaa kommunistisen puolueen pääsihteeri tai presidentti ja sen sisin johto, pysyvä toimikunta.¹⁰³

Marxismi-leninismissä puolue nähdään kansan taisteluesikuntana, jonka tarkoitus on johtaa kommunistinen valtio sosialismista aitoon kommunistiseen yhteiskuntaan politiikallaan. Kommunistinen puolue delegoi valtaansa poliittisten elimien kautta, monta kertaa uudelleen, demokraattisen sentralismin periaatteen mukaisesti. Tällaisen keskitetyn järjestelmän tulisi teoreettisesti valita edustuksensa ja johtajansa alhaalta ylös, mutta tosiasiaissa se on enemmänkin toisin päin. Puolueen ylätasolla on käytännössä paljon valtaa vaikuttaa siihen,

¹⁰⁰ Kommunistisen puolueen jäsenyyden hyväksymisprosentti on ollut sekä Neuvostoliitossa että Kiinassa hyvin alhainen. Tarkkaa tietoa ei ole saatavilla, mutta Neuvostoliitossa noin 2 prosenttia kansalaisista oli puolueen jäseniä ja Kiinassa nykyään noin 7 prosenttia. Puolueeseen liittyminen on pelkästään työllistymisen kannalta erittäin haluttua ja on arveltu, että vain 10 prosenttia hakeneista pääsee jäseneksi Kiinassa. Jäsenyyden suurimpana kriteerinä on se, että henkilö on osoittautunut kommunistisen puolueen luottamuksen arvoiseksi. Ks. Rigby 1976 ja Bian – Shu – Logan 2001.

¹⁰¹ On huomioitava, että vaikka Neuvostoliitossa puolueen jäsenistöön kuului vain murto-osa koko valtion väestöstä, myös puolueen jäsenistössä oli keskinäinen valtasuhde. Nomenklatuura tarkoittaa valtaapitävien joukkoa, kun taas alemman tasoille puolueen jäsenille oli oma venäjänkielinen termiä, apparatsikki. Ks. Voslensky 1984.

¹⁰² Viimeinen neuvostokongressi kokoontui vuonna 1937, kun se hyväksyi perustuslain muutoksen, jossa kaikki Neuvostoliiton kongressit lakkautettiin ja korvattiin Venäjän korkeimmalla neuvostolla. Ks. Read 2006, s. 224.

¹⁰³ Kiinalaisesta nykyisestä järjestelmästä ks. McGregor 2010, s. 31–33 ja alkuaajan rakenteista Kuo-chün 1959.

ketkä pääsevät niihin edustuksellisiin paikkoihin, jotka valitsevat saman poliittisen nomenklatuuran.¹⁰⁴ Valta jaetaan suljettujen ovien takana, ja puolueen sisäpiirin sisäinen valtataistelu pidetään salassa sekä puolueen jäseniltä että koko kansalta.¹⁰⁵

Oppositio on kommunistisissa valtioissa kiellettyä, koska se ei ole marxisti-leninistisen aatteen mukaista.¹⁰⁶ Marxismi-leninismi ei näe oppositiota tarpeellisena, sillä se hidastaisi puolueen poliittisten ohjelmien hyväksymistä ja toteutumista sekä repisi yhtenäistä puoluetta osiin. Lenin itse sanoi puolueensa kymmenessä puoluekokouksessa vuonna 1921 pistävänsä kannen oppositiolle päälle.¹⁰⁷ Tämä tarkoitti käytännössä toisinajattelun kieltämistä eli sellaisen ajattelun, joka on kommunistisen aatteen tai hengen vastaista. Lenin korosti, että kritiikki ja keskustelu ovat puolueen jäsenen keskeisiä oikeuksia, eikä niitä tule sekoittaa toisinajatteluun.¹⁰⁸ Marxisti-leninistien mukaan aatteeseen kuuluu ”yksimielisyys – kritiikki – yksimielisyys” -kaava, joka muistuttaa dialektista materialismia.¹⁰⁹

Todellisuudessa kuitenkin toisinajattelun kieltäminen luo vahvan poliittisen lyömäaseen kaikkia puolueen johtoa kritisoivia kohtaan. Äärimmäisissä tapauksissa oppositio halutaan sammuttaa väkivaltaisoin keinoin jo ennen sen syntymistä. Politbyroon vastuisiin kuuluikin myös puolueen uhkien eliminointi.¹¹⁰ Opposition ja toisinajattelun kieltäminen ei kuitenkaan tarkoita, etteikö päättävissä elimissä olisi muita puolueita tai puolueen ulkopuolisia

¹⁰⁴ Monesti esitetyt ehdokkaat ovat muutenkin ainoat ehdokkaat ja heidän on esitetty yhteiseltä listalta, jota vastaan on mahdotonta yksittäisen puolueen jäsenen toimia. Ks. McGregor 2010, s. 32. Nomenklatuura on sanana jo tullut siitä, että näiden henkilöiden nimi on valmiina listassa, jota kaikki äänestävät. Voidaan puhua myös uudesta elitistisestä yhteiskuntaluokasta. Ks. jugoslavalaisen kommunistipuolueen jäsenen Milovan Đilas (1911–1915) vuonna 1957 aiheesta kirjoittama teos *The New Class: An Analysis of the Communist System*. Historioitsija Richard Pipes (1923–2004) puolestaan näki nomenklatuurijärjestelmän heijastavan vanhan tsaarivallan jatkoa, koska monet entiset tsaarin uravirkamiehet liittyivät bolševikkien hallitukseen sisällissodan aikana ja sen jälkeen vuosina 1917–1922. Ks. Pipes 1993, s. 442–445.

¹⁰⁵ Kommunistisen puolueen johdossa on aina ollut sisäisiä valtataisteluita. Stalinin ja Trotskin kamppailu on tunnetuin ja parhaiten dokumentoitu näistä, mutta samalla tavalla kaikkien kommunististen puolueiden sisällä on ollut lukuisia valtataisteluita. Esimerkiksi on näyttöä siitä, että Kiinan nykyinen presidentti Xi Jinping (s. 1953) on järjestänyt arvostetun ja pitkäaikaisen poliitikon Jiang Zeminin (s. 1926) vankilaan nähdessään hänet poliittisena uhkana. Syyksi nostettiin korruptio, vaikka yleisessä tiedossa on, että kaikki virkamiehet ovat korruptoituneita.

¹⁰⁶ Yksipuoluejärjestelmä on voimassa vain kuudessa valtiossa (Kiina, Kuuba, Eritrea, Laos, Pohjois-Korea ja Vietnam), joista kaikilla paitsi Eritrealla on vahva marxisti-leninistinen alkuperä. Kaikissa näissä maissa todellinen oppositio on mahdoton.

¹⁰⁷ Schapiro 1967, s. 181.

¹⁰⁸ Schapiro 1967, s. 189–191.

¹⁰⁹ Sison 2021, s. 415. Kirjailija Jose Maria Sison (s. 1939) on filippiiniläinen marxisti-leninisti-maoisti, joka elää tällä hetkellä Alankomaissa poliittisena pakolaisena.

¹¹⁰ Kommunististen valtioiden vainot, kuten Stalinin vastavallankumouksellisiin ja kansanvihollisiin kohdistuneet vainot, Maon kulttuurillinen vallankumous ja punakhmerien lukeneistoon kohdistunut terrori vain muutamina esimerkkeinä, ovat kaikki toteutettu toisinajattelun ehkäisemiseksi ja kitkemiseksi.

tahoja. Esimerkiksi Kiinassa kongressiin osallistuu muiden puolueiden edustajia sekä asiantuntijajäseniä, mutta puolueella on valtuudet valvoa myös näiden tahojen toimintaa. Kommunistinen puolue on edelleen ainoa puolue, jonka valta-asema on turvattu Kiinan perustuslaissa ja muiden puolueiden olemassaolo on tarkoin rajattu hyväksymään kommunistisen puolueen johtava asema.¹¹¹

Yksi vallanjako-opin tavoitteista on yksilön suojaaminen enemmistön tyrannialta, joka on demokraattisten järjestelmien väistämätön kääntöpuoli. Keskeistä on turvata kansalainen siltä, ettei valtio voi demokraattiseen päätökseen tukeutuen loukata yksilön perusoikeuksia esimerkiksi viemällä tämän omaisuutta tai vahingoittaa häntä. Marxisti-leninistit argumentoivat, että tällainen konstitutionaalinen järjestelmä oli luotu suojelemaan varakasta vähemmistöä. Marxisti-leninistisessä järjestelmässä kyseinen asetelma ei olisi mahdollinen, koska omaisuus ja valta on jo otettu porvaristolta ja jaettu kansan enemmistön eli proletariaatin kesken. Näin ollen enemmistön tyranniasta ei ole mahdollista olla ainakaan samalla tavalla huolissaan ja siten puolueelle annettu absoluuttinen valta edustaa kansaa.

Pelkästään lainsäädännön ja toimeenpanovallan keskittäminen ainoastaan yhdelle puolueelle aiheuttaa mittavia huolia oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta. Kyse ei ole enää edes lainsäädännön ja toimeenpanovallan toimivaltaisen alan sekoittumisesta, vaan itse demokratian käsityksen eroavaisuudesta ylipäättänsä. Liberaali demokratia näkee opposition ja monipuoluejärjestelmän korvaamattomana elementtinä terveelle demokratialle, kun taas demokraattisessa sentralismissa kaikkien tulee edustaa samaa kommunistista aatetta ja siten yhtä puoluetta. Toisinajattelun ollessa kiellettyä on hyvin vaikeaa nähdä vallanjaon toteutuvan ilman mitään varsinaista puolueen lainsäädännöllisen ja toimeenpanevan elimen jaottelua. Marxisti-leninistisessä politiikassa on olemassa vain yksi instituutio, puolueen valtahierarkiaa kuvaava pyramidi. Puolue on kuin jumala – kaikkialla – vaikka ei aluksi näkyisi.¹¹²

On naiivia ajatella, että puolueen sisäiset intressiristiriidat ovat selvitettävissä tasavertaisesti puolueen luoman hierarkian sisällä, varsinkin kun puolueen johdolle on keskitetty kaikki poliittinen valta. Ajatusten yhdenvertaisuuden varmistamiseksi puolueessa tulisi olla turvakuut myös toisinajattelijoille. Vahvassa hegemoniassa vähemmistöjen tai yksittäisten ihmisten mielipide jää helposti huomiotta, vaikka ne olisivat suuren väestöryhmän kannat-

¹¹¹ McGregor 2010, s. 35.

¹¹² Pekingiläisen yliopistoprofessorin kuvaus puolueesta. Ks. McGregor 2010, s. 19.

tamia. Marxismi-leninisin vallankumouksellinen henki ja suuri tavoite muuttaa kapitalismi sosialismin kautta kommunismiin on käytännössä osoittautunut vaikeaksi tavaksi johtaa valtiota. Uskollisuus ideologialle on tärkeämpi seikka kuin luoda edellytykset oikeusvaltiolle, luultavasti koska ideologian uskotaan edustavan loppujen lopuksi koko kansan hyvää.

3.3 Marxistileninistinen tuomiovalta

Lainsäädäntövallan ja toimeenpanovallan lisäksi oikeuslaitosten tuomiovalta on tärkeä riippumaton elin vallan kolmijaossa. Koska marxisti-leninistit hylkäävät vallanjako-opin teorian edellä mainituista syistä, ei tuomiovaltakaan ole erotettuna muista valtion hallinnollisista organisaatioista. Päinvastoin, tuomioistuimilla on jopa velvollisuus toteuttaa puolueen ajamaa ideologiaa. Lisäksi marxisti-leninistisissä valtioissa tuomioistuimet ovat erilaisten sisäisten ja ulkoisten tarkastusten alaisia, mikä rajoittaa merkittävästi niiden mahdollisuuksia osallistua itsenäiseen päätöksentekoon.¹¹³ Useat oikeuslaitoksen sisäiset mekanismit rajoittavat yksittäisten tuomareiden riippumattomuutta. Tuomarikomiteoilla, joita johtaa tuomioistuinten presidentti ja politbyroon jäsenet, on valta tarkastella ja hyväksyä päätöksiä monimutkaisissa tai arkaluonteisissa tapauksissa. Alempien oikeusasteiden tuomarit kysyvät ylempien tuomioistuinten lausuntoja ennen omaa päätöstään, mikä heikentää myös valitus-oikeutta. Kommunistinen puolue vaikuttaa oikeuden päätöksiin sekä suoraan että epäsuorasti. Tuomioistuimissa on puoluejärjestöjä, jotka vahtivat puolueen linjan noudattamista. Puolueen täytyy hyväksyä tuomareiden nimitykset ja tuomioistuimen muut virkamiehet.¹¹⁴

Yksittäistapauksissa puolue voi käyttää valtaansa poliittisoikeudellisten komiteoiden kautta kullakin hallintotasolla. Komiteat valvovat ja ohjaavat kaikkien oikeuslaitosten työtä. Sen palveluksessa ovat tyypillisesti tuomioistuinten presidentit, lainvalvontaviranomaisten johtajat ja oikeusministeriön tai -viraston virkamiehet. Vaikka komiteat keskittyvät ensisijaisesti aatteelliseen ulottuvuuteen, voivat ne vaikuttaa myös tapausten lopputulokseen, erityisesti silloin, kun tapaus on arkaluontoinen tai tärkeä. Vielä yksi valvonnan muoto on kongressin ja prokuraattorin ulkoinen valvonta. Kommunistisissa valtioissa on yleensä perustuslain tai kansallisen lainsäädännön nojalla prokuraattorilla ja kansankongressilla toimivalta

¹¹³ Esimerkiksi Mao korvasi oikeudenkäynnit vallankumouskomiteoilla ja hylkäsi perinteisen oikeusjärjestelmän. Sitten puolue on suhtautunut lainsäädäntöön ammattimaisemmin ja muuttanut sen tekemään yhteistyötä puolueen kanssa. Kiina on lukuisten uudistusten aikana lisännyt tuomioistuinten autonomiaa. Itsenäistämistoimet ovat kuitenkin rajallisia ja tuomioistuin on edelleen komitean, kongressin ja prokuraattorin valvonnan alla vaikeimmissa tapauksissa. Ks. McGregor 2010, s. 44.

¹¹⁴ Li 2016, s. 32.

valvoa tuomareiden ja tuomioistuinten työtä ja vaatia tapausten uudelleenkäsitteilyä. Prokurattorin tapauksessa tämä aiheuttaa kahden roolin ristiriidan, koska hänellä on kaksi tehtävää sekä syyttäjänä että oikeusprosessin valvojana.¹¹⁵

Tuomioistuinten itsenäinen päätösvalta on tärkeä osa vallanjakoa. Oikeuslaitoksen irrallisuus politiikasta tarkoittaa käytännössä sitä, ettei tuomioistuin vastaanota neuvoja ja määräyksiä lainsäätäjältä tai hallitukselta. Tuomarin riippumattomuus heikentyy sellaisessa järjestelmässä, jossa ensinnäkin poliittinen elin valitsee oikeuslaitosten tuomarit ja muut virkamiehet. Lisäksi tuomioistuinten kokonaisvaltainen valvonta ja komiteoiden valta vaikuttaa päätöksiin tai vaatia uudelleenkäsitteilyä lähentää oikeuslaitoksia puolueen kanssa niin paljon, ettei kyse ole enää millään tavalla itsenäisestä toimielimestä.¹¹⁶ Toisaalta marxisti-leninistisessä valtiossa minkään toimielimen itsenäisyys ei ole ollut tavoite, koska kaiken tulee ajaa puolueen hyväksymää kommunistista aatetta yhtenäisenä rintamana. Näin ollen ei ole täysin tarkoituksenmukaista verrata liberaalin demokratian ja marxisti-leninististä käsitystä tuomioistuinten toiminnasta, koska ne ovat fundamentaalisella tasolla luotu puolustamaan ensisijaisesti eri asioita. Voidaan siten vain todeta, ettei vallanjako toteudu marxisti-leninistisessä järjestelmässä miltään osalta, eikä sen aatteen puolustajien mielestä tarvitsekaan.

Marxisti-leninistisestä oikeusjärjestelmästä erityisenä piirteenä on käsiteltävä näytösoikeudenkäyntejä. Vaikka näytösoikeudenkäynnit eivät kuulu pelkästään kommunistiseen valtion toimintaan, on niitä järjestetty huomattavasti enemmän niissä kuin muissa modernin ajan oikeusjärjestelmissä. Tämä osittain johtuu autoritarismin ja näytösoikeudenkäyntien suorasta yhteydestä, koska tarkoin kontrolloiduissa valtioissa, joissa vallanjako-oppi on hylätty, on matala kynnyks saada oikeuden päätös palvelemaan tiettyä poliittista päämäärää. Näytösoikeudenkäynnissä syytetty on jo valmiiksi määritetty syylliseksi. Itse oikeudenkäynnin tarkoitus on vain esittää yleisölle syytös ja tuomio, jotta ne toimivat varoituksena muille mah-

¹¹⁵ Neuvostoliiton tuomioistuinjärjestelmästä tarkasti ks. Hulicka 1961, s. 162–172 ja Kiinasta ks. Li 2016, s. 37–74. Nämä järjestelmät eroavat joissakin yksityiskohdissa toisistaan, mutta periaatteellisesti niitä ohjaa samanlaiset mekanismit. Kiinan oikeusjärjestelmää erottaa myös se, että se on tuorempi kuin Neuvostoliiton, ja vaikka se on tehty neuvostoliittolaisen mallin perusteella, se on käynyt monia uudistuksia läpi. Pohjois-Korea on myös perustettu samanlaiselle järjestelmälle ja siksi on mahdollista systematisoida tämä marxisti-leninistiseksi tuomioistuinjärjestelmäksi tai sosialistiseksi tuomioistuinjärjestelmäksi. Ks. Cho 1971, s. 1167–1181.

¹¹⁶ Tuomioistuinten riippumattomuus voidaan toteuttaa erilaisilla mekanismeilla ja joissakin maissa, esimerkiksi Yhdysvalloissa, korkeimman oikeuden kokoonpanon määrää myös poliittiset vaikutteet. Näin ollen politiikka ja tuomioistuimet eivät ole täysin erillisiä. Kuitenkin järjestelmä on oltava tasapainossa ja rakenteiden on muuten tuettava tuomareiden riippumattomuutta. Ks. Jackson 2012, s. 25–60.

dollisille toisinajatteliijoille. Tällaisen oikeudenkäynti on myös tapa tuhota syytetyn maine ja levittää valtiomyönteistä propagandaa.¹¹⁷

Kuuluisimmat näytösoikeudenkäynnit ovat Stalinin aloittamat Moskovan oikeudenkäynnit, mutta Neuvostoliitossa oli ollut näytösoikeudenkäyntejä jo Leninin aikaan.¹¹⁸ Lenin kannatti vuonna 1922 useiden näytösoikeudenkäyntien järjestämistä, joka tuomitsi antibolševistisen sosialistivallankumouksellisen puolueen johtohenkilöt kuolemaan.¹¹⁹ Näin ollen näytösoikeudenkäynnit marxismi-leninismissä eivät olleet pelkästään Stalinin vainojen tuote, vaan enemmänkin minkä tahansa autoritäärisen hallinnon vakiintunut tapa päästä toisinajatteli-joista eroon.¹²⁰ Toisaalta Stalinin järjestämät oikeudenkäynnit olivat äärimmäisen systemaattisia ja dokumentoituja sekä poikkeuksellisesti ulkomaalaisen mediankin annettiin seurata niitä läheltä. Tämän ansioista nimenomaan Moskovan oikeudenkäynneistä tuli malliesimerkki lavastetusta oikeudenkäynnistä sekä hyvässä että pahassa. Vaikka monet kommunistiset diktatuurit ovat ottaneet niistä mallia, tarjoavat ne hyvin materiaalia muille purkaa epäoikeudenmukaisen, totalitaristisen oikeudenkäynnin rakennetta.¹²¹

Näytösoikeudenkäyntien suhteellisen yleinen esiintyminen marxisti-leninistisissä valtioissa tukee sitä ajatusta, että tuomioistuimen päätehtävänä on olla kommunistisen puolueen toimielin, joka muokkaa oikeusjärjestelmästä puolueen politiikalle mahdollisimman ihanteellisen. Oikeuslaitosten itsenäisyys tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen eivät voi olla itseisarvoja, koska keskimmäisenä arvona on jo marxisti-leninistisen aatteen vieminen eteenpäin yhteiskunnassa. Puolue edustaa näitä arvoja ja siksi jokainen toimielin tulee olla puolueelle alisteinen. Vallan jakaminen ja hallinnollisten osien itsenäistäminen olisi esteenä kokonaisvaltaisen marxisti-leninistisen politiikan toteuttamiselle.

¹¹⁷ Brompton – Kaplan 1969, s. 116–117.

¹¹⁸ Moskovan oikeudenkäynneistä tuore vuoden 2020 suomenkielinen yksityiskohtainen esitys ks. Uitto – Kamppinen: Stalinin lavastukset – Näytösoikeudenkäynnit 1936–1938.

¹¹⁹ Kuolemantuomioita ei toteutettu kansainvälisen painostuksen johdosta, mutta yksikään tuomittu ei selvinnyt Stalinin vainoista. Ks. Jansen 1982 ja Kautsky 2012, s. 9–10.

¹²⁰ Muita esimerkkejä autoritäärisen hallinnon järjestämistä näytösoikeudenkäynneistä ovat natsi-Saksan vuonna 1934 perustettu kansantuomioistuin, Egyptin vuoden 2014 Minya-oikeudenkäyntien kuolemantuomiot ja tuoreimpana Turkin vuoden 2016 poliittiset puhdistukset. Myös yleisesti hyväksytyt Nürnbergin oikeudenkäynnit ovat samalle kritiikille alttiita, koska motiivina tälle kansainväliselle tuomioistuimelle oli selvästi saada natsi-Saksan johtajat vastuuseen, mutta muiden osapuolten sotarikokset, esimerkiksi Katynin joukkomurha, ylenkatsottiin. Ks. Luban 1987, s. 810–811.

¹²¹ Paljon huomiota herättäneitä näytösoikeudenkäyntejä ovat muun muassa Kuubassa Arnaldo Ochoan (1930–1989) kuolemantuomio huumekaupasta ja Kiinassa demokratia-aktivisti Liu Xiaobon (1955–2017) vangitseminen. Ks. Martínez-Fernández 2014, s. 175–176 ja Hartnett 2013, s. 247.

3.4 Median tarkoitus kommunistisessa valtiossa

Tiedotusvälineet ovat marxisti-leninistisessä valtiossa puolueen tiukassa valvonnassa. Pyrkimys levittää kommunistista propagandaa on oletettavasti ollut muun muassa Neuvostoliiton varhaisten sanomalehtien perustamisen tarkoituksena.¹²² Lehdistön pääasiallinen tarkoitus on olla keskuskomitean tiedonantaja ja lähetti. Tämän suuren roolin vuoksi lehdet ovat arvokkaita tiedonlähteitä ja tehokas keino hallita kansan mielipidettä. Puolue hallitsee myös muita median muotoja, kuten radio- ja televisiolähetystyksiä sekä kirjojen kustantamista. Totaalinen kontrolli on saavutettavissa siten, että valtio omistaa kaikki tuotantovälineet, jolloin tiedotusvälineissäkin työskentelevät ovat kaikki valtion työntekijöitä. Vaikka toimittajia ja lehdistöä ei ole varsinaisesti pakotettu kirjoittamaan järjestelmästä tiettyjä asioita, heidän pitää seurata sensuurin antamia ohjeita, mikä käytännössä johtaa vain yhdenlaisen näkökulman esiintymiseen mediassa.¹²³

Marxismi-leninismissä on myös otettu hallintomuotoa edeltävältä ajalta julkaistut lehdet ja kirjat erityiseen tarkasteluun. Neuvostoliitossa hallitus tuhosi kirjastoista lukuisia ulkomaisia kirjoja ja lehtiä. Ainoastaan erikoiskokoelmat, joihin oli pääsy KGB:n myöntämällä erityisluvalla, sisälsivät vanhaa ja poliittisesti kiistanalaista materiaalia. Nämä rekisteröitiin puoluetta varten ja tarkastuslaitoksen tehtävänä oli estää väärinkäytösten tapahtuminen. Vaarallisimmat aineistot tuhottiin kokoelmista. Tämä tarkoitti materiaalia, joka ei edistänyt työntekijän luokkatietoisuutta ja työmoraalia, sisälsi uskonnollista propagandaa tai tsaaria puoltavia ajatuksia.¹²⁴ Kiinassa kulttuurisen vallankumouksen aikaan määrättiin tuhottavaksi niin kutsutut neljä vanhaa: aatteet, tavat, tottumukset ja kulttuuri. Vallankumouksen taisteluesikuntana toimineet punakaartit tuhosivat tällöin kirjastoja systemaattisesti ja kaikki käsiin saadut historialliset tekstit ja kirjat poltettiin. Myös ihmisten koteihin tunkeuduttiin ja

¹²² Vallankumouksen jälkeen Neuvostoliitossa oli Bednota, Zhizn' Natsional'nostei ja Pravda. Näistä vain Pravda, yksi historian vaikutusvaltaisimmista sanomalehdistä, jatkoi Neuvostoliiton alkuaikojen jälkeen. Pravda toimi kommunistisen puolueen virallisena äänenä neuvostoliittolaisessa tarkoin kontrolloidussa mediassa. Ks. Merrill – Fisher 1980, s. 242–249.

¹²³ Neuvostoliiton lehdistö toteutti ennakkosensuurin Glavlit-nimisen järjestön alaisuudessa, joka oli lehdistön sensuurin päähallinto ja joka oli läsnä kaikissa toimituksissa. Tärkeitä julkaisuja Pravdan ohella oli myös muun muassa Izvestiya, Trud, Sovetskaya Rossiya ja Sovetskiy Sport, joiden kaikkien levikki oli 5–10 miljoonaa. Tunnettu neuvostoliittolainen sanonta oli, että "Izvestiassa ei ole tietoa, Pravdassa ei ole totuutta". Izvestia tarkoittaa tietoa ja Pravda tarkoittaa totuutta venäjäksi. Siten voidaan päätellä, että julkaisuja luettiin myös varsin kriittisesti. Ks. Overholser 1987.

¹²⁴ Rogers 1973, s. 22–29.

kaikki vanhaan kulttuuriin viittaava kirjallisuus poltettiin.¹²⁵ Samaa toimintaa on nähty kaikissa kommunistisissa valtioissa.¹²⁶

Sensuuri on erottamaton osa kommunistisen valtion toimintamekanismia. Sillä huolehditaan siitä, että kaikki saatavilla oleva informaatio edistää kommunistista aatetta eikä varsinkaan ole sen kanssa ristiriidassa. Laaja ideologinen ohjaus on merkittävä osa vallankumouksellisuuteen kannustamista, mikä on marxismi-leninismissä tärkeää. Ilman vallankumouksellisuuden ajamista marxisti-leninistisen valtion oikeutus katoaisi, koska sen olemassaoloa on perusteltu pääasiassa niin, että valtion tehtävänä on ohjata yhteiskunta vähitellen aitoon kommunismiin.¹²⁷ Sensuurista on tullut nykypäivänä vaikeampaa, koska valtio ei pysty kontrolloimaan enää kaikkea mitä tuotetaan ja mikä pääsee markkinoille. Vapaan internetin myötä mikä tahansa informaatio pystyy leviämään hetkessä koko kansan keskuuteen. Kommunistisissa valtioissa onkin rajoitettu internetin kattavuutta ja maan kansalaiset käyttävät siten eri palveluja ja alustoja kuin muut. Länsimaisesta mediasta suuri osa joutuu ennakkosensuroivan muurin taakse.¹²⁸

Siellä missä on sensuuria, on myös suurella todennäköisyydellä valtion propagandaa. Kommunistisen propagandan on tarkoitus viestiä työväenluokan maailmankuvaa, päämäärää ja arvoja. Kommunistisesta puolueesta ja sen johtajista halutaan antaa positiivinen kuva sekä tuoda näitä instituutiota lähemmäs kansalaisia.¹²⁹ Propagandassa polarisaatio on vahvaa, kommunismia kutsuttiin yleisesti viime vuosisadan loppupuoliskolla rauhan liikkeeksi, kun taas kapitalismi oli imperialismia ja edusti sotaa. Propagandavapaata kommunistisen puo-

¹²⁵ Chang – Halliday 2006, s. 629–631.

¹²⁶ Esimerkiksi Vietnamissa ja Laosissa vallankumouksen myötä poltettiin kirjoja. Ks. Green – Karolides 2005, s. 636. Kirjallisuuden polttaminen on selkeästi myös korreloinut akatemian demonisoinnin kanssa. Vallankumouksissa ja puhdistuksissa akateemikkoja vainottiin. Monet lähetettiin maaseudulle työleireille tai teloitettiin yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä. Kiinassa kulttuurivallankumouksen aikaan kuuluisia akateemikkoja tapettiin ja opettajat syrjäytettiin. Yliopistojen toiminta keskeytyi melkein kymmeneksi vuodeksi. Ks. Andreas 2009, s. 164. Kambodžassa tilanne oli vielä radikalisoituneempi, kun punakhmerien aikaan kaikki kaupunkilaiset pakotettiin työleireille ja pelkästään silmälasista tai ranskan puhumisesta voitiin teloitaa. Tarkoituksena oli puhdistaa maa kapitalistisesta ja kolonialistisesta aatteesta, jota urbaani väestö tahtomattaankin edusti. Kirjat, koulut ja yliopistot tuhottiin, koska ne eivät auttaneet ns. aidossa työnteossa. Ks. Kiernan 2008, s. 39–47 ja laajasti.

¹²⁷ Esimerkiksi kuubalaiset toimittajat ovat perustelleet ideologisen ohjauksen tarkoituksensa ks. Raento 2011, s. 85–87. Tämä kaikki perustuu Leninin ajatuksiin siitä, miten valtio johtaa kansaa, kansaa edustaa puolue ja valtiota ohjaa yksi puolue. Ks. Harding 1996, s. 173.

¹²⁸ Kiinan rakentamaa internetin sensuuria kutsutaan englanniksi ”the Great Fire Wall of China”. Ks. Guo – Feng 2012, s. 33–52 ja Dowell 2006, s. 113.

¹²⁹ Stalin toi henkilökkultin marxismi-leninismiin osittain vahvistaakseen kansan yhtenäisyyttä ja yhteisen symboliikan kehittämistä varten. Stalin kerran sanoi rehentelevälle pojalleen Vasilylle, että poika ei ole Stalin, koska hän itsekään ei ole Stalin, vaan *Stalin* on Neuvostoliitto. Ks. Kuromiya 2007, s. 721.

luen viestintää ei ole, koska viestin on tarkoituskin olla ideologisesti painottunutta. Propagandaa oli myös joka puolella, sekä mainoksissa, tiedotteissa ja viihteessä.¹³⁰

Kommunistisessa propagandassa korostetaan tiettyjä sille ominaisia teemoja.¹³¹ Yhtenä tärkeänä päämääränä on uuden, vallankumouksellisen ihmiskuvan luominen. Kommunistisen pedagogiikan mukaan lapset ovat kuin pehmeää vahaa, joten heistä on helppo muotoilla kommunisteja. Lapset tulee kansallistaa koulujen ja pioneerijärjestöjen kautta, jotta heidät voi yhdessä indoktrinoida. Perheen tulee antaa lapsi valtion kasvatettavaksi ja lapsi on ensisijaisesti valtion lapsi, joka on vallankumouksellisen liikkeen uusi sukupolvi. Lapsille kerrotaan, että he ovat äärimmäisen tärkeitä kommunistisen aatteen säilymisen kannalta. Puolueen johtajasta on tehty lapsille isähahmo, melkein kuin jumala. Lapsille on puhuttu ja laulettu määrätietoisesti Lenin-sedästä, aurinkoisesta Stalin-isästä tai rohkeasta setä Ho Tši Minhista. Vanhempien ilmiantamiseen kannustetaan, koska marxismi-leninismissä aate ja puolue tulee ennen perhettä.¹³²

Yhtenä propagandan toisena tavoitteena oli lietsoa väkivaltaisia tunteita kansan keskuudessa hallinnon vastustajia vastaan. Yleisenä keinona käytettiin epäinhimillistämistä, mikä tarkoitti esimerkiksi proletariaatin vihollisten kuvaamista verenimijöinä tai muina hyönteisinä. Osuva tilanne tästä on, kun Stalinin näytösoikeudenkäynneissä syytettyjä rinnastettiin jatkuvasti eläimiin, kuten koiriin, korppikotkiin ja sikoihin. Näytösoikeudenkäynnit oli tarkoitettu lähinnä yleisöä varten, joten tämä oli oivallinen tilaisuus leimata syytetyt vastavallankumouksellisiksi ja valtion vihollisiksi.¹³³ Tällainen retoriikka on niin sanottua tuhoamispropagandaa, jossa oikeutetaan kokonaisten sosiaaliryhmien poliittinen sorto. Propagandalla halutaan yleistää, ketkä ovat kansan vihollisia ja mikä on kansan yleinen tahto.¹³⁴ Kyseessä ei ole vain kommunismille tyypillinen propaganda, vaan tällä on väistämättömiä yhteyksiä mihin tahansa autoritäärisen valtion retoriikkaan.¹³⁵

¹³⁰ Tässä suhteessa sensuuri ja propaganda kulkevat käsi kädessä. Puolue sensuroi sen kannalta haitalliset elementit ja lisää omia viestejään. Esimerkiksi elokuvissa ja teatterissa ohjaajan tulee antaa käsikirjoitus tarkistettavaksi ja puolue antaa sen takaisin leikkauksilla ja lisäyksillä. Viihteenkin tulee pohjimmitaan edistää marxisti-leninististä aatetta. Ks. Pipes 1993, s. 305.

¹³¹ Esittelen tässä tilan rajallisuuden vuoksi vain kaksi tärkeintä teemaa, mutta propagandalla oli paljon muita tärkeitä teemoja, kuten uuden kommunistisen yhteiskunnan utopia, uskonnonvastaisuus ja anti-intellektuaalisuus. Ks. Rhodes 1976, s. 214–216 ja Pipes 1993, s. 314.

¹³² Figes 2007, s. 20–31.

¹³³ Courtois 1999, s. 749–750.

¹³⁴ Pipes 1993, s. 309.

¹³⁵ Toisen maailmansodan aikaan epäinhimillistävää propagandaa oli paljon, varsinkin akselivalloilla ja erityisesti natsi-Saksalla. Ks. Herf 2006, s. 183–230.

Kommunistisen puolueen tarkka kontrolli mediasta ja yhteiskunnan joka kolkkaan ylettyvä propaganda ovat selkeitä merkkejä siitä, että media on pääasiassa puolueen työkalu ohjata kansalaisten mielipidettä.¹³⁶ Vallan vahtikoira on poissa, koska vapaata lehdistöä tai rajoittamatonta yhteyttä tiedonlähteisiin ei ole. Media nähdään kuin minä tahansa muuna valtion hallinnollisena elimenä, jota puolue voi hallita ja ohjailla. Vallanjako ei toteudu marxisti-leninistisessä aatteessa edes tavanomaisesti julkisen vallan ulkopuolella olevalla sektorilla. Toisaalta, kuten aiemmin on todettu, vallan jakaminen ei ole koskaan ollut marxismi-leninismien tarkoituksena. Hajautettu valta ei pystyisi edistämään marxismi-leninismien tavoitteita yhtä tehokkaasti, mikä on aatteen vahvin luovuttamaton periaate. Tämä johtaa sellaiseen tilanteeseen, jossa valta on keskittynyt absoluuttisesti yhdelle puolueelle ja sen pienelle sisäpiirille, mikä tekee marxismi-leninismistä jo aatteen tasolla vallanjako-opin vastaisen.

¹³⁶ Kommunistiset valtiot ovat kiinnittäneet huomiota paljon kansalaisten mielipiteisiin ja ajatteluun. Esimerkiksi Kiinassa on yleisenä periaatteena, että se, joka hallitsee ajattelua, hallitsee myös koko kansaa. Kommunismilla puolueella on paineita tehdä kommunistinen aate uskottavaksi ja miellyttäväksi kiinalaisille, sillä muuten yleinen mielipide voisi nopeasti kääntyä järjestelmää vastaan. Ks. Shambaugh 2007, s. 58 ja kiinalaisesta propagandainstituutioista yleisesti koko artikkeli.

4 Legaliteettiperiaatteen toteutuminen

4.1 Julkisen vallan lainsäädännölliset rajat

Vallanjako-opista on perusteltua siirtyä seuraavaksi legaliteettiperiaatteeseen. Edellinen luku antoi tälle luvulle tarpeeksi taustatietoa siitä, miten marxisti-leninistisessä aatteessa ei nähdä vallanjakoa yhtä tarpeellisenä oikeudenmukaisuuden kannalta kuin liberaaleissa demokratioissa. Tämä taas heijastuu suoraan siihen, kuinka laillisuus tai laittomuus määräytyy vailla poikkihallinnollista kontrolloivaa mekanismia. Ilman vallanjakoa legaliteettiperiaatteen toteutuminen on kyseenalaista ainakin siltä kannalta, että lainsäätäjät voi muuttaa lakia herkästi esimerkiksi hallituksen painostuksesta. Kuitenkin legaliteettiperiaatteeseen sisältyy muita ulottuvuuksia, joita on syytä käsitellä täsmällisemmin tässä luvussa.

Legaliteettiperiaate tarkoittaa tunnetusti sitä, että kaiken julkisen vallan toiminnan on perustuttava lakiin ja lain sisältö on tiedettävä ennalta. Määrittely on mahdollista tehdä laajemmin yhtenä oikeusvaltion ulottuvuutena tai suppeammin omana oikeusteoreettisena ilmiönään, mutta periaatteen ydinsisältö säilyy. Laajemmassa näkökulmassa sen on tarkoitus yhdistää voimansa muiden oikeusvaltion periaatteiden kanssa niin, että lainmukaisuuden antama oikeusturva toteutuu pitkälti vallan hajauttamisen yhteydessä. Legaliteettiperiaatteen turvin kansalaisella on vahva suoja viranomaisen mielivaltaa vastaan, koska hänen toimintansa seuraukset ovat ennustettavissa. Sitä korostetaan erityisesti rikosoikeudessa, mutta se on voimassa myös muissa oikeusjärjestyksen osa-alueissa, kuten hallinnollisissa päätöksissä ja riita-asioissa.¹³⁷

Legaliteettiperiaatteen voidaan hahmottaa koostuvan neljästä osatekijästä, jotka ovat kaikki tärkeitä oikeusvarmuuden toteutumisessa. Ensinnäkin sen mukaan vain laissa rangaistavaksi säädetyt teot ovat rikoksia ja rangaistuksina voidaan käyttää vain lain tuntemia seuraamuksia. Toiseksi legaliteettiperiaatteeseen kuuluu taannehtivan rikoslain kielto¹³⁸ ja kolmanneksi siitä on johdettu epämääräisyyskielto eli täsmällisyysvaatimus. Lopuksi siihen sisältyy myös kielto soveltaa rikosoikeutta analogisesti rikosentekijän vahingoksi.¹³⁹ Näistä sei-

¹³⁷ Gallant 2009, s. 11–14.

¹³⁸ Taannehtivuuskieltoa tulkitaan erityisen ankarasti rikosoikeudessa, mutta se kuuluu osana oikeusvaltioperiaatetta laajemminkin oikeusvaltioon. Muilla oikeudenaloilla se ei ole kuitenkaan täysin ehdoton. Keskustelusta ks. Raitio 2003.

¹³⁹ Frände 2005, s. 31–49.

koista on pidettävä huolta varsinkin tuomioistuinten toteuttamassa rikosoikeudellisessa prosessissa. Koska lain tulkinta on viime kädessä tuomioistuimen vastuulla, on edellisessä kapaleessa käsitelty vallanjako-oppi merkittävä linkki oikeudenmukaiseen tuomiovaltaan ja siten legaliteettiperiaatteen toteuttamiseen.

Legaliteettiperiaatteelle konstitutionalismi on tärkeä lisäkäsité, koska perustuslaillisuus luoo uuden kerroksen laillisuuden toteutumiselle. Ideaalissa oikeusvaltiossa ei riitä pelkästään, että julkinen valta perustuu lakiin, vaan tämän lain on oltava myös perustuslain mukainen.¹⁴⁰ Konstitutionalismia on hahmotettu määritelmällisesti kahdella eri tavalla. Ensinnäkin konstitutionalismin suppealla määritelmällä tarkoitetaan sitä, että kaikki lait johdetaan vain perustuslaista, eikä lakia voi perustella muulla auktoriteetilla. Tämä aiheuttaa kuitenkin sen ongelman, että epädemokraattinen hirmuhallintokin voi viitata maan perustuslakiin auktoriteettinsa tueksi, koska pelkkä muodollinen pätevyys riittää. Siksi oikeusoppineet ovat vaatineet selkeämpää kuvausta konstitutionalismille: konstitutionalismin laajassa merkityksessä tarkoitetaan perustuslakia, joka muun muassa heijastaa yhteisön arvoja, turvaa perusoikeudet ja määrittelee julkisen vallan toimivallan vallanjako-opin kautta.¹⁴¹ Oikeusvaltiossa nimenomaan perustuslaki huolehtii siitä, että julkisen vallan tai valtion toiminta on alistettu lainmukaisuudelle.

4.2 Marxisti-leninistinen oikeusjärjestelmä

Marxisti-leninistisissä valtioissa käytössä oleva sosialistinen oikeusjärjestelmä on tunnettu myös ”Neuvostoliiton lakeina”. Se juontaa juurensa venäläiseen siviilioikeuteen, mutta siihen on tehty suuria marxismi-leninismien mukaisia periaatteellisia muutoksia.¹⁴² Vuonna 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen bolševikit kumosivat vanhan lainsäädännön ja loivat ensimmäistä kertaa sosialistiseen aatteeseen pohjautuvan oikeusjärjestelmän. Tämä tarkoitti länsimaisen lainsäädännön periaatteiden hylkäämistä, josta hyvänä esimerkkinä voidaan pitää yksilöoikeuksien painatuksen vähentämistä.¹⁴³ Länsimaisen käsityksen mukaan yksilöä on suojeltava julkista valtaa vastaan ja on oikeudenmukaisen valtion tehtävä tarjota

¹⁴⁰ Konstitutionalismista ja sen historiasta ks. Grimm 2016.

¹⁴¹ Gustavsson 2010, s. 37–40.

¹⁴² Ei ole täysin riidatonta, että voidaanko sosialistisen lain katsoa muodostavan täysin oman oikeusjärjestelmänsä, mutta mikäli se muodostaa, niin ennen kylmän sodan päättymistä sosialistinen oikeus olisi luokiteltavissa maailman suurimpien oikeusjärjestelmien joukkoon. Kommunistiset valtiot ottivat mallia Neuvostoliiton laeista ja sovelsivat niiden mukailtuja versioita omassa lainsäädännön uudistuksissaan. Ks. Quigley 1989.

¹⁴³ Merezkho 2018, s. 451–453.

kansalaisilleen tietyt perusoikeudet tästä lähtökohdasta. Sosialistisessa oikeudessa asetelma on täysin päinvastainen, koska sosialistinen oikeus pitää lainsäädäntöä vallankumouksellisen politiikan toteutumisen instrumenttina. Oikeusjärjestelmän keskiössä oli ensisijaisesti suojella valtiota eli yhteisöä, mikäli yksilö aiheuttaa vaaratilanteen marxisti-leninistisille periaatteille.¹⁴⁴

Sosialistisen oikeuden kokonaisuutta on mahdotonta kuvailla lyhyesti ja ytimekkäästi, koska sen käytännön toteutus muuttui marxisti-leninistisen aatteen kerrostuksellisuuden myötä Neuvostoliitossa ja muissa kommunistisissa valtioissa. Erilaisista marxisti-leninistisistä toteutuksista huolimatta yhteisenä tekijänä voidaan kuitenkin pitää sitä, kuinka ideologian kantaisä Lenin sovelsi vallankumouksessaan marxilaista käsitystä valtion tarkoituksesta. Valtio ja sen lait nähdään sosialistisen politiikan toteuttamisen koneistona, eikä esimerkiksi perusoikeuksia turvaavana instituutiona. Tällä tavalla sosialistisen oikeuden teoria pystyi mukautumaan joustavasti marxisti-leninistisiin tavoitteisiin ajasta ja paikasta riippumatta.¹⁴⁵ Sosialistisen oikeuden teoriaa pyrittiin tarkemmin määrittelemään bolševikkien vallankumouksen jälkeen puolueen älymystön toimesta.

Alun perin Pyotr Stuchka (1865–1932) oli yksi keskeisimmistä sosialistisen oikeuden teoreetikoista, joka tuki 1920-luvulla oman sosialistisen oikeusjärjestyksen luomista proletariaatin johtamalle valtiolle.¹⁴⁶ Se perustui ajatukselle siitä, että lakia ei tarvita sosialismissa, koska ihmiset toimisivat oikein hyvästä tahdostaan, eikä lain pakottamana.¹⁴⁷ Stuchkan ajatuksia kuvailtiin myöhemmin, erityisesti Leninin kuoleman jälkeen, liian idealistisina. Sen rinnalle kasvoi radikaalimpi proletaarisen oikeuden käsite, jonka kärkihahmoksi on tunnus-tettu Stuchkan pitkäaikainen ystävä, Jevgeni Pashukanis (1891–1937). Pashukaniksen periaatteena oli, että lain merkityksen vähenemisen myötä vastaavasti hallinnon valta kasvaa. Oikeus on nähtävä kommunistisen valtion tapana ohjata ihmisiä toimimaan yhteisön yhteisen edun mukaisesti.¹⁴⁸ Hän kannatti lain ja oikeuslaitosten käyttöä opposition muodostumisen tukahduttamiseksi, jotta sisäiset riidat eivät hidastaisi valtion muuttumista kommunist-

¹⁴⁴ Sypnowich 1990, s. 17–18.

¹⁴⁵ Lenin viittasi kirjassaan *Valtio ja vallankumous* (1917) Engelsiin perustellessaan lain olevan hallitsevan luokan instrumentti. Ks. Sypnowich 1990, s. 17. Lenin ei sen syvällisemmin itse analysoinut lain asemaa kommunistisessa valtiossa, mutta hänen aikanaan bolševikkiteoreetikkojen mielestä sosialistisen oikeuteen kuului tavoitteet vallankumouksellisten instituutioiden perustamisesta ja koko työväen korostaminen yhtenä poliittisena entiteettinä, ja tätä näkemystä Leninkin tuki julkisesti. Ks. Beirne – Hunt 1988, s. 575–577.

¹⁴⁶ Kiralfy 1990, s. 501–502.

¹⁴⁷ Bodenheimer 1990, s. 196–199.

¹⁴⁸ Sypnowich 1990, s. 18.

miin.¹⁴⁹ Tämä tulkinta koki huippunsa Stalinin aikana, kun Stalinin puhdistuksista käytännön organisaatiosta vastuussa ollut valtiosyyttäjä Andrei Vyšinski (1883–1939) nousi valtaan. Oikeudenkäynnit alettiin järjestää pääasiassa turvallisuuspoliisin erityistuomioistuinmissa ja niiden pääasiallisena tavoitteena oli saada valtion viholliset eliminoitua.¹⁵⁰

Sosialistisen oikeuden teorian ymmärtämiseksi on sisäistettävä, että kommunistisessa valtiossa marxismi-leninismi nähdään tieteellisenä maailmankuvana, joka osoittaa kiistatta, miten yhteiskunnan tulisi kehittyä tulevaisuudessa. Marxismi-leninismi on rakennelma valtion virallisia oppeja, jotka ovat syrjäyttäneet perinteiset, itsenäiset instituutiot. Tämä sisäänrakennettu dogmaattisuus yhdistyy marxismi-leninismin ydinasian eli kommunistisen yhteiskunnan tavoittelemisen kanssa ja luo epäedulliset puitteet oikeusvaltion periaatteille. Kommunismi tavoittelemisen sosialistisilla keinoilla on kaiken toiminnan perusta, mikä luo paineen työntää yhteiskuntaa lainsäädännön keinoin nopeammin puolueen toivomaan suuntaan. Henkilöt, jotka kyseenalaistavat tämän toiminnan, ovat yhteiskunnalle vaaraksi siitä riippumatta, ovatko he tietoisesti aiheuttaneet haittaa. Vastustus on uhka kommunismin toteutumiselle, minkä takia lainsäädäntö on valjastettu kitkemään järjestelmän epäilijät.¹⁵¹ On erittäin epätodennäköistä, että legaliteettiperiaate pystyisi säilymään keskeisenä tällaisessa oikeusjärjestelmässä.

4.3 Marxistileninistinen perustuslaki

Sosialistinen oikeusjärjestelmä sisältää perinteisten läntisten oikeusjärjestelmien lailla perustuslain. Parhaaksi esimerkiksi on edelleen otettava Neuvostoliitto ja sen perustuslaki, sillä se oli ensimmäinen kommunistisen valtion perustuslaki ja kaikkien tulevien marxisti-leninististen valtioiden pohja perustuslaille. Neuvostoliiton ensimmäinen vuoden 1924

¹⁴⁹ Pashukanis joutui 1930-luvun aikana Stalinin hallinnon painostukseen. Alun perin hän oli kirjoittanut yhdessä Stuchkan kanssa merkittäviä sosialistisen oikeuden teoksia, mutta hän lopetti yhteistyön Stalinin vainojen alettua ja alkoi korjata aikaisempaa teoriaansa valtiosta, josta oli kirjoittanut kuuluisan kirjan *Laki ja marxismi*. On epäselvää, johtuiko Pashukanisin teorian muutos pelkästään hänen turvallisuutensa pelosta vai oliko hän todella muuttanut mielensä. Vuonna 1936 hänet nimitettiin Neuvostoliiton oikeuskomissaariksi, mutta jo seuraavana vuonna hänet julistettiin valtion viholliseksi ja teloitettiin. Ks. Head 2004, s. 269–294 ja Fine 2002, s. 168.

¹⁵⁰ Vasta 1960-luvulla Nikita Hruštšovin (1894–1971) aikaan Stalinin soveltamia periaatteita lievennettiin ja yksilön oikeuksista alettiin sosialistisessa oikeudessa keskustella. Poliittisten vastustajien tuomitseminen edelleen jatkui, mutta lainsäädännön suunta oli liberaalimpaan ajatusmalliin päin. Ks. Elie 2013, s. 109–142. Lopulta 1980-luvun lopulla, Mihail Gorbatšovin aikakautena, korostettiin yksilön oikeuksien merkitystä suhteessa valtioon ja kritisoitiin prosessilainsäädännöstä poikkeamista.

¹⁵¹ David – Jauffret-Spinosi 2002, s. 151.

perustuslaki mallinnettiin Venäjän vuoden 1918 perustuslain mukaan, jonka Neuvostoliiton edeltäjä Venäjän sosialistinen federatiivinen neuvostotasavalta loi vallankumouksen jälkeen.¹⁵² Perustuslakiin sisällytettiin tärkeimmät perussäännökset, kuten Neuvostoliiton sosialistiset periaatteet, proletariaatin diktatuuri, omaisuuden muodot sekä työväen neuvostojen toimivalta. Perustuslaissa hallituksen eri osat jaoteltiin ja demokraattinen malli hahmoteltiin. Kansalaisilla oli taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia sekä velvollisuuksia. Lisäksi perustuslaissa oli turvattu jopa sananvapaus, kokoontumisvapaus ja uskonnonvapaus.¹⁵³ Neuvostoliiton perustuslakia uudistettiin kolme kertaa ja siitä tuli vähitellen pidempi ja yksityiskohtaisempi. Se alkoi uudemmissa versioissa sisältää vielä enemmän artikkeleita ja määräyksiä, jotka ainakin paperilla lisäsivät ihmisten oikeuksia ja vapauksia, esimerkiksi oikeus asumiseen ja työhön.¹⁵⁴

Pintapuolisesti näyttää siltä, että Neuvostoliiton sosialistisella perustuslailla on paljon yhtäläisyyksiä länsimaisten perustuslakien kanssa. Kuitenkin käytännön eroja on löydettävissä huomattavasti sen sovelluksen osalta. Neuvostoliiton perustuslain päätehtävänä oli luoda yksipuoluejärjestelmä ja oikeuttaa kommunistisen puolueen erilaiset hallinnolliset elimet. Eriytyisesti Stalinin vuoden 1936 perustuslakiuudistus legalisoi kommunistisen puolueen totaalisen päätösvallan kaikissa asioissa.¹⁵⁵ Lukuisia perustuslaillisia oikeuksia ei kunnioitettu, vaan niitä loukattiin avoimesti Neuvostoliiton laajojen poliittisten tavoitteiden varjolla. Tämä muotoiltiin pakollisena perusoikeuksien välisenä punnintana, jossa yhteisön etu menee yksilön edelle. Kansalaisilta puuttui myös oikeussuojakeinot, mikäli valtio loukkasi perusoikeuksia. Neuvostoliitto priorisoi lain tulkinnassaan positiivisia oikeuksia negatiivisten oikeuksien sijasta.¹⁵⁶

Edellä pohdittu valossa sosialistisen oikeusjärjestelmän konstitutionalismia on vaikeaa arvioida. On selvää, että marxisti-leninistisillä valtioilla on omat perustuslakinsa ja että perustuslailla on ylin mahdollinen asema niiden oikeusjärjestyksessä. Näin ollen kyseessä olisi ainakin suppealla tavalla konstitutionaalinen järjestelmä. Toisaalta käytännön politiikka

¹⁵² Tomba 2017, s. 503.

¹⁵³ Tomba 2017, s. 506.

¹⁵⁴ Unger 1981, s. 247–270.

¹⁵⁵ Lukuun ottamatta vuoden 1924 Mongolian perustuslakia, kaikki marxisti-leninistiset valtiot Itä-Euroopassa ja Aasiassa seurasivat vuoden 1936 Neuvostoliiton perustuslakia, josta löytyy ensimmäinen suora maininta kommunistisesta puolueesta ja sen vallasta. Ks. Loeber 1986, s. 438.

¹⁵⁶ Läntiset oikeusoppineet huomauttivat jo yli 60 vuotta sitten, että mikäli kommunistiset valtiot joutuvat tekemään kompromisseja yksittäisten ihmisten perusoikeuksien ja valtion vakauden säilyttämisen kanssa, ne priorisoivat jälkimmäistä. Ks. Kiralfy 1959, s. 484–485.

sivuutti monia perustuslaissa taattuja oikeuksia poliittisen päämäärän saavuttamiseksi. Radikaalejakin poliittisia toimia ja lakeja perusteltiin perustuslaissa mainituilla arvoilla ja periaatteilla.¹⁵⁷ Konstitutionalismissa lain käytössä on aina kyse perustuslain ristiriitojen tulkinnasta, ja siksi on hankalaa ottaa kantaa, oliko marxisti-leninistien käyttämät tulkinnat aidosti perustuslain hengen vastaisia. Tästä huolimatta konstitutionalismi mukaan perustuslain tulee rajoittaa valtion toimintamahdollisuuksia lain asettamien reunaehtojen mukaan. Tämä periaate jää täysin merkityksettömäksi, mikäli perustuslakia voi tulkita laajasti ja vapaasti valtion tavoitteiden mukaan. Marxisti-leninistisessä valtiossa perustuslain tulkinta on korostuneen poliittista lainopillisen tulkinnan sijaan ja siksi oikeusjärjestelmän konstitutionismi on kyseenalainen huolimatta perustuslain olemassaolosta ja asemasta.¹⁵⁸

4.4 Legaliteettiperiaate käytännössä

Legaliteettiperiaate voi tarkoittaa yhtä teoriassa, mutta toista käytännössä. Erilaisilla keinoilla legaliteettiperiaatteen tarkoitusta pystytään murentamaan irtisanoutumatta virallisesti itse ajatuksesta. Siksi on pidettävä tiukasti kiinni legaliteettiperiaatteen ytimestä: oikeusvarmuuden toteutuminen vaatii aina sen, että vain laissa rangaistavaksi säädetty teot ovat rikoksia. Tähän liittyy vahvasti se, että ensinnäkin lain on oltava täsmällinen ja toiseksi lakia ei voi soveltaa analogisesti syytetyn vahingoksi.¹⁵⁹ Näiden seikkojen arviointi auttaa tarkastelemaan, mitä legaliteettiperiaate tarkoittaa käytännössä marxisti-leninistisessä ympäristössä.

Marxismi-leninistisessä aatteessa rikos ei ole yksinään lainvastaista toimintaa, vaan myös kaikkea toimintaa, joka asettaa uhan valtiolle. Tätä kutsuttiin sosiaalisesti vaaralliseksi toiminnaksi.¹⁶⁰ Vastavallankumouksellisuudesta on tullut yleinen käsite, jonka perusteella poliittisesti eri mieltä olevia pystytään saamaan vastuuseen mielipiteistään. Vastavallanku-

¹⁵⁷ Eräs esimerkki on Maon kulttuurivallankumous vuosina 1966–1976, jolloin marxisti-leninistisen valtion perusarvojen mukaan Kiina piti vapauttaa liberaalista porvaristosta ja vanhoista porvarillisista aatteista (ns. neljä vanhaa). Mao lainasi termiä Leniniltä ja perusteli sen olevan kommunismin saavuttamiseksi välttämättömä. Ks. Chang – Halliday 2006, s. 620–640, Paltemaa – Vuori 2012, s. 142–143 ja Kastari 2001, s. 398–400, 413.

¹⁵⁸ Perustuslain tulkinta on suurelta osin juridiikkaa, mutta se on väistämättä myös hieman poliittista missä tahansa maassa. Perusoikeuksien kollisiot vaativat aina punnintaa eri perusoikeuksien välillä ja tämä punninta on mahdotonta tehdä täydellisessä tyhjiössä. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa perustuslakituomioistuin on ollut viime vuosina pinnalla perustuslain politisoitumisen ehkäisemiseksi, mutta monien asiantuntijoiden mukaan sekään ei kokonaan poistaisi ongelmaa. Ks. Koskelo 2016, s. 17–32. Kuitenkin on selvää, että perustuslain tulkinta on liberaalissa demokratiassa huomattavasti maltillisempaa kuin ideologisesti johdetuissa valtioissa, joissa tietynlainen politiikka on kaiken toiminnan päämäärä.

¹⁵⁹ Frände 2005, s. 31–49.

¹⁶⁰ Starosolsky 1950, s. 366.

mouksellisuutta oli muun muassa työväen solidaarisuuden vastainen kommunistisen aatteen kritisoiminen tai porvarilliseen toimintaan osallistuminen.¹⁶¹ Sosialistisen oikeuden kollektivismi korostuu siinä, että vastavallankumoukselliset rikokset ja rikokset valtiota vastaan ovat rangaistuksiltaan huomattavasti kovempia kuin mitkään muut rikokset.¹⁶² Havainnollistavana esimerkkinä on, että Neuvostoliiton rikoslaissa valtionvastaisesta toiminnasta kuolemanrangaistus oli määrätty 25 kertaa, kun taas murhasta sai 8 vuotta vankeutta ja törkeästä raiskauksesta alle 5 vuotta.¹⁶³

Marxisti-leninistiset valtiot eivät ole kokonaan laiminlyöneet rikosten säätämistä tarkkaan ja huolellisesti lakiin¹⁶⁴, mutta keskeiseksi ongelmaksi muodostuu se, miten laveasti rikollinen toiminta on kuvailtu. Rikosoikeudellinen vastuu on määritelty täysin erilaisesta näkökulmasta kuin liberaaleissa länsimaissa on totuttu. Rikosoikeudellinen vastuu ei ole enää tekijän syyllisyyttä rikokseen, vaan yhteisön asettamista vaaraan olemalla yhteisölle vaarallinen henkilö. Tällaisessa järjestelmässä oikeusoppineiden mielestä rikosoikeudellisia seuraamuksia voi siten antaa ilman syylliseksi toteamista.¹⁶⁵ Rikosoikeudellinen vastuu saadaan yletymään myös henkilöihin, jotka ovat assosioituneet syyllisen kanssa. Vastavallankumouksellisiin rikoksiin kuuluu esimerkiksi se, jos sotilas karkaa maasta, hänen vilpittömästi tietämätön perheeseensä on rikosoikeudellisessa vastuussa.¹⁶⁶

Mikäli rikoksesta tuomitsemiseen riittää vain se, että on vaaraksi yhteisölleen, rikosoikeuden tarkkarajaisuudesta luovutaan. Yhteisön vaara on liian epämääräinen ja tulkinnallinen käsite, koska rikoksen tekijä ei voi itse arvioida, millainen toiminta ei ole hyväksyttävää. Vaaran voi laajentaa koskemaan mitä tahansa toimintaa, joka ei ole kommunistisen valtion eli vallassa olevan puolueen johdon linjan mukaista – ja näin myös tehtiin. Marxisti-leninistisessä

¹⁶¹ Starosolsky 1950, s. 362–363.

¹⁶² Schlesinger, *Soviet Legal Theory* 76 (1945).

¹⁶³ Toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1947 Neuvostoliitto poisti kuolemanrangaistuksen muodollisesti. Sen sijaan määrättiin pakkotyötä 25 vuodeksi uudelleen kouluttavalle työleirille. Kuitenkin marxisti-leninistinen asenne on pysynyt samana kuin edellisessä laissa ja kuolemanrangaistukset ovat edelleen muissa kommunistisissa valtioissa käytössä. Ks. Starosolsky 1950, s. 363.

¹⁶⁴ Vastavallankumouksellinen toiminta oli määritelty esimerkiksi Neuvostoliitossa jokseenkin tarkasti, mutta edelleen kyseenalaista on se, että onko kaikki rikokset oikeasti säädetty laissa. Pelkkä vastavallankumouksellisuuden säätäminen rikokseksi ja sen avulla vetoaminen, että valtiota miellyttämätön teko löytyy laista, ei täytä legaliteettiperiaatteen täsmällisyyden vaatimuksia.

¹⁶⁵ Starosolsky 1950, s. 365.

¹⁶⁶ Seuraamukseksi tästä voitiin määrätä Siperiaan karkottaminen. Ks. Starosolsky 1950, s. 368. Lisäksi esimerkiksi Pohjois-Koreassa on tiettävästi käytössä kolmen sukupolven mittainen rikosoikeudellinen vastuu. Itse rikollisen lisäksi hänen koko perheensä joutuu kärsimään seuraukset kaksi alenevaa polvea, yleensä tähän tarkoitukseen pidetyillä vankileireillä. Tätä perustellaan nimenomaan yhteisön vaaran aiheuttamisena. Vankileireillä syntyneen pohjoiskorealaisen pakolaisen tarinasta ks. Harden 2012.

aatteessa opposition muodostumista ehkäistiin hinnalla millä hyvänsä, sillä oppositio aiheutti vaaran puolueen hajoamiselle tai jakautumiselle.¹⁶⁷ Tämä palaa ajatukseen siitä, että kommunistisen puolue edustaa samaa asiaa kuin yhteiskunta ja valtio, sillä se on edustuksellisesti koko maan kansan eli työväen tahto. Jos kyseenalaistaa puoluetta tai asettaa edes uhan puolueen yhtenäisyydelle, on samalla myös koko kansan vihollinen.

Vaatimus taannehtivan rikoslain kiellosta pitää huolta siitä, ettei lakia voi muuttaa tarkastelemaan ihmisten toimintaa jälkikäteen. Vaikka tämä periaate on laajasti hyväksytty erilaisissa oikeusjärjestelmissä, sosialistisessa oikeudessa tästä on yhteisön vaaran ajatuksen nojalla luovuttu. Neuvostoliiton bolševistipuolueen lainsäätäjät ja oikeusteoreetikot katsoivat, että ennen vallankumousta kommunismia vastustaneet henkilöt saattoivat olla vaarallisia uudelle hallitukselle sen voiton jälkeenkin. Näin ollen rikoslaissa kriminalisoitiin kaikki vallankumousta vastustanut toiminta. Tämä on äärimmäinen esimerkki jälkikäteen annetusta lainsäädännöstä, joka ei jäänyt vain vallankumouksen aikaiseksi säädökseksi, vaan säilyi useita kymmeniä vuosia.¹⁶⁸ Legaliteettiperiaatteen analogian kieltoa puolestaan rikottiin Neuvostoliiton rikoslaissa suoraan toteamalla, että jos rikoslaki ei pysty ennakoimaan tiettyä yhteisölle vaarallista tekoa, tällaiselle teolle voidaan löytää analogisesti muualta rikoslaista rangaistavaksi säädetty teko. Oikeusoppineet ovat analysoineet, että analoginen soveltaminen on looginen seuraus materialistisesta rikollisuuskäsityksestä, joka ohittaa *nullum crimen sine lege* -periaatteen määrittämällä rikosoikeudellisen vastuun olevan syyllisyyden sijaan vaaran aiheuttamisessa yhteisölle.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Puolueen johtokaan ei ollut turvassa, sillä vastakkainen mielipide johti kohtalokkaisiin seurauksiin. Esimerkiksi Martemjan Rjutin (1890–1937) oli Stalinin politbyroon kokouksessa määrätty 10 vuodeksi vankeuteen Stalinin linjan vastustuksesta julkaisemalla poliittisen pamfletin. Hän välttyi äänestyksen jälkeen kuolemantuomiolta, mutta vuonna 1937 häntä vielä syytettiin terrorismista ja ammuttiin. Ks. Uitto – Kamppinen, s. 36. Vastaavanlaisia esimerkkejä on lukuisia. Kiinassa Mao Zedong vangitsi pitkään arvostetun poliitikon ja presidentin Liu Shaoqin (1898–1969) vuosia sen jälkeen, kun hän oli kritisoinut Maon politiikkaa. Hän oli sanonut julkisesti, että Kiinan suuri nälänhätä olisi ollut vältettävissä. Mao sai kostonsa sekä eliminoitua kilpailijansa. Liuta kidutettiin ja hän kuoli eristyksellin oloihin. Ks. Chang – Halliday 2006, s. 644–651.

¹⁶⁸ Neuvostoliiton 1918 rikoslain artiklassa 58(13) säädetään, että ”suojatoimenpiteitä” on sovellettava työväenluokan ja vallankumouksellisen liikkeen vastaiseen toimintaan osallistuneita kohtaan. Ks. Starosolsky 1950, s. 368.

¹⁶⁹ Taannehtivan rikoslain kielto ja analogiakielto perustuvat liberalistiselle ajatukselle rajoittaa absolutismin kauden mielivaltaa yksilöihin. Juuret ovat löydettävissä Magna Cartasta ja Ranskan kansalais- ja ihmisoikeuksien julistuksesta. *Nullum crimen sine lege* on edustanut siitä asti länsimaisen rikosoikeuden peruspilareita. Tämän syrjäyttäminen analogisella tulkinnalla on oikeustieteellisessä keskustelussa yleisesti tarkoittanut liikehdintää despotismin ja autoritarismin suuntaan. Esimerkiksi natsi-Saksan otti käyttöön vuonna 1935 analogisen tulkinnan rikoslain artiklaan 2. Ks. Starosolsky 1950, s. 369.

Oikeudenkäyntejä ja näytösoikeudenkäyntejä käsiteltiin kattavasti jo edellisessä luvussa vallanjako-opin yhteydessä, eikä tässä tutkielmassa ole tarkoituksenmukaista puida teknisesti niiden prosessuaalista puolta legaliteettiperiaatteen näkökulmasta. Vallanjaon puuttumisen takia tuomioistuinten rooli oikeusvarmuuden toteuttamisessa on niin heikko, että vaikka legaliteettiperiaatetta seurattaisiin, sillä ei olisi käytännössä vaikutusta. Lisäksi kuten tässä luvussa on tullut ilmi legaliteettiperiaatetta ei rikoslaissa noudateta edes teoriatasolla. On myös täysin selvää, että näytösoikeudenkäynnit rikkovat legaliteettiperiaatetta luomalla valmiiksi käsikirjoitetut oikeudenkäynnit propagandatarkoitukseen. Näytösoikeudenkäyntien anatomia on silti korostettava yhtä tärkeää seikkaa. Kyse ei niinkään ole itse oikeudenkäynnin prosessista, vaan siitä, miten näytösoikeudenkäynnit saivat alkunsa Stalinin toimesta.

Stalin hyväksyi vuonna 1934 poikkeuslain puoluetoverinsa Sergei Kirovin (1886–1934) murhan takia. Kirov oli vaikutusvaltainen politbyroon jäsen sekä Leningradin aluekomitean johtaja, tunnetusti koko puolueen vahvassa suosiossa. Kirovin murhasi bolševikki puolueen jäsen ampumalla revolverilla niskaan, ja hän kuoli heti paikan päällä. Stalin ilmoitti välittömästi ilman suurempia tutkimuksia, että puolueen sisäisen opposition Grigori Zinovjev (1886–1936) kannattajat olivat aloittaneet terroriteot puoluetta vastaan. Poikkeuslaki säädettiin ja otettiin käyttöön vain muutaman päivän sisällä murhasta, eikä laista keskusteltu lainkaan. Poikkeuslain nojalla syytetyt terroristit voitiin tuomita ja teloittaa ilman valitusoikeutta kymmenen päivän sisällä.¹⁷⁰ Nykyään vallitsee laajalle levinnyt konsensus siitä, että Kirovin murha oli osa Stalinin suunnitelma käynnistää puolueen sisäiset puhdistukset.¹⁷¹

Legaliteettiperiaatetta pystyy näin periaatteessa kiertämään poikkeuslailla. Tämä on vaarallinen poliittinen ase, jota on totalitarististen valtioiden toimesta harrastettu muuallakin kuin kommunistisissa valtioissa.¹⁷² Poikkeuslailla Stalin oikeutti terrorinsa ja vahvisti marxistileninistisen aatteen ihannoimaa yhdenmukaista rintamaa kaikessa päätöksenteossa. Oikeille tai kuvitelluille vastustajille se tarkoitti aivan kirjaimellista oikeusmurhaa, kun puolueen johdolla oli työkalut poistaa erimielisyys väkivaltaisesti. Yksin Stalinin itsepäisyyden syyttäminen ei riitä selittämään, miten näin radikaali laki pääsi niin nopeasti täytäntöön. Syitä tähän ovat muun muassa vallanjaon puuttuminen, legaliteettiperiaatteen heikko teoreettinen

¹⁷⁰ Uitto – Kamppinen 2020, s. 32–33.

¹⁷¹ Muun muassa Hruštšov on vuosikymmeniä myöhemmin paljastanut, että kaikki seikat viittaavat Stalinin antaneen murhakäskyn. Ks. Uitto – Kamppinen 2020, s. 34.

¹⁷² Tunnetuin esimerkki tästä on Adolf Hitlerin (1889–1945) hallinnon laillisen perustan muodostanut valtalaki, joka hyväksyttiin perustuslain välillisenä muutoksena. Ks. Shirer 1990.

perusta marxismi-leninismissä sekä marxismi-leninisin ajatus siirtää rikosoikeudellinen vastuu syyllisyydestä yhteisön vaarantamiseen.

Toisin kuin vallanjako-oppia, legaliteettiperiaatetta ei ole marxisti-leninistisessä teoriassa täysin tyrmätty esimerkiksi porvarillisten instituutioiden jäänteinä. Tätä vasten marxismi-leninismissä ei ole myöskään sellaista liikehdintää, joka ehdottomasti korostaisi sen merkitystä oikeudenmukaiselle oikeusjärjestelmälle. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että sosialistinen oikeusjärjestelmä tähtää ensisijaisesti erilaisiin lopputuloksiin kuin perinteinen länsimainen oikeusjärjestelmä. Sosialistisessa oikeudessa on nimenomaan sille ominaisia käsityksiä ja säännöksiä, jotka on luotu tukemaan kommunistista järjestelmää ja puolueen valtaa yksilön oikeusturvan kustannuksella. Marxismi-leninismi on radikaali aate, koska siinä priorisoidaan päämäärän nopea saavuttaminen keinojen kovuudesta välittämättä. Taustalla piilee ajatus siitä, että puolue on loppukädessä oikeassa, ja sen toimet ovat tehty yhteisön kollektiivisen hyödyn takia. Legaliteettiperiaate sen sijaan lähtee aina yksilöstä ja yhden ihmisen suojasta, oli se sitten koko muuta kansaa vastaan. Ei ole väliä, onko kyseessä täysin demokraattinen päätös tai seurauseettisesti ylivertainen toimintatapa, legaliteettiperiaatteen tarjoama oikeusvarmuus ei voi sallia yksittäisten ihmisten uhraamista paremman huomisen puolesta. Koska marxismi-leninismissä vallitseva sosialistinen oikeusjärjestelmä ei hyväksy tätä katsomusta, ei legaliteettiperiaatetta voi sovittaa marxismi-leninisin kanssa yhteen.

5 Perus- ja ihmisoikeudet

5.1 Perus- ja ihmisoikeuksista

Vallanjako-opin ja legaliteettiperiaatteen jälkeen kolmanneksi ja viimeiseksi oikeusvaltioperiaatteen osaksi jää perus- ja ihmisoikeudet. Perus- ja ihmisoikeudet sitovat kaiken edellä käsitellyn yhteen ja ne toimivat oikeusvaltiossa oikeudenmukaisen oikeusjärjestelmän selkärangana. Yksi tapa, miten vallanjako-oppi, legaliteettiperiaate ja koko oikeusvaltion ajatus voidaan hahmottaa, on niiden perimmäinen tarkoitus turvata perus- ja ihmisoikeudet mahdollisimman laajasti ja tehokkaasti kaikille. Mikäli marxismi-leninismi pystyy ilman vallanjako-oppia ja legaliteettiperiaatetta jollain tavalla turvaamaan perus- ja ihmisoikeudet kansalaisilleen, on vielä mahdollista, että se noudattaa oikeusvaltioperiaatetta osittain.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat valtavan laaja oikeuden osa-alue. Hyvin yleisellä tasolla perus- ja ihmisoikeuksia voidaan kuvailla jokaiselle ihmiselle yhtäläisesti kuuluvina oikeuksina, joiden tavoitteena on taata kaikille perusturva ja ihmisarvoinen elämä. Perus- ja ihmisoikeuksilla on paljon yhtäläistä pintaa, mutta ne määritelmällisesti hieman eroavat toisistaan. Perusoikeudet ovat määritelty kansallisesti jokaisen maan lakiin. Perusoikeuksien tarkoitus ei ole antaa tarkkarajaista absoluuttista suojaa, vaan ne on kirjattu perustuslakiin erityiseksi huomioksi lainsäätämistarkoitukseen. Ihmisoikeudet sen sijaan perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niihin voidaan vedota suoraan ihmisoikeusrikkomuksissa. Perus- ja ihmisoikeudet ovat keskenään samanarvoisia ja niiden tulisi täydentää toisiaan.¹⁷³

Perusoikeudet ovat kehittyneet vahvasti yhdessä konstitutionalismin kanssa, kun hallitsijan mielivaltaa haluttiin rajata absolutismin kaudella.¹⁷⁴ Ensimmäiseksi saavutukseksi on usein nostettu vuonna 1215 laadittu Magna Carta, joka oli merkittävä englantilainen perusoikeusjulistus. Siinä luvattiin kaikille aatelismiehille hengen, vapauden ja omaisuuden suoja.¹⁷⁵ Magna Cartan osalta on tärkeä korostaa, että sen pääasiallinen tarkoitus oli nimenomaan rajoittaa absolutismia eli julkisen valtaa yksityisiin toimijoihin, eikä niinkään taata universaaleja oikeuksia tavalliselle kansalaiselle. Tämä näkyy Magna Cartan muotoilussa

¹⁷³ Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 1993 Wienin ihmisoikeuskonferenssissa vahvistettiin, että perus- ja ihmisoikeuksien välillä ei tulisi vallita hierarkiaa, vaan ne täydentävät toisiaan oikeusjärjestelmässä erilaisia tarkoituksia varten.

¹⁷⁴ Konstitutionalismi ei tarkoita vain tietynlaista valtion valtarakennetta. Se tarkoittaa myös kansalaisoikeuksien ja -vapauksien suojaa ja sillä on läheinen suhde demokratiaan ja oikeusvaltioon. Ks. Pilon 1993, s. 545.

¹⁷⁵ Kompakti johdantoteos aihepiiriin ks. Vincent 2012, johon tiivistykseni perustuu.

esimerkiksi niin, että säädöksen oikeudet kuuluivat vain aatelismiehille. Näin ollen, vaikka tässä on ensimmäisiä kertoja kirjattu perusoikeuksista, ei sitä varsinaisesti voi julistaa ihmisoikeuksien alkupisteeksi.¹⁷⁶

Toisaalta ei ole olemassa vain yhtä tapaa määritellä ihmisoikeuksia, koska käsitteenä ihmisoikeus on erittäin moniulotteinen eikä sen historia ole selkeä. Nykyään ihmisoikeuksilla arkisessa keskustelussa tarkoitetaan mitä yleisimmin Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleismaailmallista ihmisoikeusjulistusta tai siitä johdettuja normeja, mutta ihmisoikeudet on nähtävä sitä paljon vanhempana ja monimuotoisempana käsityksenä jonkinlaisesta universaalista yhdenvertaisuudesta.¹⁷⁷ Ihmisoikeuksien historian alkupisteestä ei vallitse konsensusta, eli toisin sanoen ei ole mitään tiettyä tapahtumaa tai tekijää, johon ihmisoikeuksien synty voidaan jäljittää. Monet lähteet ovat tulkinneet varhaisen konstitutionalismin herättäneen ihmisoikeuksiin rinnastettavat perusoikeusjulistukset, kun taas toiset yhdistävät ihmisoikeudet juuri 1700-luvun valistukseen.¹⁷⁸ Varhaisin yhteys ihmisoikeuksiin on luotu antiikkiin asti, esimerkiksi niin kutsuttuun Kyyroksen sylinteriin, mutta kyseessä on tämän päivän näkökulmasta hyvin alkeellinen käsitys ihmisoikeuksista – jos sitä voi edes sellaiseksi laskea.¹⁷⁹

Ensimmäinen dokumentti, joka todistettavasti sisälsi eheän ajatuksen kaikkien kansalaisten oikeuksista, on Ranskan vallankumouksen *Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus* vuodelta 1789.¹⁸⁰ Julistuksen takaamat sananvapaus, uskonnonvapaus ja yhdenvertaisuus lain edessä muodostivat ensimmäistä kertaa universalismiin verrattavan abstraktin käsitteen muuttumattomista oikeuksista. Toisen maailmansodan (1939–1945) jälkeen ihmisoikeudet kirjattiin kattavasti ja yksityiskohtaisesti ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, jonka YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 1948. Julistuksessa on paljon tuttua, mutta myös tärkeä

¹⁷⁶ Barton 2013, s. 1–4.

¹⁷⁷ Buonamano 2008, s. 179–182.

¹⁷⁸ 1700-luvulla luotiin merkittäviä asiakirjoja, kuten Yhdysvaltain itsenäisyysjulistus (1776), Ranskan ihmisoikeuksien julistus (1789) ja ihmisoikeusasiakirja (1791), ks. Stearns 2012, s. 26–32. Lisäksi monet tutkijat, kuten Brian Tierney, Kenneth Pennington ja Virpi Mäkinen, ovat jäljittäneet ihmisoikeuksien juuria keskiajan juridisteologisiin keskusteluihin.

¹⁷⁹ Kyyros Suuri vapautti Babylonin orjat, minkä jälkeen hän julisti uskonnonvapauden sekä etnisestä taustasta riippumattoman tasa-arvon. Ks. Middleton 2015, s. 221–222. Tämä kirjattiin sylinteriin ja sen voi nähdä varhaisimpana säilyneenä todisteena ihmisoikeuksien kaltaisesta ajattelusta. Toisaalta vaikka sylinterin sanoma yhdenvertaisuudesta muistuttaa hämmästyttävän paljon YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen ensimmäistä neljää artiklaa, kyseessä on kuitenkin pelkkä tarina yksittäisen ihmisen teoista, mikä tulee erottaa varsinaisista säädöskokoelmista tai oikeuksien julistuksista. Kyyroksen sylinterin käännös englanniksi ks. Finckel 2013, s. 4–10 ja sylinteristä laajasti koko teos.

¹⁸⁰ Stearns 2012, s. 60.

uusi piirre: se teki ihmisoikeuksista maailmanlaajuisen liikkeen, ei vain erillisten valtioiden tai kansojen asiaa.¹⁸¹

Ihmisoikeusjulistus ei ole valtioita oikeudellisesti velvoittava asiakirja, mutta sen poliittinen ja moraalinen vaikutusvalta on huomattavan suuri. On selvää, että ihmisoikeuksien ydinajattusta pystyttiin toteuttamaan jo tuhansia vuosia ennen kuin itse ihmisoikeuksia voitiin määritellä. Esimerkiksi orjien vapauttaminen ja uskonnonvapauden takaaminen ovat esimerkkejä oikeuksista, jotka sisältävät ajatuksen jakamattomasta yhdenvertaisuudesta.¹⁸² Lisäksi ihmisoikeuksille tärkeän filosofisen pohjan loi myös julkisen vallankäytön rajoittaminen perusoikeuksilla, jotka hyväksyttiin alun perin perusoikeuksina poliittisten realiteettien johdosta, mutta ovat nykyään merkittävä oikeusperiaate ihmisoikeuksien takana.¹⁸³

Kuitenkin vasta kansainvälisten organisaatioiden laatiessa sopimuksia ihmisoikeuksista ihmisoikeuksien määritelmä on alkanut hahmottua ja muodostua sellaiseksi kuin se nykyään koetaan. Ihmisoikeudet, vaikkakin aatteellisesti jäljitettävissä 1700-luvulle, ovat historiallisessa perspektiivissä varsin tuore ajatus. Tässä tuleekin erottaa selkeästi se, että perusoikeudet liittyvät vahvasti kansalliseen lainsäätämisyjärjestykseen ja yksilönsuojaan hallitsijaa vastaan, kun taas ihmisoikeudet ovat luonteeltaan universaalia ja jakamatonta ihmisarvon kunnioittamista.

5.2 Marxismi-leninismien vastaus

Marxismi-leninismien suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin on haastavaa jäsentää ytimekkäästi. Marxismi-leninismi ei ota vahvasti kantaa perus- ja ihmisoikeuksiin ideologisella tasolla, eikä se kerro tarkkaan, miten perus- ja ihmisoikeuksien tulisi toteutua kommunistisessa valtiossa. Lukuisissa marxisti-leninistisissä klassikoissa ja aatetta selitettävissä teoksissa ei käsitellä syvällisemmin perus- ja ihmisoikeuksia kuin ehkä sivulauseessa toteamalla, että kommunismin perimmäinen tarkoitus on täysin yhdenvertainen järjestelmä. Toki yhdenver-

¹⁸¹ Stearns 2012, s. 126–128.

¹⁸² Useissa uskonnoissa, esimerkiksi kristinuskossa, kantavana teemana on yhdenvertaisuus. Esimerkiksi ”(y)hdentekevää, oletko juutalainen vai kreikkalainen, orja vai vapaa, mies vai nainen, sillä Kristuksessa Jeesuksessa te kaikki olette yksi” (Gal 3:28) ja ”-- ei ole palvelija herraansa suurempi eikä lähettiläs lähettäjäänsä suurempi” (Joh 13:16).

¹⁸³ Magna Cartan taustalla oli tyytymättömät aateliset, jotka kokivat joutuneensa kärsimään taloudellisia tappioita kuningas Juhana Maattoman Ranskan sotien takia. Aateliset pakottivat kuninkaan allekirjoittamaan säädöksen, joka painostuksesta taipui, mutta ajatteli tämän olevan vain väliaikainen tila. Magna Carta oli siis enemmänkin poliittista valtapeliä kuin ideologinen julistus oikeuksien puolesta. Ks. Vincent 2012.

taisuus on yksi monista perus- ja ihmisoikeuksista, mutta sen irrallinen korostaminen ilman muiden oikeuksien asettamaa kontekstia ei ole kannanotto sen enempää minkään perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän puolesta kuin vastaankaan. Marxismi-leninismien suhtautumista on etsittävä rivien välistä tai käytännöstä varsinaisten suorien viittausten puuttuessa.

Mahdollisimman perusteellisen kokonaiskuvan saamiseksi on palattava tarkastelemaan marxismi-leninismien ytimenä toimivia Marxin ja marxilaisten ajatuksia aiheesta. Marx on kirjoittanut, että perusoikeudet luovat kapitalistisessa yhteiskunnassa vapauden illuusion, koska nämä oikeudet ovat olemassa muodollisesti, vaikka todellisuudessa niitä rikottaisiin. Tästä syystä perusoikeudet eivät riitä takaamaan aitoa yhdenvertaisuutta.¹⁸⁴ Yhdenvertaisuus on ikään kuin kaikkien arvojen kuningasarvo, jonka toteutuminen mittaa järjestelmän onnistumisen. Ihmisoikeuksiin Marx suhtautui vielä epäileväisemmin. Hän katsoi, että nämä oikeudet ovat lähinnä negatiivisia oikeuksia, jotka ovat takaamassa vain yksilöiden omia vapauksia suhteessa muihin. Liiallinen yksilökeskeisyys erottaa ihmisen yhteisöstään, eikä katso yhdenvertaisuutta kokonaisuutena. Yksilöiden oikeudet, kuten omistusoikeus, ovat porvarillisen yhteiskunnan kehittämiä instituutioita, jotka puolustavat itsekeskeistä suhtautumista omaan yhteisöönsä.¹⁸⁵

Marxin kritiikin ymmärtämiseksi on tärkeää kontekstualisoida Marxin näkemys oikeuksista. Marx eli 1800-luvulla, kun perus- ja ihmisoikeuksien ajatus oli määritelty valistuksen ajan filosofien kautta sellaisina oikeuksina, jotka vapauttavat ihmiset mielivaltaisen hallitsijan ennakoimattomuudelta. Tämän takia oikeudet nähtiin Marxin aikaan nimenomaan negatiivisina oikeuksina, koska ne oli luotu suojelemaan yksilöä sekä vallanpitäjältä että laajempaa yhteisöllistä ylivoimaa vastaan. Positiiviset oikeudet, kuten taloudelliset, poliittiset ja sivistykselliset oikeudet, tulivat vasta paljon myöhemmin kansalais- ja poliittisoikeuksien lisäksi keskusteluun. Siksi Marx ei vastustanut varsinaisesti perus- ja ihmisoikeuksien ydinajatusta, vaan juuri piti negatiivisia oikeuksia riittämättömänä kapitalistisen yhteiskunnan parantamiseksi ja osittain näki niiden vielä pahentavan kapitalistista otetta yksilöistä.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Macfarlane 1982, s. 414.

¹⁸⁵ Marx pohti perus- ja ihmisoikeuksia teoksessaan *Juutalaiskysymyksestä*, joka otti osaa laajempaan aikalaistensa keskusteluun siitä, tulisiko juutalaisille antaa samat oikeudet kuin kristityille. Ks. Macfarlane 1982, s. 415–416.

¹⁸⁶ Marx ei kommentoinut varsinaisesti valistusajan esille tuotuja oikeuksia, kuten yhdenvertaisuutta lain edessä, oikeusvarmuutta tai rangaistusten kohtuullisuutta. Lyhyesti sanottuna on anakronismia väittää, että Marx olisi ollut suoranaisesti perus- ja ihmisoikeuksia vastaan, koska nykyinen käsitys perus- ja ihmisoikeuksista eroaa 1800-luvun keskustelusta paljon. Ks. Macfarlane 1982, s. 419–422.

Toinen marxilainen näkökulma perus- ja ihmisoikeuskysymykseen on julistaa koko kysymyksenasettelu perus- ja ihmisoikeuksista vääräksi. Nämä oikeudet oli luotu suojelemaan yksilön vapauksia porvarillisessa järjestelmässä, jossa jokainen on turvaamassa omaa selustansa. Marxin teorian mukaan sosialistinen yhteiskunta perustuu yhteisöllisemmälle ajattelulle, jossa yksittäisiä oikeuksia ei tarvita. Sosialismin on tarkoitus murtaa sellaiset rakenteet, jotka ylläpitävät epätasa-arvoa ihmisten välillä ja luovat näin tarvetta oikeuksille. Perimmäisenä ajatuksena on edelleen marxistien yleinen oletus siitä, että toisin kuin porvarillisessa yhteiskunnassa, sosialismissa ei ole yhteiskunnallisia intressiristiriitoja, kun koko väestö on yhdistetty proletariaattiin ja tähtää yhteen tavoitteeseen. Marxistien tavoittelemassa valtiottomassa kommunistisessa yhteiskunnassa ei nimittäin käytännössä voisi edes olla sellaisia laajoja instituutioita, jotka toimisivat valtiomaisena turvaverkkona, mikäli perus- ja ihmisoikeuksista lipsuttaisiin.¹⁸⁷

Ihmisoikeuksien luonnonoikeudelliset juuret aiheuttavat materialismia edustaville marxisteille paljon päänvaivaa. Vaikka ihmisoikeudet nykyään assosioidaan myös sekulaarin ja humanistisen maailmankuvan kanssa, niiden ydinajatus on lähempänä luonnonoikeudellista kuin materialista käsitystä oikeudesta.¹⁸⁸ Luonnonoikeudellisen ytimen ihmisoikeuksille tekee niiden kolme olennaista, periaatteellista seikkaa. Ensinnäkin oikeudet ovat olemassa, koska ihmisarvo on synnynnäistä ja jakamatonta. Ihmisarvo on osa luontaista järjestystä tai suurempaa moraalista toimintaa kuin vain oikeuspositiivisesti todettu oikeusnormi. Toiseksi ihmisoikeudet ovat kiistattomia ja voimassa universaalisti missä tahansa paikassa ja tilanteessa. Kolmanneksi ihmisoikeuksien luonne on yksilöllinen ja sitä tulee soveltaa yksilöihin. Kokonaisen sosiaalisen ryhmän etua esimerkiksi yhteiskuntaluokan perusteella ei voi ajaa.¹⁸⁹ Marxilainen kollektiivinen historiallinen materialismi ja ihmisoikeuksien yksilökeskeinen universalismi synnyttävät helposti aatteellisen ristiriidan keskenään.

Yhteentörmäyksen aiheuttaa erityisesti marxilaisen historiallisen materialismin ajatus siitä, että oikeudet ja velvollisuudet ovat vain aikakautensa tuotteita. Tästä näkökulmasta käsitys yksilöllisestä vapaudesta ja ihmisoikeuksista ovat porvarillisen yhteiskunnan tuottamia

¹⁸⁷ Kolakowski 1983, s. 85–86.

¹⁸⁸ Yalen yliopiston oikeustieteen ja historian professori Samuel Moyn (s. 1972) on tuonut esiin ihmisoikeuksien vahvat kristilliset siteet. Moynin mukaan ihmisoikeudet ovat saaneet vaikutteita ihmisarvon kristillisestä käsityksestä ja 1930-luvulta lähtien erityisesti katoliset ovat painottaneet ihmisarvoa jumalallisena tarkoituksena. Moyn 2015, s. 14.

¹⁸⁹ Kolakowski 1983, s. 83.

vastauksia kapitalismin kriiseihin. Ihmisoikeuksille merkittävä universalismin kriteeri kumotaan, koska ihmisoikeudet sitoutetaan tarkoittamaan jotain sellaista instituutiota, joka on kapitalismin yksi ilmentymä ja työkalu historiallisen materialismin mukaisessa kehityksessä. Marxilaisuudessa on joitakin suuntauksia, jotka ovat koettaneet sovittaa yhteen ihmisoikeudet ja marxismin. Nämä marxistit haluavat useimmiten poistaa doktriinista normatiiviset elementit tehden siitä helpommin soveltuvamman liberaalin demokratian kanssa. Esimerkiksi uuskantilaiset marxistit ovat korvanneet marxismin normatiivisuuden Kantin teorialla etiikasta. Tällainen leikkaa ja liimaa -taktiikka ei kuitenkaan ole alkuperäisten Marxin oppien mukainen, koska marxilaisuuden olennaisena tekijänä on vasemmistolainen normatiivisuus ja tietyn yhteiskuntamallin ihannoiminen moraalisesti edistyksellisempänä. Siksi klassisesta marxismista poikkeavia suuntauksia kutsutaan revisionisteiksi sanan negatiivisimmassa merkityksessä.¹⁹⁰

Maailman vaikutusvaltaisimman marxisti Lenin katsoi oikeaoppisen marxilaisuuden olevan kaukana pelkästä deskriptiivisestä teoriasta. Hän oli loppuun asti uskollinen Marxin alkuperäisille ajatuksille proletariaatin diktatuurista, vanhojen instituutioiden murentamisesta ja poliittisten tavoitteiden ulottumisesta kaikkiin yhteiskunnan osiin. Neuvostoliiton tehtävänä ei ollut luvata ensisijaisesti yksilöille vapautta tai oikeuksia, vaan se oli koneisto, jonka päämääränä oli kommunistinen utopia.¹⁹¹ Yksilöt eivät ole arvokkaita itsessään vaan kollektiivisen yhteiskunnan osana. Yksilöiden tulee uskoa tieteellisen sosialismin antamia ratkaisuja, koska niiden avulla yhteisön etu toteutuu mahdollisimman yhdenvertaisesti. Nimenomaan marxismin fundamentaalisesti holistinen lähestymistapa ihmisiin ja usko siitä, että edistys on tavoitettavissa vain, jos yhteisö on täydessä kontrollissa olosuhteista, ovat pääsyitä siihen, miksi ihmisoikeudet ja marxismi tai marxismi-leninismi eivät ole yhteensopivia.¹⁹²

Ihmisoikeuksien ja marxismi-leninismin ristiriitailanteesta huolimatta kommunistisissa valtioissa on kuitenkin ollut perusoikeuksia ja ne on sisällytetty kunkin maan perustuslakiin.¹⁹³

¹⁹⁰ Kolakowski 1983, s. 89.

¹⁹¹ Ihmisoikeuksista on kuitenkin vielä oikaistava toistuva yleistys siitä, että ihmisoikeudet ovat yksinomaan lännen liberaali luomus, jota Yhdysvallat ja sen liittolaiset edistävät. Siinä missä länsi korosti negatiivisia vapauksia ja yksilön oikeutta asettua valtiota vastaan, Neuvostoliitto liittoutui ns. globaalin etelän kanssa luomaan paljon laajemman ihmisoikeusjärjestelmän.

¹⁹² Kolakowski 1983, s. 88 ja 91–92.

¹⁹³ Esimerkkinä käytetään Neuvostoliittoa, koska perusoikeuksien kehityksen näkee parhaiten ensimmäisestä kommunistien vallankumouksesta kylmän sodan päättymiseen asti. Muiden marxisti-leninististen valtioiden perustuslaki muovattiin erityisesti Stalinin perustuslain mallin mukaan, yhtenä syynä Neuvostoliiton suuri vaikutus kansainväliseen marxisti-leninistiseen liikkeeseen.

Toisaalta Neuvostoliiton vuoden 1923 ensimmäinen perustuslaki ei maininnut mitään perusoikeuksista. Vasta seuraavassa Stalinin ohjaamassa vuoden 1936 perustuslaissa omistettiin kokonainen luku perusoikeuksille. Se sisälsi yhteensä kuusitoista artiklaa "kansalaisten perusoikeuksista ja -velvollisuuksista". Stalinin mukaan riistäjäloukka oli tuolloin kokonaan kumottu, joten nämä oikeudet ja velvollisuudet kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille kansalaisille. Perusoikeuksiin kuului muun muassa oikeus työhön¹⁹⁴ ja palkkaan, oikeus tulla kuuluksi tuomioistuimessa sekä yhtäläinen äänioikeus kaikille. Ajatus siitä, että perusoikeuksien käyttöönottoon vaaditaan tietyn yhteiskuntaluokan eliminoimista, kertoo paljon siitä, miten ihmisoikeuksien universaali luonne oli mahdotonta sovittaa yhteen marxismi-leninismillä kansa, mutta perusoikeudet on nähtävissä joustavampana työkaluna valtiota varten.

Stalinin perusoikeusuudistuksessa painotus oli selkeästi positiivisissa oikeuksissa, vaikka negatiivisia oikeuksia, kuten lehdistönvapaus ja kokoontumisvapaus, oli kirjattu perustuslakiin. Silti monet tärkeät oikeudet, varsinkin rikosprosessiin liittyvät legaliteettiperiaate sekä todistajasäännöt, jätettiin perustuslaista kokonaan.¹⁹⁵ Tähän asennoitumiseen ei tullut ajan kanssa kauheasti muutoksia, kun Neuvostoliiton viimeinen vuoden 1977 perustuslaki edelleen painotti taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia ennen kansalaisoikeuksia tai poliittisia oikeuksia. Oikeusoppineet ovat analysoineet, että perusoikeussäännösten sisältö ja sanoma pysyivät samanlaisina kuin ennen, mutta niiden muotoa tarkennettiin.¹⁹⁶ On spekuloitu, että perusoikeuksien sisällyttäminen Neuvostoliiton oikeusjärjestelmään uudistusten kautta ylipäänsä oli tehty vain läntisen kulttuuripiirin paineen takia. Tätä tukee se seikka, ettei todellisuudessa ollut mitään mekanismeja, millä kansalainen pystyi realisoimaan perusoikeutensa. Tuomioistuimet ja muut valtion virastot olivat riippuvaisia puolueen poliittisesta ohjauksesta.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Tämän oikeuden tehokkuudesta voidaan kiistellä, sillä Stalin poisti aikaisemmin työttömyyden tekemällä tästä laitonta vuonna 1931. Ks. Kavass – Christian 1979, s. 569.

¹⁹⁵ Towe 1967, s. 1252–1253.

¹⁹⁶ Oikeus työhön määriteltiin tarkoittamaan tiettyä minimipalkkaa ja 41-tuntista työviikkoa. Tämän sisällyttäminen herätti huomattavaa kritiikkiä, kun vuoden 1977 perustuslain luonnos esitettiin julkiseen käsittelyyn. Kolmas perustuslaki laajensi edellisen perustuslain tarjoamia oikeuksia, mutta muutokset olivat lähinnä pieniä lisäyksiä ja selvennyksiä uusien kansalaisvapauksien julistamisen sijaan. Uudistus nähtiin silti askeleena lähemmäksi läntistä oikeusjärjestelmää. Ks. Kavass – Gary 1979, s. 570 ja laajasti.

¹⁹⁷ Neuvostoliiton perusoikeudet muistuttivat sanoiltaan paljon läntistä mallia ja esimerkiksi sananvapaus ja lehdistönvapaus haluttiin suojata samalla tavalla. Eron tekee käytännössä siis se, miten koko oikeusjärjestelmä toimii ja onko olemassa riippumattomia, perusoikeuksia turvaavia instituutioita. Ks. Kolakowski 1983, s. 90. Marxismi-leninismissä vallanjako-opin ja legaliteettiperiaatteen hylkäämisen seurauksena näitä instituutioita ei ole, joten tällaiset kansalaisvapaudet ovat vain tyhjiä säännöksiä.

Marxismi-leninismien suhtautumista ihmisoikeuksiin selittää parhaiten ideologiaan upotettu niin sanottu oikeudellisen nihilismin teoria. Aihetta on tutkittu vähän, ja siksi tässä tutkielmassa siihen ei perehdytä tämän syvällisemmin. Sosialistisessa kontekstissa oikeudellisen nihilismin mukaan perinteinen oikeusjärjestelmä ja sosialismi eivät voi periaatteellisista syistä sopia yhteen. Laki ja oikeus ovat tarpeettomia tulevassa jo valmiiksi oikeudenmukaisessa sosialistisessa valtiossa tai kommunistisessa yhteiskunnassa. Kehittynyt kommunistinen ihminen nimittäin on teorian mukaan kykenevä toimimaan vapaasta tahdosta epäitsekästä yhteisen edun puolesta. Sosialistinen toimesta oikeudellinen nihilismi ilmeni ensimmäistä kertaa käytännössä Venäjän vallankumouksen jälkeisessä välitilassa, kun Venäjä siirtyi hetkellisesti oikeudelliseen anarkiaan. Tuomarin tuli tuomita sosialistisen oikeuskäsityksensä mukaan, koska bolševikit ajoivat tsaariajan lain hävittämistä.¹⁹⁸ Myöhemmin kuitenkin oikeudellisen nihilismin merkitys Neuvostoliiton tai muiden kommunististen valtioiden oikeusjärjestyksessä on jäänyt hämärän peittoon, koska marxismi-leninismissä ei virallisesti edistetä oikeudellista nihilismia puolueen aatteena. On kuitenkin selvää, että oikeudellinen nihilismi on ollut määräävänä tekijänä siinä, miltä marxisti-leninistinen oikeusjärjestelmä on näyttänyt.

Yhteenvedoksi on todettava, että marxismi-leninismissä on kommentoitu hyvin vähän perus- ja ihmisoikeuksien asemaa kommunistisessa valtiossa. Tämä johtunee siitä, ettei yksilön oikeudet ja vapaudet ole koskaan olleet marxilaisen teorian pääaiheena. Yleistys siitä, että marxilaisuus olisi vastoin perus- ja ihmisoikeuksia on kuitenkin liian mustavalkoinen. Marxin kritiikki on asetettava ajalliseen kontekstiin, silloin kun oikeudet tarkoittivat lähinnä negatiivisia oikeuksia. Ranskan vallankumouksen innoittama liberalismien nousu oli kommunistien vastainen suuntaus sen kannattajien mielestä, mikä aiheutti jonkinlaisen tyhjiön keskustelussa marxilaisuudesta ja erilaisista oikeuksista hetkeksi. On korostettava, että Marx kuitenkin puolusti positiivisia oikeuksia ja näki kommunismin tukevan niitä. Marxisti-leninistiseen politiikkaan sopiikin positiivisten oikeuksien ajaminen huomattavasti enemmän kuin negatiivisten, mutta koska perus- ja ihmisoikeudet tarkoittavat molempia oikeustyyppejä yhtäläisesti, marxismi ja marxismi-leninismi aiheuttavat teoreettisellakin tasolla suuria ongelmia niiden toteuttamisessa.

¹⁹⁸ Huskey 1991, s. 55–58.

5.3 Marxismi-leninismi käytännössä

Kommunististen valtioiden lukuisat ihmisoikeusrikkomukset on tuotu julkisesti esille viimeistään Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Rautaesiripun lopun jälkeen historioitsijat pääsivät vähitellen käsiksi salattuihin arkistoihin, joista paljastuu valtiojohtoinen terrori ketä tahansa toisinajattelijaa kohtaan. Antikommunististen tutkijoiden mukaan kommunismin seurauksena kuoli jopa noin 100 miljoonaa ihmistä ympäri maailmaa.¹⁹⁹ Nykyään on onnistuttu erottamaan kommunistisen valtioiden realiteetti värikkästä propagandasta, mutta vielä joitakin vuosikymmeniä sitten kylmän sodan aikaan neuvostoliittolainen ja marxisti-leninistinen politiikka oli suuri mielipiteiden jakaja asiantuntijoiden parissa. Uuden varmistetun tiedon valossa oli kuitenkin mahdotonta sivuuttaa marxismi-leninismin väkivaltainen luonne, ja myös siksi kommunististen valtioiden puolustajat ovat dramaattisesti vähentyneet sekä täysin marxisti-leninistiset liikkeet pääosin menettäneet kannatuksensa liberaaleissa demokratioissa.²⁰⁰

Varsinkin kommunistiset vallankumoukset olivat väkivaltaisista. Lokakuun vallankumouksen jälkeinen sisällissota oli vasta bolševikkien ensimmäinen vaihe kommunistisesta terrorista. Jokainen, joka vastusti tai epäiltiin vastustavan vallankumousta, leimattiin luokkaviholliseksi. Bolševikit teloittivat vastustajiaan tai karkottivat heidät työleireille.²⁰¹ Vallankumouksen johtajana Lenin näki, että sosialistisen tavoitteen saavuttamiseksi ihmisten on oltava valmis väkivaltaisiin tekoihin. Työväenluokka ei tule vapautumaan ilman edistyksellisten agitointia.²⁰² Samoin Kiinassa Maon johdolla kommunistinen puolue sai valtaa terrorisoimalla maaseudulla talonpoikia ja esimerkiksi Kaakkois-Aasiassa ja Etelä-Amerikassa kommunistiset liikkeet perustivat armeijoita, joiden tarkoituksena oli syöstä imperialistiset hallitukset vallasta.²⁰³

¹⁹⁹ Courtois 1999, s. 8–11.

²⁰⁰ Esimerkiksi Suomessa proletariaatin lipunkantajina toimivat 1970-luvun alussa pinnalle nousseet taistolaiset. He toimivat SKP:n sisäisenä, radikaalina oppositiona. Keskeistä heille oli nähdä Neuvostoliitto maailman johtavana kommunistisena hankkeena ja puolustaa marxisti-leninistisiä liikkeitä ympäri maailmaa. Taistolaiset varautuivat Suomessakin vallankumoukseen. Taistolaisuus kuitenkin menetti kannatustaan 1970-luvun loppupuolella ja kaikkien kommunististen liikkeiden kannatuksen lasku oli havaittavissa 1980-luvulla. Viimeinen isku oli Neuvostoliiton romahtaminen 1990-luvun alussa. Taistolaisuudesta ks. Kontula 2002.

²⁰¹ Kuromiya 2017, s. 280.

²⁰² Marxistien kuuluisan vertauskuvan mukaan väkivalta välttämättömästi toimii vallankumouksen kättilönä. Ks. Kolakowski 1983, s. 92.

²⁰³ Kiernan 2008, s. 25–27.

Toisaalta vallankumoukset ylipäättänsä ovat väkivaltaisista, eikä niitä voi suoraan yhdistää vallankumouksellisten ideologiaan. Ranskan vallankumousta pidetään liberaalille demokratialle tärkeänä alkulaukauksena, mutta se tunnetaan myös yhtenä verisimpänä hetkenä modernin historian aikana. Terrorin aikana valtaan oli tullut Yhteishyvän valiokunta, joka väitti toteuttavansa kansan parasta teloittamalla tuhansia ihmisiä poliittisista syistä.²⁰⁴ Näin ollen vallankumouksen aikana ja hieman sen jälkeen tapahtuneet terrorisoinnit tulee erottaa vakaan hallinnon aikana tapahtuneista ihmisoikeusloukkauksista, jotta niitä pystytään mahdollisimman tasapainoisesti arvioimaan. Valtion ideologisella tasolla systemaattinen perus- ja ihmisoikeuksien sivuuttaminen näkyy vasta vallankumouksen jälkeen.

On vielä mahdollista argumentoida, että marxismi-leninisin keinot hallita kansaa eivät eronneet niistä keinoista, mihin oli 1800-1900-luvun taitteessa totuttu. Ennen vallankumouksia tsaarin ote kansasta oli voinut olla yhtä lailla terrorisoiva ja väkivaltainen, eikä absolutismin kauden jäänteet olleet poistuneet lainkaan eurooppalaisesta politiikasta.²⁰⁵ Vaikka liberaalia demokratiaa ja oikeusvaltiota puolustavat teesit oli hahmoteltu jo valistusajan filosofien toimesta, todellisuudessa niiden implementoiminen vaatii sosioekonomisen ilmapiirin kehittymistä liberalismille suotuisaksi.²⁰⁶

Tästä havainnollistava esimerkki on, että kansalaisvapauksien mallimaana pidetty Yhdysvallat turvasi nykyajan käsityksen sananvapaudesta vasta 1960-luvulla. Sitä ennen radikaalin politiikan sensuroiminen nähtiin tavanomaisena keinona suojella valtaapitävien asemaa.²⁰⁷ Ihmisoikeudetkin ovat pääasiassa vasta maailmansotien jälkeinen projekti oikeudenmukaisemmasta maailmasta. Näin ollen voidaan todeta, että liberaali demokratia on pala palalta tullut oletusarvoksi länsimaaisessa oikeusjärjestelmässä ja sen nykyinen käsitys on syntynyt vasta kommunististen vallankumousten jälkeen. Olisi siksi epärehellistä väittää, että marxismi-leninismi olisi hylännyt ihmisoikeudet, kun niitä ei vielä laajana käsityksenä ollut.

²⁰⁴ Historioitsijat ovat nähneet Ranskan ja Venäjän vallankumouksissa paljon samaa. Osittain ehkä siksi, että Marx ja hänen seuraajansa pitivät Ranskan vallankumousta inspiraation lähteenä. Lisäksi radikaalit vallankumoukset luonnollisesti seuraavat tiettyä kaavaa, jossa vallankumoukselliset joutuvat hankkiutumaan eroon edellisistä vallanpitäjistä säilyttääkseen hallintansa. Ks. Mayer 2000, s. 94–95 ja Skocpol 2015, s. 161–173.

²⁰⁵ Tsaarin valta Venäjällä oli absoluuttinen, kunnes Nikolai II (1721–1917) pakotettiin lokakuun vallankumouksen seurauksena luovuttamaan osan vallastaan. Nikolai II otti kuitenkin tämän jälkeen oikeuksiaan takaisin ja uskoi, että hän on Jumalan valitsema oikea hallitsija. Ks. Figs 2014, s. 37–38.

²⁰⁶ Aluksi liberalismi ei sisällyttänyt demokratiaa. Monet klassiset liberaalit, John Stuart Mill (1806–1873) mukaan lukien, olivat skeptisiä demokratian suhteen. He uskoivat, että äänestämiseen tulisi vaatia koulutusta ja jonkinlaista asemaa yhteiskunnassa, kuten maan omistamista. Ks. Fukuyama 2012, s. 54.

²⁰⁷ Tärkeitä oikeustapauksia *New York Times v. Sullivan* ja *Cohen v. California*. Ks. Feldman 2008, s. 2–3.

Kysymys on enemmän siitä, minkä takia myöhemmin globaalissa keskustelussa vahvistuneita ihmisoikeuksia oli niin vaikea toteuttaa marxisti-leninistisen hallinnon alla.

Teoreettisella tasolla marxismi-leninismi haluaa turvata taloudellisen yhdenvertaisuuden ihmisten kesken tekemällä koko väestöstä osan proletariaattia. Marxismi-leninismi on pelkän politiikan ja arvojen lisäksi kokonainen maailmankatsomus, joka perustuu kommunistisen yhteiskunnan ihanteeseen. Useita asioita ja päätöksiä perustellaan sillä, että ne ovat välttämättömyyksiä kommunistisen yhteiskunnan luomiseksi. Kyseessä on normatiivinen arvojärjestelmä, joka kieltää kategorisesti muun kuin yhteisön edun mukaisen toiminnan. Perussääntönä on, että kaikki, mikä on valtiolle hyväksi, on myös koko yhteiskunnalle hyväksi. Marxismi-leninismi tuotiin sellaisiin yhteiskuntiin, jotka olivat vielä agraarivaiheessa. Tämä loi näille valtioille paineita teollistaa ja kehittää teknologiaa hurjalla vauhdilla, jotta kommunismi olisi mahdollista talouskasvun myötä.²⁰⁸ Kommunistiset valtiot ovat keskittäneet päätöksenteon poliittiselle eliitille eli politbyroolle ja suuren keskityksen takia valtiot pystyvät lanseeraamaan valtavia maanlaajuisia ohjelmia, jotka veisivät sosialismia eteenpäin.

Neuvostoliitto tunnettiin aikoinaan viisivuotissuunnitelmistaan. Ensimmäinen viisivuotissuunnitelma oli vuonna Stalinin 1928 alulle panema maailman ensimmäinen suunnitelmatalouden kehittämisen ohjelma. Neuvostoliitto nähtiin 1900-luvun alussa takapajuisena maana, joka oli lähes kokonaan maatalouden varassa. Viisivuotissuunnitelman tarkoituksena oli teollistaa maa nopeaan tahtiin sekä poistaa maasta viimeisetkin kapitalistiset elementit. Tulevaisuuden visio oli äärimmäisen kunnianhimoinen, koska tavoitteena oli triplata teollisuuden investointi, tuplata metallin ja hiilen tuotanto sekä nelinkertaistaa raudan tuotanto. Kansaa motivoitiin propagandalla, joka lupasi kaikille parempaa tulevaisuutta, mikäli kaikki osallistuisivat ohjelman toteuttamiseen. Viisivuotissuunnitelman lupaama työväen utopia ei toteutunutkaan tässä ajassa, vaan uusia samanlaisia ohjelmia esiteltiin jatkamaan työtä siihen, mihin edellinen jäi. Tästä viisivuotissuunnitelmista tuli neuvostoliittolaisen suunnitelmatalouden malli.²⁰⁹

²⁰⁸ Marx alun perin ajatteli, että proletariaatin vallankumous tapahtuu teollistuneissa maissa, mutta myöhemmin Lenin halusi osoittaa, että vallankumous voi tapahtua myös kehittyvissä maissa ja Mao vielä kehitti tätä ideaa luomalla omat ohjeensa siitä, miten vallankumous voi tapahtua missä tahansa.

²⁰⁹ Figes 2014, s. 207–208.

Viisivuotissuunnitelma korvasi Leninin käyttöönotettaman NEP-politiikan, joka oli otettu pakosta parantamaan Neuvostoliiton taloudellista tilannetta. Bolševikit eivät alun alkaenkaan pitäneet tätä pitkäikäisenä ratkaisuna, koska se oli periaatteellisesti liian kapitalistinen ja vastavallankumouksellinen järjestelmä. Siksi Stalinin viisivuotissuunnitelma sai paljon kannatusta puolueen sisällä ja esimerkiksi Buharinin kannattama hidas teollistaminen leimattiin puolueen oikeistopoikkeamaksi, jota ei siedetty. Viisivuotissuunnitelma alkoi maatalouden kollektivisoinnilla purkaen satojen vuosien perinteen perhefarmeista ja talonpoikien itsenäisistä kyläyhteisöistä. Miljoonat joutuivat luopumaan kodeistaan ja heidät sijoitettiin ympäri Neuvostoliittoa hallituksen päätösten mukaan.²¹⁰

Talonpoikien omaisuuden kollektivisointi oli sekä taloudellisesti että poliittisesti motivoitunutta, sillä jo marxilaisuus oli julistanut talonpoikaiskulttuurin olevan täysin sovittamaton kommunismin kanssa. Yksityisten maatilojen liittäminen kolhooseiksi sekä sovhooseiksi oli keino kommunistiselle puolueelle valvoa maataloutta ja elintarvikkeiden jakelua. Se toteutti samalla antikulakkista politiikkaa ja kulakeiksi leimatut talonpojat vietiin työleirille pakko-työhön.²¹¹ Kollektivisoinnin äärimmäisenä seurauksena oli Ukrainan nälänhätä 1932–1933, joka on tunnettu myös Ukrainan kansanmurhana, holodomorina.²¹² Ukrainan kanssa samankaltaisista ongelmista kärsi myös koko Neuvostoliiton maaseutu. Maanlaajuisen nälänhädän seurauksena miljoonat koettivat paeta pahimpia alueita kaupunkeihin, mikä johti politbyroon rajoittavan liikkumisvapautta sisäisillä passeilla tai kieltämällä maansisäisen matkustamisen. Kaupungeissa puolestaan teollisuuden työntekijät joutuivat tekemään työtä kellon ympäri huonoissa olosuhteissa Stalinin asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi.²¹³ Oli täysin selvää, että viisivuotissuunnitelmissa menttiin tulokset, ei perus- ja ihmisoikeudet edellä.

Stalinin toinen poliittinen ohjelma oli vähemmän virallisempi, mutta myös äärimmäisen merkittävä. Stalinin vainot alkoivat Neuvostoliitossa 1930-luvun lopulla, kun vuosien 1936–1938 näytösoikeudenkäyntien avulla toteutettu suuri puhdistus oli eliminoinut mahdolliset

²¹⁰ Figes 2014, s. 209.

²¹¹ Figes 2014, s. 209–211.

²¹² Eri arvioiden mukaan nälänhätään kuoli 3–14 miljoonaa ukrainalaista. Nälänhätä on tulkittu kansanmurhana, koska se oli suora seuraus Neuvostoliiton politiikasta, joka halusi kitkeä ukrainalaista nationalismia. Lisäksi viljelyyn perehtyneet talonpojat oli lähetetty gulagiin, mikä johti osaamisen puutteeseen. Ukraina oli Neuvostoliiton vilja-aitta, jonne radikaali politiikka vaikutti eniten. Ukrainaan oli kohdistettu niin paljon viljakiintiöitä täytettäväksi, ettei kansalle jäänyt mitään käteen, vaan he joutuivat katsomaan viljan lähtevän muualle Neuvostoliittoon teollistamistarkoituksiin. Neuvostoliitto eikä nykyinen Venäjä ole myöntänyt kansanmurhaa. Aikansa rohkea tutkimus, joka toi nälänhädän koko maailman nähtäville ks. Conquest 1986.

²¹³ Figes 2014, s. 216–217.

toisinajattelijat puolueen sisällä. Tämän jälkeen Stalinin vainot kohdistuivat koko maahan ja kehen tahansa, joka asetti uhan hänen vallalleen. Vainot toteutettiin huolimattomasti ilman selkeää suunnitelmaa ja ne kohdistuivat epämääräisesti rajattuihin ihmisryhmiin, jotka julistettiin kansanvihollisiksi tai vastavallankumouksellisiksi. Vainon uhreja ei tiedetä tarkkaan, mutta pienimpienkin arvioiden mukaan eri puolilla Neuvostoliittoa kuoli yli 4 miljoonaa ja ihmisiä pidätettiin yli 8 miljoonaa, joista osa kuoli keskitysleireillä.²¹⁴ Vainojen toteuttamista edesauttoi oikeuden äärimmäinen teleologinen tulkinta. Ihmisiä katosi, heidät tapettiin tai vietiin pakkotyöleireille ilman oikeudenkäyntiä, mikäli heistä edes saattoi aiheutua vaaraa kommunistisen puolueen johdolle. Epävarmuus kasvoi pidätysten mielivaltaisuudesta ja se vaikutti suuresti jo valmiiksi hegemonisen poliittisen ilmapiirin arkuuteen.²¹⁵

Kiinassa puolestaan tapahtui samanlaisia ilmiöitä kuin Neuvostoliitossa. Tämä johtui osittain siitä, että Mao oli marxisti-leninistin lisäksi myös uskollinen stalinisti, joka ihaili neuvostoliittolaista politiikkaa. Kiinassakin käynnistettiin useita poliittisia ohjelmia, jotka asettivat suuria tavoitteita maan teollistamista varten. Kiinalla oli myös samanlainen ongelma kuin Neuvostoliitolla: yhteiskunta oli painottunut täysin maatalouteen jääden pahasti jälkeen globaalissa kehityksessä. Mao esitteli suuren harppauksen kansalleen vuonna 1958. Se oli taloudellinen ja sosiaalinen suunnitelma muuttaa maa talonpoikien hallitsemasta taloudesta nykyaikaiseksi ja teollistuneeksi sosialistiseksi valtioksi.²¹⁶ Ensiksi maaseudulla perustettiin valtavia kommuuneja. Maaseudun asukkaiden omaisuus kollektivisoitiin kommuunien omaisuudeksi ja ihmiset määrättiin esimerkiksi syömään yhteisruokaloissa, jotta kotona ei tehdä ruokaa.²¹⁷ Sitten noin 650 miljoonaa pakotettiin ympärivuorokautiseen vuorotyöhön, jotta asetettuihin tavoitteisiin päästäisiin. Puolueen sotilaat valvoivat ankarasti työnormien noudattamista ja rankaisivat niistä poikenneita. Tuotantoyksiköt asetettiin kilpailemaan keskenään, minkä takia tuotantomäärät ilmoitettiin systemaattisesti todellista suuremmiksi. Hallitus sai siten jatkuvasti valheellisia raportteja tuotantoluvuista, mikä johti tilannetta entistä pahentavampaan politiikkaan.²¹⁸

²¹⁴ Werth 1999, s. 184–202.

²¹⁵ Figes 2014, s. 276–278.

²¹⁶ Margolin 1999, s. 487–488.

²¹⁷ Puolue pystyi kontrolloimaan ihmisiä ruoka-annosten avulla. Kansankommuunien uskottiin olevan välttämättömän askel lopulliseen kommunistiseen yhteiskuntaan siirtymisessä. Ks. Chang – Halliday 2006, s. 519–522.

²¹⁸ Paltemaa – Vuori 2012, s. 118.

Useiden huonojen poliittisten päätösten seurauksena sadot romahtivat ja Kiinaan tuli suuri nälänhätä. Pahimmat virheet olivat viljelysmallin muuttaminen kokeelliseksi liian nopeasti, tekniikan huolimaton suunnittelu sekä pääskysten tappaminen, mikä johti tuholaishyönteisten aaltoon.²¹⁹ Maaseudun työläisten päivittäinen keskimääräinen ruoka-annos tiputettiin 250 grammaan viljaa, mutta todellinen määrä oli enemmän lähellä 50 grammaa.²²⁰ Suuren harppauksen uhrien määrää ei pystytä arvioimaan tarkasti, mutta yleisesti haarukan on todettu olevan 15–60 miljoonaa kuollutta.²²¹ Kiinan presidentti Liu Shaoqi esitti nälänhädän aikana arvion, että kuolleita olisi 30 miljoonaa, mikä tekisi sen tuhoisimmaksi nälänhädäksi ihmiskunnan historiassa.²²² Tammikuussa 1962 Liu tunnusti suljetussa kokouksessa nälänhädän olevan puolueen aiheuttama ja päätti lopettaa suuren harppauksen. Hankkeen epäonnistumisia ei Maon elinaikana myönnetty julkisesti ja niistä vaietaan edelleen Kiinassa.²²³

Kommunistisen hallinnon keskusjohteista politiikkaa toteutettiin myös Kambodžassa, kun maolaiset punaiset khmerit ja heidän johtajansa Pol Pot (1925–1998) ottivat vallan. Toisin kuin Stalinilla ja Maolla, heillä ei ollut suunnitelmallista ohjelmaa, mutta he halusivat luoda marxismi-leninisin ihanteiden mukaisen agraariutopian, jossa jokaisesta tehdään kunnan työläinen viemällä heidät töihin maaseudulle. Punaisten khmerien politbyroosta, Angkarista, tiedetään vähän, koska se ei esiintynyt julkisuudessa. Heidän kokouksistaankaan ei ole säilynyt samalla tavalla dokumentteja kuin muista kommunistisista puolueista. Liikkeen tavoitteena oli siirtää koko maa väkivaltaisesti ”vuoteen nolla”, mikä tarkoitti kaiken vanhan tuhoamista ja uuden luokattoman aikakauden rakentamista puhtaalta pöydältä. Vuonna 1975 sisällissodan voitettuaan punakhmerit siirsivät välittömästi 2–3 miljoonaa ihmistä kaupungeista maaseudulle agraariyhdyskuntiin kuoleman uhalla. Olosuhteet vastasivat pakkotyöleirejä, esimerkiksi vartijat saivat teloittaa kenet tahansa, joka ei totellut. Koulutus ja terveydenhuolto ajettiin alas, koska ne koettiin länsimaisena imperialismina. Neljäsosa eli noin 1,2 miljoonaa koko maan väestöstä kuoli punakhmerien uudistusyrityksen myötä. Tämä on ollut yksi suurimmista katastrofeista modernissa historiassa, varsinkin kun katsotaan väestöstä kuolleiden suhteellista määrää.²²⁴

²¹⁹ Margolin 1999, s. 489.

²²⁰ Paltemaa – Vuori 2012, s. 128.

²²¹ Paltemaa – Vuori 2012, s. 136.

²²² Chang – Halliday 2006, s. 516–517.

²²³ Paltemaa – Vuori 2012, s. 141–143.

²²⁴ Punaisten khmerien ja Pol Potin hallinnosta yksityiskohtaisesti ks. Kiernan 2008, s. 31–101

Vielä yhtenä spesifimpänä ja tuoreempana esimerkkinä kommunistisista poliittisista ohjelmista on Kiinan yhden lapsen politiikka. Kyseessä oli vuonna 1980 aloitettu 35 vuoden mittainen kokeilu, joka määritteli jokaista kiinalaista elämän eri sektoreilla. Kiinan hallinto pelkästi väestönkasvun räjähtävän käsiin, minkä takia resursseja ei enää riittäisi tyydyttämään kansalaisten perustarpeita. Käytännössä yhden lapsen politiikka oli höllempi kuin sen nimi antaa ymmärtää, ja varsinkin ajan myötä tuli paineita sallia kaikenlaisissa erityistapauksissa myös toinen lapsi.²²⁵ Kuitenkin tällainen syntyvyydensääntelykampanja tarkoitti sitä, että valtava määrä naisia painostettiin käyttämään ehkäisyä tai tekemään abortti. Vanhojen perinteiden takia erityisesti maaseudulla tyttövauvat aborttoitiin, hylättiin tai tapettiin. Poikalapsi olisi vanhempien vanhuuden ainoa turva, koska tytön on määrä muuttaa avioliiton kautta pois.²²⁶

Yhden lapsen politiikkaa valvottiin niin, että jokaisella maantieteellisellä alueella oli omat virkamiehet, joiden vastuulla oli saada syntyvyysluku pysymään alhaisena. Paikallisviranomaisten keinot vaihtelivat, mutta suuren paineen johdosta niistä tuli vuosien myötä entistä bruttaaliempia. Naisia uhkailtiin ja raahattiin aborttoimaan lapsensa, mikäli paljastui, että hän odotti toista lastansa.²²⁷ Myös yksi hankala lieveilmiö oli laittomasti syntyneet lapset, joille ei myönnetty *hukou*-papereita. Hukou on asumisrekisterijärjestelmä, joka on rinnastettavissa sosiaaliturvatunnukseen. Ilman sitä kiinalaiset eivät pysty edes menemään naimisiin, matkustamaan maan sisällä tai saamaan koulutusta. Hukoun ulkopuolella elää miljoonia kiinalaisia, joiden oikeuksia ei haluta tunnustaa.²²⁸ Suuret keskusjohteiset ohjelmat ovatkin usein sokeita niiden aiheuttamille ongelmille, koska niiden tavoitteet ovat kommunistiselle puolueelle niin tärkeitä, ettei epäonnistumista myönnetä tai päätöstä pyörretä kuin vasta katastrofaalisissa tapauksissa.

Ei voida kuitenkaan kiistää, etteikö jossain määrin edellä mainitut ohjelmat ja monet muut ole saaneet huomattavia uudistuksia ja ripeää teollistumista aikaan. Tavoitteellisen politiikan avulla Neuvostoliitosta ja Kiinasta tuli maailman johtavia valtioita monilla sektoreilla.²²⁹ Poliittisia ohjelmia yhdistää luja tahto toteuttaa sosialistista politiikkaa millä tahansa

²²⁵ Vuoteen 2010 mennessä voimassa oli jopa 20 erilaista poikkeusta, jotka oikeuttivat enemmän kuin yhteen lapseen. Ks. Manninen 2016, s. 18.

²²⁶ Manninen 2016, s. 10.

²²⁷ Manninen 2016, s. 17–21.

²²⁸ Manninen 2016, s. 41–46.

²²⁹ Kambodžan tilanne johti päinvastaiseen, mutta toisaalta tavoitteena olikin aluksi palata lähes primitiivisiin oloihin, joista olisi ollut tarkoitus ponnistaa modernimpaan yhteiskuntaan.

keinoilla. Tietyillä mittareilla kommunistisista valtioista tuli menestyksekkäitä näiden ohjelmien ansiosta. Muutamassa kymmenessä vuodessa eliniänodote oli Neuvostoliiton aikana tuplaantunut 30 ikävuodesta 60 vuoteen ja 1970-luvulla se nousi 70 vuoteen.²³⁰ Neuvostoliitto saavutti nopeasti teknologisesti kehittyneen yhteiskunnan, jossa tiedemiehet loivat monia mullistavia keksintöjä.²³¹ Myös Kiinassa samanlainen kehitys oli nähtävissä myöhemmin ja nykyään Kiina luokitellaan suurvallaksi sen taloudellisen menestyksen ansiosta. Kiina on maailman johtavia valtioita teknologiassa ja kiinalainen tietotaito on arvostettua ympäri maailmaa.²³²

Molemmissa maissa myös naisia kannustettiin työskentelemään kodin ulkopuolella. Työikäisten naisten työvoimaosuus oli noin 90 prosenttia Neuvostoliitossa. Kommunistisissa valtioissa erityisesti ruumiillisen työn merkityksen korostamisen yhteiskunnalle tarkoitti sitä, että naisiltakin odotettiin panosta maatalouteen tai teollisuuteen.²³³ Tämä edisti aidosti sukupuolten välistä tasa-arvoa, joka oli myös taattu marxisti-leninistisissä perusoikeuksissa. Naiset nähtiin yhtä arvokkaina työläisinä kuin miehet. Kuitenkin johtoportilla, varsinkin puolueessa, on ollut kommunistisissa valtioissa vain miehiä, mikä tekee järjestelmästä edelleen patriarkaalisen.

Voidaan oikeutetusti silti pohtia, että onko Neuvostoliiton ja Kiinan onnistumiset nimenomaan marxisti-leninistisen järjestelmän tai ohjelmien ansiota. Liberaali länsi kehittyi taloudellisesti ja teknologisesti vähintäänkin samaan tahtiin kuin kommunistiset valtiot. Vaikka Neuvostoliitossa ja Kiinassa oli valtavasti kirmisen varaa teollistaa agraariyhteiskunta kilpailemaan lännen kanssa, on maailmassa kuitenkin esimerkkejä, että vapaammalla markkinataloudella ja vähäisemmällä valtion kontrollilla äärimmäisen köyhät maat ovat ponnistaneet kilpailemaan teknologisella osaamisellaan maailman kärjessä. Yksi näistä on Etelä-Korean muuttuminen Korean sodan aikaisesta kolmannen maailman kriisivaltiosta yhdeksi maailman suurimmaksi teknologiajätiksi. Kontrastiksi voidaan asettaa marxisti-leninistinen Pohjois-Korea, jonka taloudellinen tilanne on romahtanut Neuvostoliiton jälkeisenä aikana, kun se ei saanut enää mittavaa tukea resurssien puolesta liittolaiseltaan. Siksi ei voida

²³⁰ Elinajanodote Yhdysvalloissa vuonna 1975 oli kahdeksan kuukautta pidempi kuin Neuvostoliitossa. Eberstadt 1983, s. 23

²³¹ Tätä vauhditti myös kylmän sodan aikainen kilpajuoksu kuuhun Yhdysvaltojen kanssa. Neuvostoliitto oli ensimmäinen valtio, joka sai muun muassa satelliitin kiertämään maata ja ensimmäisen ihmisen avaruuteen.

²³² Chow 2010, s. 35.

²³³ Goldman 2002, s. 12.

lainkaan päätellä, että nimenomaan kommunistisen puolueen politiikka veisi yhteiskuntaa eteenpäin teollistumisvaiheeseen. Voi olla, että Neuvostoliiton ja Kiinan kaltaiset suurvallat olisivat saavuttaneet taloudellisen valta-asemansa myös liberaalein keinoin.²³⁴

Marxismi-leninismien suurin ongelma on, ettei se kyennyt uudistumaan ja tarjoamaan perus- ja ihmisoikeuksia samalla tavalla kuin liberaalit demokratiat. Perus- ja ihmisoikeuksia tulkittiin löysästi, jotta puolueen tavoitteet saataisiin toteutettua. Vastineeksi saatiin toki huijaa taloudellista kehitystä, mutta tämä taloudellinen kehitys olisi voinut tulla muussakin tapauksessa. On kiintoisaa verrata liberaalien demokratioiden keinoja ja tuloksia marxisti-leninististen valtioiden vastaaviin.²³⁵ Tällaisessa vertailussa perus- ja ihmisoikeuksien saralla vaakakupin tulos ei ole marxismi-leninismille myönteinen. Kommunistisen valtion filosofian keskiössä on ideologinen ajatus kommunistisesta utopiasta ja marxismi-leninistisen tavoitteiden ensisijaisuus, mikä tarkoittaa, etteivät perus- ja ihmisoikeudet voi koskaan olla kaan prioriteetti.²³⁶

²³⁴ Etelä-Korea oli vielä vuonna 1953 YK:n mukaan maailman köyhin valtio. Etelä-Korean talouskasvun historiasta ks. Kim – Jaffe 2010, s. 8–44.

²³⁵ Yleensä siinä kirjallisuudessa, jossa tuodaan esille positiivisesti Neuvostoliiton tai Kiinan taloudellinen menestyminen, mittarina kokonaan sivuutetaan kokonaisvaltaisempi inhimillisen kehityksen indeksi. Tämän toi hyvin esille Michael Ellman (s. 1942) Neuvostoliiton teollistumista käsittelevän kirjan arvostelussa. Ks. Ellman 2004, s. 848.

²³⁶ Havainnollistavana esimerkkinä tästä asenteesta on Maon puhe 21.11.1958. Hän sanoi suuresta harppauksesta kollegoilleen, että ”tällä tavalla työtä tekemällä, kaikkien projektien kanssa, puolet Kiinasta saattaa kuolla. Jos ei puolet, niin kolmasosa, kymmenesosa tai 50 miljoonaa kuolee”. Mao oli siten tietoinen politiikkansa seurauksista, mutta vaati sen toteuttamista yleisen edun hyväksi. Ks. Chang – Halliday 2006, s. 535.

6 Johtopäätökset

6.1 Oikeusvaltioperiaate ja marxismi-leninismi

Ennen tutkielman yhteenvetoa on syytä huomauttaa, että oikeusvaltioperiaatteen peilaamisessa käytäntöön täytyy olla varovainen. Tiukoilla kriteereillä ja oikeusvaltion laajimmalla mahdollisella tulkinnalla jokaisen valtion toiminnasta löytyy huomautettavaa. Tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus käsitellä yksityiskohtaisesti kaikkia mahdollisia oikeusvaltioperiaatteen vastaisia asiahaaroja, vaan katsoa suurempaa kuvaa siitä, onko marxisti-leninistinen järjestelmä oikeusvaltioperiaatteen hengen vastainen jo ideologisella tasolla. Tavoitteena on luoda yleiskuva siitä, onko tutkielmaan valitut kolme oikeusvaltion koostavaa periaatetta mahdollista toteuttaa marxismi-leninismissä. Näin ollen tarkasteleva linssi kohdentuu kokonaisuuteen, eikä yksittäisiin esimerkkeihin tai kysymyksiin.

Ensimmäisenä kolmesta oikeusvaltion periaatteista on tarkasteltu vallanjako-oppia, johon liittyy valtion hallinnollisten osien keskeisen vallanjaon lisäksi myös suhtautuminen demokratiaan, oppositioon ja mediaan. Vallanjaon tarkoitus on estää vallan keskittyminen ja suojata kansalaisia vallankäyttäjien mielivaltaisuukselta. Absolutismin kauden syntyperästä huolimatta vallanjako-oppi on myös demokratialle välttämätön, koska se luo rajoitusmekanismin enemmistön tyrannialle. Länsimaissa 1800-1900-luvulla lisääntyneet liberaalit demokratiat oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti kunnioittavat vallan jakamista hallinnollisten elimien lisäksi myös valtion ulkopuolisten toimijoiden kesken: media, taide, tiede ja viihde ovat ihanteellisessa tilassa riippumattomia valtiosta.

Marxismi-leninismi on kritisoinut liberaalia demokratiaa ja vallanjako-oppia. Liberaali demokratia on marxisti-leninismin mukaan yksi kapitalismin keinoista ylläpitää porvarien valtaa, koska se vie suoran päätäntävallan työväenluokalta ja siirtää sen porvarillisiin instituutioihin. Tämä luo vaarallisesti työväelle demokratian illuusion, vaikka loppujen lopuksi hyvävarainen luokka hallitsee valtion toimielimiä. Liberaali demokratia ja vallanjako-oppi tukevat vallassa olevia *status quolla*, mikä hankaloittaa proletariaatin valtaannousua. Ratkaisuksi marxismi-leninismi esittää vallankumousta, jossa porvarien valta-asema siirretään työväelle demokraattisen sentralismin kautta. Vallanjaolle keskeiset instituutiot eli hallitus, parlamentti ja oikeuslaitokset annetaan kaikki vallankumouksellisten käsiin. Heidän tehtävä-

nään on huolehtia siitä, että nämä instituutiot auttavat kommunistista puoluetta pääsemään tavoitteisiinsa.

Demokraattinen sentralismi on viime kädessä absoluuttista enemmistön valtaa. Kansa valitsee edustajansa, mutta näin tehdessään se delegoi kaiken vallan eteenpäin yhdelle kommunistiselle puolueelle. Kommunistisella puolueella on pyramidinmallinen hierarkia, jossa teoriassa jokainen taso valitsee ylemmän tasonsa, mutta vallanjaon puutteen vuoksi ylemmällä tasolla on mahdollisuus vaikuttaa alemman tason valtasuhteisiin ja päätöksiin. Käytännössä se on tarkoittanut nomenklatuuraa, jossa valittavat edustajat tiedetään jo etukäteen. Puoluetta johtavassa politbyroossa on samoja henkilöitä vuosikymmenestä toiseen, eikä voida puhua johtajien tulostavasta, koska yksittäisen kansalaisen vaikutusvalta on olematon. Lisäksi oppositio on kielletty, koska toisinajattelu on kommunistisen periaatteiden vastaista. Kaikilla tulisi olla samat intressit kommunistisen yhteiskunnan tavoittelemisessa. Marxistileninistien mukaan demokraattiseen sentralismiin kuuluu ”yksimielisyys – kritiikki – yksimielisyys” -kaava, johon ei kuulu järjestäytynyttä oppositiota.

Vallanjako-oppi suojaa yksilöä enemmistön tyrannialta, joka on demokraattisten järjestelmien väistämätön kääntöpuoli. Keskeistä on turvata kansalainen siltä, ettei valtio voi demokraattiseen päätökseen tukeutuen loukata yksilön perusoikeuksia. Lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan keskittäminen yhdelle kommunistiselle puolueelle aiheuttaa mittavia huolia oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta. Lisäksi opposition puute pahentaa entistä enemmän vallan keskittymistä poliittiselle eliitille, mikä puolestaan rakentaa sisäisiä vahvistusharjoja oikeaoppisesta linjasta. On naiivia ajatella, että puolueen sisäiset näkemyserot ovat tasavertaisesti selvitettävissä, varsinkin kun puolueen johdolle on annettu kaikki poliittinen valta.

Tämän päälle tulee vielä se, että kommunistisella puolueella on tarkka kontrolli mediasta ja suuri sensuuri- ja propagandakoneisto, jotka on suunniteltu ylettymään elämän jokaiselle osa-alueelle. Samoin kuin valtion eri hallinnollisista elimistä, mediasta ja viihteestäkin on luotu puolueen työkalu ohjata kansalaisiaan noudattamaan puolueen tahtotilaa. Toisaalta on korostettava, ettei vallan jakaminen ole koskaan ollut marxismi-leninismien tarkoituksena. Hajautettu valta ei pystyisi edistämään kommunistisia tavoitteita yhtä tehokkaasti, mikä aiheuttaa jo ideologisella tasolla marxismi-leninismien ja vallanjako-opin ristiriitaisuuden.

Toisin kuin vallanjako-oppiin, marxismi-leninismi ei ole suoranaisesti ottanut kantaa legaliteettiperiaatteeseen. Laajemmin ajateltuna ilman vallanjakoa legaliteettiperiaatteen toteutuminen on jo valmiiksi kyseenalaista. Esimerkiksi lainsäätäjä voi muuttaa lakia herkästi puolueen painostuksesta ja tuomioistuimissa lakia sovelletaan aina puolueelle edullisella tavalla. Joka tapauksessa legaliteettiperiaate sisältää lisää merkittäviä seikkoja, joiden tarkastelu auttaa ymmärtämään marxisti-leninismiiä ja sen sosialistista oikeusjärjestelmää enemmän.

Marxisti-leninistinen oikeusjärjestelmä lähtee täysin erilaisista lähtökohdista kuin mihin liberaaleissa demokratioissa on totuttu. Liberaalin käsityksen mukaan yksilö nauttii aina perustason suojaa valtiota vastaan, kun taas sosialistisessa oikeudessa oikeusjärjestelmä suojelee valtiota, mikäli yksilö vaarantaa marxisti-leninistiset periaatteet. Valtio ja sen lait nähdään keinoina toteuttaa kommunistisen puolueen politiikkaa eikä esimerkiksi perusoikeuksia turvaavana instituutiona. Marxisti-leninistiset teoreetikot ovat perustelleet tämän näkökulman niin, että lakia ei tarvita sosialismissa samalla tavalla kuin kapitalismissa, koska ihmiset toimisivat oikein omasta tahdostaan, ei lain pakottamana. Vastaavasti lain merkityksen vähenemisen myötä hallinnon valta kasvaa. Oikeus on kommunistisen valtion tapana ohjata ihmisiä toimimaan yhteisön yhteisen edun mukaisesti.

Sosialistisessa oikeudessa rikos ei ole yksinään lainvastaista toimintaa, vaan myös kaikkea ”sosiaalisesti vaarallista” toimintaa, joka asettaa uhan valtiolle. Rikollisen toiminnan määritelmä on hyvin lakea ja rikosoikeudellinen vastuu tarkoittaa syyllisyyden sijasta yhteisön asettamista vaaraan olemalla yhteisölle vaarallinen henkilö. Rikosoikeudellisia seuraamuksia voi siten antaa ilman syylliseksi toteamista ja se ylettyy myös henkilöihin, jotka ovat assosioituneet syyllisen kanssa. Yhteisön vaara sekä syyllisten kanssa assosioituminen ovat liian epämääräisiä ja tulkinnallisia käsitteitä, minkä takia on todettava, että legaliteettiperiaatteen mukaisesta tarkkarajaisuudesta on luovuttu. Vaaraksi voidaan tulkita mikä tahansa toiminta, joka ei ole kommunistisen puolueen johdon linjan mukaista. Näin saadaan oppositio tukahdutettua muodollisesti laillisin keinoin ennen kuin se ehtii edes järjestäytymään.

Legaliteettiperiaatteen taannehtivan rikoslain kieltoa ei tuotu sosialistiseen oikeuteen tärkeänä oikeusperiaatteena, vaan sosialistisessa oikeudessa tästä on yhteisön vaaran ajatuksen nojalla luovuttu. Esimerkiksi Neuvostoliiton rikoslaissa kriminalisoitiin kaikki vallankumousta edeltävä vastavallankumouksellinen toiminta. Analogian kieltoa puolestaan rikotaan suoraan säätämällä, että mikäli rikoslaki ei pysty ennakoimaan tiettyä yhteisölle vaarallista

tekoa, tällaiselle teolle voidaan löytää analogisesti muualta rikoslaista rangaistavaksi säädetty teko. Tällainen sosialistisen oikeuden tarjoama heikko pohja legaliteettiperiaatteelle antaa helpon kasvualustan lain väärinkäytölle.

Sosialistinen oikeus on tarkoitettu vastaamaan erilaiseen tarpeeseen kuin perinteinen länsimainen oikeus. Se on luotu tukemaan kommunistista järjestelmää ja puolueen valtaa yksilön oikeusturvan kustannuksella. Marxismi-leninismissä priorisoidaan kommunistista päämäärää, joka on yhteisön kollektiivisen hyödyn takia ensisijainen. Yksilöiden perusoikeudetkin on siten mahdollista asettaa taka-alalle yhteiseen hyvään vedoten. Tätä vastoin legaliteettiperiaatteen tarkoitus on tarjota oikeusturvaa yksilölle kollektiivisesta edusta riippumatta. Nähtävästi marxismi-leninismissä ei ole mahdollista toteuttaa tällaista periaatetta, koska se on liian suuressa ristiriidassa vallankumouksellisten ydinajatuksien kanssa. Näin ollen legaliteettiperiaate ei ole sovitettavissa yhteen marxismi-leninismien kanssa.

Vallanjako-oppia ja legaliteettiperiaatetta sitovat yhteen niiden tavoitteet turvata perus- ja ihmisoikeudet. Tämä oikeusvaltioperiaatteen osa-alue on monella tapaa kaiken politiikan keskiössä, ja siksi sitä on oikeusvaltiosta puhuttaessa tutkittava lähemmin, vaikka on jo todettu, ettei marxismi-leninismi täytä oikeusvaltioperiaatteen kumulatiivisia kriteereitä. Marxismi-leninismi ei ota suoraan kantaa perus- ja ihmisoikeuksiin ideologisella tasolla, eikä se kerro tarkkaan, miten perus- ja ihmisoikeudet tulisi toteuttaa kommunistisessa valtiossa. Aatteella onkin monimutkaisesti selitettävä suhde perus- ja ihmisoikeuksiin.

Ensinnäkin marxistien mukaan kapitalistisessa yhteiskunnassa tarjotut perusoikeudet eivät riitä takaamaan aitoa yhdenvertaisuutta. Lisäksi ihmisoikeuksien liiallinen yksilökeskeisyys ei arvioi yhdenvertaisuutta kokonaisuutena. Toisaalta kritiikki kohdistuu lähinnä negatiivisiin oikeuksiin, ja voidaan väittää, että kommunismi nimenomaan pyrkii toteuttamaan positiivisia oikeuksia ilman, että ne jäisivät negatiivisten oikeuksien varjoon. Toisesta näkökulmasta katsottuna marxilaiset julistavat perus- ja ihmisoikeuskysymyksen epätarkoituksenmukaiseksi. Nämä oikeudet on luotu suojelemaan yksilön vapauksia porvarillisessa järjestelmässä. Sosialismi ja kommunismi perustuvat yhteisöllisemmälle ajattelulle, jossa yksittäisiä oikeuksia ei tarvita. Toisin kuin porvarillisessa yhteiskunnassa, sosialismissa ei ole yhteiskunnallisia intressiristiriitoja, kun koko väestö on yhdistetty proletariaattiin ja tähtää yhteen tavoitteeseen.

Lisäksi teoreettisella tasolla on huomioitava, että marxismin kollektiivinen historiallinen materialismi ja ihmisoikeuksien yksilökeskeinen universalismi synnyttävät helposti aatteellisen ristiriidan keskenään. Historiallisen materialismin mukaan ihmisten oikeudet ovat aikakautensa tuotteita ja siksi ihmisoikeudet ovat lähinnä porvarillisen yhteiskunnan tuottamia vastauksia kapitalismin kriiseihin. Sen sijaan ihmisoikeuslähtöinen käsitys sisältää universalin ajatuksen siitä, että oikeuksien tulee toteutua ajasta ja kontekstista riippumatta. Ristiriidan takia marxilaisuuden tarjoama vaihtoehtoinen yhteiskuntamalli ei käsittele ihmisoikeuksia, koska ne eivät ole sen mukaan relevantteja sosialistisessa tai kommunistisessa yhteiskunnassa.

Käytännössä edes marxisti-leninistisessä järjestelmässä ihmisoikeuskysymyksiä ei voi sivuuttaa. Vaikka marxismi-leninismi ei ole aatteellisessa mielessä täysin torjunut ihmisoikeuksia, se ei ole pystynyt integroimaan niitä järjestelmäänsä yhtä hyvin kuin liberaalit demokratiat. Tästä kuvaavimpana osoituksena ovat tilanteet, joissa ihmisten perus- ja ihmisoikeudet ovat vastakkain kommunistisen puolueen tahdon tai poliittisen ohjelmien kanssa. Joidenkin arvioiden mukaan kommunismin kuolonuhreja on yhteensä jopa 100 miljoonaa. Vaikka poliittiset ohjelmat olisivat yltäneet tavoitteisiinsa, marxismi-leninismin suurimpana ongelma on, ettei se pystynyt tarjoamaan samanlaista perus- ja ihmisoikeussuojaa kuin länsimaiset järjestelmät, jotka kuitenkin ylsivät samaan hyvinvoinnin tasoon tai jopa parempaan. Marxismi-leninismin ytimenä on aina ollut kommunistisen aatteen ensisijaisuus sekä puolueen antamien sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen, mikä tarkoittaa, että perus- ja ihmisoikeudetkin jäävät näiden varjoon.

Oikeusvaltiolle keskeisten periaatteiden seikkaperäisen läpikäynnin jälkeen on ilmeistä, ettei marxismi-leninismi täytä oikeusvaltioperiaatetta millään tavalla. Marxismi-leninismi jättää oikeusvaltioperiaatteen huomiotta sen kaikilla osa-alueilla. Yhteensopimattomuutta ei voi laskea sattumaksi, vaan marxismi-leninismissä on taustalla sellaisia ajatuksia, jotka eivät ole periaatteellisellakaan tasolla sovitettavissa yhteen oikeusvaltioperiaatteen kanssa. Voidaan yleisesti sanoa, että pohjimmiltaan jokaisen yhteiskunnallisen aatteen sisällön määrittelevät suhtautuminen demokratiaan, vallan keskittämiseen tai hajauttamiseen, oikeusjärjestelmään sekä perus- ja ihmisoikeuksiin. Marxisti-leninistinen maailmankuva on oikeusvaltioperiaatteen kanssa niin vastakkainen, ettei näiden kahden samanaikainen toteuttaminen ole mahdollista.

6.2 Yhteensovittamisen epäonnistumisen syyt

Vastaukseksi siihen, onko oikeusvaltioperiaate ja marxismi-leninismi sovitettavissa yhteen, on pelkän negatiivisen tuloksen lisäksi tarjottava selittäviä syitä. Vaikka yleensä historiassa syitä haetaan kontekstualisoimalla historian tapahtumia, tässä poikkeuksellisesti syitä lähde-tään etsimään ensisijaisesti kahden aatteen keskinäisistä loogisista ristiriidoista. Kontekstia ei ole kuitenkaan tarkoitus sivuuttaa kokonaan, sillä se rakentaa selityksiä sille, minkä takia marxismi-leninismi ei pystynyt toteuttamaan antamiaan lupauksia käytännössä ja miksi marxismi-leninismi on johtanut oikeusvaltion vastaiseen tilaan, totalitarismiin. Jotta epäonnistumisen pääsyyt ovat hahmotettavissa paremmin, tämän tutkielman lopulliset johtopäätökset esitetään kolmessa kategoriassa: 1) marxismi-leninismien vallankumouksellisuus, 2) vallan keskittyminen kokonaan puolueelle sekä 3) tieteellisen sosialismin dogmaattisuus.

Aluksi on nostettava esille, että kaiken marxisti-leninistisen ajattelun keskiössä on kommunistisen yhteiskunnan luominen Marxin ja Leninin oppien mukaisesti. Kommunismi nähdään historiallisen materialismin mukaan kapitalismin seuraavana yhteiskunnallisena kehitysvaiheena, johon ihmiskunnan tulee edetä. Marxisti-leninistinen politiikka tähtää sellaisiin toimiin, jotka ensiksi luovat proletariaatin vallankumouksen ja sitten pitävät yllä sosialistista välivaihetta ennen kommunismia. Valtiososialismi perustellaan kommunistisen päämäärän toteuttamisella, vaikka se tarkoittaisi puolueen tiukkaa ohjaavaa otetta kansalaisistaan.

Marxismi-leninismi perustuu vallankumouksellisuudelle, koska se katsoo jonkinasteisen väkivaltaisen vallanvaihdon olevan välttämätöntä aatteelle. Marx on vallankumouksellisen kommunismin keulakuva ja Lenin puolestaan lisäsi Marxin ajatuksiin huomioita vallankumouksen toteuttamiseksi käytännössä. Ehdottomasti merkittävin lisäys oli Leninin tulkinta marxilaisesta proletariaatin diktatuurista, jonka mukaan yhteiskunnan tulee olla kokonaan työväenluokan hallitsema. Hän sovelsi sen tarkoittamaan kommunistista yksipuoluejärjestelmää, joka tunnetaan myös teoriana vallankumouksen taisteluesikunnasta tai etujoukoista.

Vallankumouksellisuus on ristiriidassa oikeusvaltioperiaatteen kanssa, koska se ensinnäkin haluaa syrjäyttää oikeusvaltioperiaatteen olennaiset instituutiot ja korvata ne kokonaan yhden puolueen johtamalla järjestelmällä. Marxisti-leninistien mukaan vallanjako-oppi auttaa vallanpitäjiä säilyttämään *status quon* jakamalla vallan toisistaan riippumattomiin hallinnollisiin osiin. Se kuitenkin jätti huomiotta sen, että kyse ei ole pelkästään heidän näkemyksensä

mukaisesti porvarillisten instituutioiden säilyttämisestä, vaan myös vallan korruption ehkäisemisestä. Liberalismin tarjoama vuosisatojen aikana kehittynyt rakenne itsenäisistä toimielimistä absolutismin ehkäisemiseksi on riskialtista korvata vallankumouksellisuuden nimissä vain yhdellä poliittisella instituutiolla. Edes ajatuksen tasolla vallanjoon syrjäyttäminen poliittisten päätösten vuoksi ei voi toteuttaa oikeusvaltion takaamaa oikeusturvaa.

Vallankumouksellisuuden ja oikeusvaltion ristiriitaa syventää vielä vallankumouksen jatkuva luonne marxisti-leninistisessä aatteessa. Jatkuvalla vallankumouksella tarkoitetaan sitä, että kommunistinen puolue pyrkii pitämään huolta kansalaisten vallankumouksellisesta asenteesta esimerkiksi propagandan ja sosialistisen oikeusjärjestelmän avulla. Kansalaisten ajatteluun halutaan vaikuttaa ja kaikki kommunistisen puolueen vastainen sisältö tai toiminta yritetään poistaa. Lainsäädäntö ja oikeuslaitokset ovat puolestaan viime kädessä tukemassa kommunistista järjestelmää, jos yksilön ja yhteisön intressit ovat konfliktissa. Tämän kaiken taustalla on käsitys siitä, että vallankumous ei pysähdy vanhojen instituutioiden syrjäyttämiseen, vaan puolueen tarkoitus on huolehtia, että yhteiskunta etenee koko sosialistisen väli-vaiheen aikana kohti kommunistisia periaatteita. Marxisti-leninismiä vielä Stalinin ajoilta eteenpäin kehittänyt Mao selvensi tätä hyvin julistamalla kulttuurivallankumouksen yhteydessä, että kommunistinen vallankumous on jatkuva prosessi, jossa kitketään kapitalismi juuriaan myöten.

Toinen pääsyy oikeusvaltioperiaatteen ja marxismi-leninismien yhteensopimattomuuteen löytyy kommunistisesta yksipuoluejärjestelmästä. Yksipuoluejärjestelmää on perusteltu niin, että vallankumouksen jälkeen kaikki yhteiskuntaluokat ovat kadonneet ja kansalaiset ovat yhdistyneet proletariaattiin. Proletariaatilla on marxisti-leninistien mukaan vain yksi intressi: kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen. Siksi kommunistinen puolue nähdään koko kansaa edustavana eturintamana, jonka tarkoitus on johtaa yhteiskuntaa politiikallaan yhteistä etua kohti. Puolueen funktio on edustaa kansan yhtenäisyyttä, joten konfliktit tulee selvittää puolueen sisällä, eikä toisinajattelijoita tai järjestäytynyttä oppositiota sallita.

Todellisuudessa kuitenkin toisinajattelun kategorinen kieltäminen tarjoaa puolueelle defensiivisen suojakuoren, jota on mahdotonta murtaa, vaikka puolue harjoittaisi täysin vastuutonta politiikkaa. Asetelma yhdestä oikeasta mielipiteestä tai linjasta luo puolueeseen kaikkukammioita ja vahvistusharhoja, jotka edelleen jatkavat epäedullisten päätösten pahentamista. Kansalaisilla ei ole mitään keinoja käytettävissään estääkseen puolueen huonoimmat

päätökset, eikä suojautuakseen siltä mielivallalta, mitä nämä päätökset mahdollisesti tekevät. Demokraattisesta sentralismista johtuvaa enemmistön tyranniaa ei ole onnistuttu rajaamaan sellaisilla suojamekanismeilla, mitä oikeusvaltioperiaate tarjoaa.

Marxismi-leninismien vallankumouksellisuus ja kommunistisen yhteiskunnan päämäärä ovat käytännössä osoittautuneet vaikeiksi periaatteiksi johtaa valtiota. Silti marxisti-leninistisen aatteen noudattaminen on ollut kommunistisissa valtioissa huomattavasti tärkeämpi seikka kuin poliittisen johdon vastuu luoda edellytykset oikeusvaltiolle. Ideologian kuitenkin uskotaan pohjimmiltaan toteuttavan koko kansan hyvää utilitaristisesti, ja siksi päämäärällä on pyhitetty keinot. Valtio ja sen lait ovat puolueen instrumentteja eivätkä esimerkiksi perusoikeuksia turvaavia instituutioita. Tämä antaa joustavuutta yhdelle puolueelle ajaa parhaaksi katsomiaan kommunistisia tavoitteita ajasta ja paikasta riippumatta. Julkisen vallan päätätävällän joustavuus eli mielivaltaisuus taas on asia, joka ei kuulu oikeusvaltion ihanteisiin.

Ajatukset yksipuoluejärjestelmästä ja jatkuvasta vallankumouksellisuudesta yhdessä aiheuttavat puolueelle suuren tarpeen ottaa totaalinen kontrolli yhteiskunnasta. Kansalaisten ajattelun kontrollointi ja opposition kieltäminen johtuvat oletettavasti osittain marxisti-leninistisen järjestelmän romahtamisen pelosta. Mikäli toisinajattelijoita kuunneltaisiin, kansa voisi kääntyä aidosti vastavallankumoukselliselle kannalle tai sitten vaiheittain muuttaa järjestelmää niin, ettei kommunistisesta alkuperästä olisi pian mitään jäljellä. Tätä ei voi sallia, koska koko valtion, puolueen ja järjestelmän tarkoitus on nimenomaan edistää kommunismia. Siksi marxismi-leninismi on aatteellisesti erityisen defensiivinen. Siksi lienee on perusteltua jopa väittää, että totalitarismi on marxismi-leninismille synnynnäistä ja sisäänrakennettua.

Puolueen ja aatteen henkilöitymisestä marxismi-leninismissä on vielä huomautettava, että vaikka propagandassa korostetaan voimakkaasti puolueiden johtajia, heidän merkitystään järjestelmälle usein liioitellaan popularisoidussa historiassa. On helppoa ajatella, että Stalinin tai muiden diktaattoreiden persoonallisuuden piirteet ja heidän henkilökohtaiset virheensä politiikassa aiheuttivat kommunismin epäonnistumisen ja monet ihmisoikeusloukkaukset. Vaikka on totta, että diktaattoreista puhuttaessa kyseessä on yleensä lujatahtoisia yksilöitä, tämä näkökulma ei kuitenkaan aseta historian henkilöhahmoja heidän tarvitsemaansa kontekstiin.

Historian saatossa kukaan valtaan päässeistä diktaattoreista ei ole syntynyt tyhjiössä, vaan heitä ympäröivä maailma ja vallitseva poliittinen tilanne antoivat edellytykset diktatuurille. Samalla tavalla marxismi-leninismi antoi Stalinille, Maolle, Ho Tši Minhille ja muille kommunistisille johtajille alustan kasvattaa omaa henkilöbrändiään. Marxismi-leninismi ei kuitenkaan epäonnistunut yksittäisten miesten takia, vaan se jo periaatteellisella tasolla oli sisällyttänyt itseensä kaikki ainekset yhden miehen diktatuurille. Lukuisat perus- ja ihmisoi-keusloukkaukset esimerkiksi Neuvostoliitossa eivät siis tapahtuneet, koska Stalin oli tuhoisa ihminen, vaan koska järjestelmä antoi Stalinin toimia tuhoisalla tavalla. Osuvasti Marx itse luonnehti historiallisen materialismin perusteluissa, ettei historia ole tärkeiden ja ainutlaa-tuisten henkilöiden muokkaamaa, vaan historian realiteetit kannattavat tietynlaiset ihmiset nousemaan valtaan.

Kolmantena ja viimeisenä yhteensovittamisen mahdottomuuden pääsyynä on marxismi-le-ninisin harjoittama tieteellisen sosialismin dogmaattisuus. Ylipäähtänsä koko marxisti-le-ninistisen järjestelmän ymmärtämiseksi on sisäistettävä, että marxismi-leninismi nähdään tieteellisenä maailmankuvana, joka osoittaa kiistatta, millaiseksi yhteiskunnan tulisi kehittyä tulevaisuudessa. Marxismia ja siitä kumpuavia aatteita ei ole haluttu yleisesti kuvailla nor-matiivisina ideologioina, vaan tieteelliseen maailmankatsomukseen perustuvina teorioina, jotka ovat ainakin pääosin oikeassa maailman tilasta ja mihin se on menossa. Valitettavasti Marxia ja hänen seuraajiansa vaivaa liiallinen nojautuminen heidän omiin uskomuksiinsa tieteellisenä asiana. Tieteellisyyteen perustuva hybris on ollutkin marxismi-leninisin pe-tollinen kompastuskivi.

Pelkästään jo terminä tieteellinen sosialismi aiheuttaa epäilyksen sen legitimitetistä. Tie-teenharjoittajien tulisi olla tietoisia siitä, että varmimmatkin teoriat ovat sisimmiltään hypo-teettisia, joten yhden näkökulman nimeäminen tieteelliseksi on erikoista. Tarkoituksena on toki ollut erottaa tieteellisen sosialismin kannattajat 1800-luvun utopiasosialisteista, mutta näiden kahden haarojen erot tieteellisyydessä ovat vaikeasti osoitettavat. Molemmat ovat yhtä lailla yhteiskuntatieteen tutkimuksen alla. Tieteellinen sosialismi eroaa utopiasosialis-mista oikeastaan vain, koska se tuo esiin oman teoriaansa historiallista materialismia. Sen mukaan historiallinen materialismi osoittaa, että kommunistinen yhteiskunta on luotava ka-pitalistisen yhteiskunnan tilalle, eikä sosialismia voi rakentaa alusta asti yhteiskunnan ulko-puoliseen kommuuniin.

Tieteellinen sosialismi haluaa tarjota sosialistisen analyysin kapitalismin sisäisestä konfliktista sosiaalistetun tuotannon ja yksityisen voitonhalun välillä. Historiallisen materialismin sisältämän dialektiikan mukaisesti tieteellisen sosialismin synteesi kapitalismin ristiriidalle on kommunistinen yhteiskunta sosialistisen välivaiheen kautta. Vaikka tieteellinen sosialismi viittaa lähinnä yhteiskuntatieteen ja taloustieteen yhdistelmään, sitä voidaan soveltaa myös muihin tieteenaloihin. Ongelmaksi kuitenkin syntyy se, että marxismi-leninismissä tieteellistä sosialismia esitetään ratkaisuksi kaikkeen. Koska koko marxismi-leninismi perustuu käytännössä yhteen teoriaan historiallisesta materialismista, olisi sille vaarallista, jos tieteellistä sosialismia kritisoidaisiin. Siksi sen ympärille lisättiin vain sitä tukevia kerroksia.

Marxismi-leninismissä kansalaisten on noudatettava tieteellisen sosialismin antamia ratkaisuja, koska vain niiden avulla turvataan yhteisön edun toteutuminen mahdollisimman yhdenvertaisesti. Demokraattinen sentralismikin on teoriana muotoiltu tieteellisen sosialismin mallin mukaan. Sen mukaan puolue tulee aina vääjäämättä oikeaan lopputulokseen demokraattisen debatin ja äänestyksen jälkeen. Tieteellisen sosialismin ja dialektiikan mukaisesti puolue on palannut ristiriitojen kautta yhteiseen synteesiin, joka sitoo kaikkia. Koska tieteellisen sosialismin tarjoamia tuloksia ei ole mahdollista kyseenalaistaa tai kumota, marxisti-leninistinen politiikka nautti näennäisesti suurta tukea tieteeltä.

Vaikka tieteellinen sosialismi on ollut läpimurto sosialistisen teorian jäsentämisessä, ei kyseessä ole aukottomasti todistettu teoria, saati sitten tieteenala. Tieteellinen sosialismi esimerkiksi rikkoo tieteen episteemisen epävarmuuden ehtoa: historiallinen materialismi perustuu varmuuden filosofiaan, jossa oletetaan looginen varmuus monelle väitteelle yhtä aikaa. On nimittäin vaikeaa todistaa, että historia seuraisi tiettyä ennalta määrättyä kaavaa, mikä tekee koko käsityksestä kritiikille alttiin. Koska marxisti-leninistisessä järjestelmässä ideologiaan puretuvaa kritiikkiä on mahdotonta esittää, tieteellistä sosialismia ei ole altistettu kilpaileville teorioille. Sen sijaan tieteellisen sosialismin pienimmätkin arviointivirheet luovat perhosefektin marxisti-leninistien politiikkaan. Tämä johtaa huonoihin päätöksiin, koska tieteellistä sosialismia käsitellään enemmän dogmina kuin kritiikkiä vastaanottavana tieteellisenä teoriana.

Marxismi-leninismistä radikaalia tekee sen tulkinta tieteellisestä sosialismista ja siitä johdettu tuntemus oikeutettuna olemisesta. Tähän seikkaan lopulta marxismi-leninismin oikeusvaltioperiaatteen torjuminen perustuu. Tieteestä on valjastettu vaarallinen, kommunistisen

ideologian tukija, jonka mukaan marxismi-leninismi ei voi perimmiltään olla väärässä. Päämäärän nopean saavuttamisen priorisointi keinoista välittämättä on peruja juurikin tästä petollisesta hybriksestä. Vallanjako-oppia, legaliteettiperiaatetta ja perus- ja ihmisoikeuksia ei varsinaisesti tarvita marxisti-leninistisessä yhteiskunnassa, koska sillä on näkemyksensä mukaan omat keinonsa päästä parempaan lopputulokseen kuin mitä liberaalien demokratioiden oikeusvaltioperiaate tarjoaa. Yhdessä vallankumouksellisuus, vallan keskittyminen kommunistiselle puolueelle sekä tieteellisen sosialismin dogmaattisuus luovat marxismi-leninismille sellaisen ideologisen pohjan, joka ei ole koskaan ollut sovitettavissa yhteen oikeusvaltioperiaatteen kanssa.

Kommunismiin oli tarkoitus jalostaa kapitalismin luomia liberaaleja ideoita vapaudesta ja saada ne ylettymään muillekin kuin hyväosaisille, mutta käytännössä tähän asti kaikki eri maiden kommunistiset kokeilut ovat hävinneet kapitalismille jokaisella mittapuulla. Erityisesti marxismi-leninismi ei ole pystynyt lunastamaan lupauksiaan. Sen politiikan suurimpina kärsijöinä on ollut myös työväki, jota varten marxismi alun perin oli luotiin. Toisaalta mikäli marxismi-leninismi olisi toiminut, koko pohdinta oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta marxismi-leninismissä olisi ollut turha. Kommunistit olisivat pystyneet itsenäisesti luomaan järjestelmän, jossa yhdenvertaisuus ja ihmisten hyvinvointi olisi toteutunut paremmin kuin kapitalismissa.

Valitettavasti pelkällä teorialla ei ole mahdollista poistaa ihmiskunnan sivilisaation alusta asti vallinneita ongelmia vallan keskittämisestä tai hajauttamisesta, demokratiasta ja diktatuurista, toimivasta oikeusjärjestelmästä sekä perus- ja ihmisoikeuksista. Marxismi-leninismien problematiikaksi onkin noussut liiallinen teoreettisuus ja sen vaikea toteuttaminen – jossain kohtaa teoria lakkasi toimimasta. Sen sijaan oikeusvaltion onnistumiset ovat osoittaneet sen, että sen periaatteet ovat yhä relevanteimpia oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamisessa. Siksi oikeusvaltioperiaatetta tarvitaan niin kauan, kunnes on näytettävissä, että kysymykset vallasta, oikeudesta ja niiden jakamisesta eivät ole enää ajankohtaisia – ja siinä saattaa kestää pitkään.

Siihen asti marxismi-leninismien virheet tulee nähdä myös yhtenä todisteena sille, miksi oikeusvaltion periaatteet ovat tärkeitä myös liberaalin demokratian kontekstin ulkopuolella. Ilman oikeusvaltion suojamekanismeja marxismi-leninismien aiheuttama totalitarismi on luonut täydellisen alustan teoreettisen kommunismin vääristymälle, jossa poliittinen eliitti

käyttää marxisti-leninististä retoriikkaa vain omien mielivaltaisten tavoitteidensa saavuttamiseksi. Mikäli kyseistä aatetta haluttaisiin laajamittaisesti kokeilla uudestaan, marxismi-leninismien dogmaattisuus kannattaisi korvata oikeusvaltion periaatteilla. Tosin määritelmällisesti kyseessä ei enää sitten olisi perinteisen marxismin alalaji, vaan alettaisiin puhua jo revisionismista.

Tutkielman alussa mainittiin 1900-luvun kahdesta tarinasta: liberaalista ja kommunistisesta. Näitä kahta ei ole hyödyllistä enää asettaa vastakkain, ja esimerkiksi Marx oli dialektiikassaan ainakin siinä oikeassa, että kahden asian synteesi on yksi askel lähemmäksi loppupistettä. Liberalismi on oppinut kommunismista, mutta kommunismi taas torjui kokonaan liberaalin käsityksen maailmasta, johon oikeusvaltiokin perustuu. Marxismi-leninismien dogmaattisuus ja vastaanottokyvyn puuttuminen koituivat sen kohtaloksi. Enää on jäljellä yksi tarina liberalismista, johon on lisätty osin marxilaisen kritiikin ansiosta ulottuvuuksia sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Marxisti-leninistien on puolestaan valittava, haastavatko he sen omalla tarinallaan uudestaan vai muokkautuvatko he sen mukaiseksi. Lopuksi on kuitenkin hyvä muistaa, että oli miten hienot tarinat tahansa, ne eivät koskaan riitä korvaamaan monimutkaista ja monipuolista koko totuutta.